LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

Alp 1752 L.arch.

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

1971 M. / BIRŽELIS - JUNE / Nr. 6(30) $0.75

IŠEIVIJOS KULTŪRINĖ POLITIKA

SUNKŪS PASIRINKIMAI NEIŠVENGIAMI

1971 m. gegužės 29 d. Čikagoje Lituanistikos instituto suvažiavimo metu, JAV LB Centro valdyba suruošė svarstybas tema „Išeivijos kultūrinės politikos problemos ir kryptis". Pagrindinis svarstybų tikslas buvo paskatinti diskusijas tinkamiausiai ir prasmingiausiai ilgalaikio kultūrinio darbo krypčiai nustatyti. Svarstybų pradžioje buvo pateikti keturi referatai: *Aidų* redaktoriaus dr. Juozo Girniaus, *Metmenų* redaktoriaus dr. Vytauto Kavolio, Lietuvių fondo valdybos pirmininko dr. Kazio Ambrozaičio ir JAV LB Švietimo Tarybos pirmininko Jono Kavaliūno. Moderavo dr. Kęstutis Keblys. JAV LB Tarybos narys. Šios svarstybos palietė labai aktualią išeivijos gyvenimo problemą, ir todėl ryžtamės buvusias diskusijas kiek plačiau pristatyti. Praėjusiame *Akiračių* numeryje pateikėme dr. Kavolio mintis, šiame numeryje spausdiname kitų referentų ir diskusijų dalyvių mintis. Kviečiame ir skaitytojus šias diskusijas tęsti.

Iš svarstybų nieko apčiuopiamo nebuvo galima tikėtis, vietomis jos buvo ir labai žemo lygio. Jų reikšmė, tačiau, neneigtina, nes jos akivaizdžiai iškėlė eilę trūkumų, būtinų žygių, organizuojant bei vairuojant išeivijos kultūrinį gyvenimą. Konkrečius sprendimus gali daryti tik Lietuvių bendruomenės institucijos, ir reikia tikėtis, kad buvusios svarstybos prives ir prie konkrečių nutarimų. Šia proga norisi iškelti keletą dalykų, kurie turėtini galvoje, prieš darant bet kokius institucinius kultūrinio darbo krypties nustatymo nutarimus.

Galbūt, svarbiausias rezultatas — tai aštrus pajutimas, jog neturime jokios kompetentingos institucijos, kuri kultūrinio gyvenimo organizavimu ir kryptimi deramai rūpintųsi. PLB Kultūros taryba seniai yra susikompromitavusi, niekad, iš tikro, tokių funkcijų neatliko ir šiuo metu tik formaliai egzistuoja. JAV LB Kultūros fondas yra persiauros paskirties, propaguoja daugiausiai savo pirmininko, A. Kairio, numylėtą sritį (tarp kitko, jo ir svarstybose nesimatė). Lietuvių fondo Pelno skirstymo komisija taip pat pasirodo jokios ilgalaikės kultūrinės politikos perspektyvos neturinti. Neišvengiamai peršasi mintis, jog JAV LB Centro valdyba ir taryba turi nedelsiant perorganizuoti Kultūros fondą į Kultūros tarybą, kurios pagrindinė užduotis būtų organizuoti ir kreipti išeivijos kultūrinį gyvenimą gerai apgalvota linkme.

Kaip ir buvo galima tikėtis, nuomonės dėl pačios kultūrinės krypties gerokai išsiskyrė. Jos akivaizdžiai atsispindi kad ir šiuose *Akiračiuose* kiek toliau pateiktose diskusijų ištraukose. Tad, net ir turint instituciją, kuri rūpintųsi kultūrine politika, krypties nustatymas lieka sunkiausia problema. Tą problemą dar sunkina aplinkybės, jog iki šiol išeivijos kultūrinis gyvenimas vystėsi vien iš savęs bei gyvenamos aplinkos įtakoje, bet tik su minimaliniame sąlytyje su tautos kamienu. Turint ribotas jėgas ir laikui negailestingai darant savo, sąlytis su tauta ir jos kultūriniais atsiekimais yra *conditio sine qua non* bet kokiam kultūriniam dinamiškumui išeivijoje. Deja, šiuo metu sąlyčio klausimas dar nėra pakankamai išspręstas, ir tai apsunkina visos eilės kultūrinio darbo problemų sprendimus. Šią problemą liesti vengė trys iš keturių svarstybų referentų, kas rodo dar vis esamą didelę baimę būti atviriems savo kraštui. O, vis tik, bet koks objektyvesnis žvilgsnis į išeivijos padėtį perša išvadą, jog išeivija turi be baimės ir su pilnu pasitikėjimu pasiimti iš tautos tai, kas kultūriniai ten laimima, ir išeivijoje savo jėgas koncentruoti tam, ką tik išeivija gali gerai atlikti.

Paminėtina dar viena kultūrinės krypties problema. Tai yra „pločio" ir „gylio" problema. Tiek Lietuvių fondas savo pelno skirstymo politikoje, tiek ir Švietimo taryba yra pasišovusios išlaikyti „pilną" išeivijos gyvenimą, lietuvybės išlaikymą masėse laikydamos svarbiausiu uždaviniu. Iš kitos pusės pvz dr. Girnius, atrodo pasisakytų už jau turimų pajėgų vystymą dabar, nelaukiant ir gal net nesitikint kūrybinių impulsų ateityje. Kadangi resursai yra riboti — tiek talentų, tiek ir pinigo bei jėgų prasme — irgi peršasi išvada, jog reikia nustatyt prioritetą tarp „giluminės" ir „masinės" politikos kultūriniame gyvenime. Pamirštant sentimentus ir remiantis realiu išeivijos padėties supratimu, turime drąsiai statyti klausimą, kurioje konkrečioje srityje pastangos yra prasmingiausios ir vaisingiausios. Neužtenka, pvz., aklai remti lituanistinį švietimą, reikia pasižiūrėti ir į jo rezultatus, kreipti jėgas ir pinigą ten, kur rezultatai įmanomi dar išgauti. Neužtenka sakyti — reikia duoti lituanistines stipendijas, reikia taip pat pasižiūrėti atvirai, kokie tokių stipendijų galimi vaisiai. Ir t. t. Be griežtų ir negailestingų savo darbo įvertinimų, be nusistatymo išgauti didžiausius investuotų resursų rezultatus, savo ribotas jėgas išsklaidome ir dar galimi pasiekti rezultatai nebepasiekiami. Esame tiek išsišakoję, kurdami „pilną" ir savistovų kultūrinį gyvenimą (yra lyg ir prileidžiama, jog įmanoma sukurti „išeivijos lietuvišką kultūrą"), jog jokioje srityje nesusilaukiame gerų rezultatų. Nėra abejonės, kad kiekvienas prioritetas yra dalinai šališkas, bet pasirinkimą vistiek reikia daryti. Tik neriboti ištekliai — žmonių, talentų, lėšų — galėtų atpalaiduoti nuo pasirinkimo tarp alternatyvų. O prisimintina, jog jei net valstybės tokius skaudžius sprendimus turi daryti, tai tuo labiau išeivijos bendruomenė, kurios ribotumas yra labai akivaizdus.

Visos čia suminėtos problemos yra sunkios ir kontroversinės. Ir gal dėl to su jomis dar nebuvo rimtai susiimta. Vadovaujančios institucijos, iš vienos pusės, vengė kontroversinių klausimų ir sprendimų, o, iš kitos pusės, buvo nepajėgios realius sprendimus daryti. Prisimintinas tik santykių su kraštu klausimas ir diskusijų lygis pvz. LB Tarybos sesijoje, kurios eigą ištisai esame persispausdinę *Akiračiuose*. Yra aišku, kad kokie vadovaujantys žmonės, tokia ir veikla. LB Centro valdybai, bandant kultūrinės politikos klausimą pastūmėti, yra nepaprastai svarbu suburti pajėgius talkininkus. Be reikiamos kokybės vadovaujančiame personale liksime ir toliau esamoje padėtyje. Žinoma, suburti kompetetingus žmones šiam svarbiam darbui nebus lengva, visi kratosi darbo, bet be sėkmės čia, nebus sėkmės ir kultūrinio darbo organizavime.

Sprendžiant kultūrinio darbo problemas lygiai svarbu, kad vadovaujančios institucijos išdrįstų pasikelti virš rėksnių nuomonės, išdrįstų užimti aiškią poziciją kontroversinių klausimų atveju ir vestų, o nebūtų vedamos tariamos viešosios nuomonės. Reikalinga sukurti aplinką, kurioje kultūrinį darbą dirbantys asmenys galėtų jaustis saugūs nuo „raganų medžiotojų", justų, jog jų užpakalyje stovi LB; reikia sukurti aplinką, kurioje ir ortodoksai ir heretikai galėtų jaustis vienos bendruomenės nariais, viens kitą papildą ir skatiną. Tik demokratinėje visuomenėje, kuri respektuoja nuomonių įvairumą ir rinktų institucijų autoritetą, galima tikėtis šiokios tokios sėkmės, kreipiant kultūrinį gyvenimą viena ar kita kryptimi.

turinyje

KULTŪRINĖS POLITIKOS KRYPTYS IR PLANAI

Lituanistikos instituto suvažiavimo proga įvykusių svarstymų apie išeivijos kultūrinio gyvenimo planus ir perspektyvas santrauka.

REPORTAŽAS IŠ BLAIVYKLOS

Blaivykla — naujausia tarybinė įstaiga Radviliškyje. Su ja savo skaitytojus supažindina miesto laikraštis „Komunizmo aušra".

ŽILASIS BROLIS

Algirdo Pociaus novelė iš šiandieninio Lietuvos gyvenimo.

PAŠNEKESYS SU BRADŪNU IR NAGIU

Du žemininkai dalinasi mintimis apie poeziją, spaudą, literatūros konkursus ir išeivijos poetų įtaką Lietuvos rašytojams.

ABITURIENTAS IŠ NOVOSIBIRSKO

Vilniaus operos solistas Vincas Kuprys, prieš porą metų grįžęs į Lietuvą, pasakoja apie savo kelią į Sverdlovsko operą ir pirmą apsilankymą prie Baltijos jūros.

D. STANKAITYTĖS KONCERTO RECENZIJA

Įspūdžius iš rečitalio ir prisiminimus apie savo mokinių muzikinę veiklą pasakoja prof. V. Jakubėnas.

SKILTYS, LAIŠKAI

SPAUDOS APŽVALGA

PRIEŠ TRISDEŠIMT METŲ

Giliai įsirėžęs mūsų tautos istorijon 1940 metų birželis. Nutrūko tada Lietuvos nepriklausomybė, kraštą okupavo svetima kariuomenė.

Kruvinom raidėm save istorijon įrašė ir 1941 metų birželis. Per savaitę laiko Lietuva tada neteko 30,000 žmonių. Po vieną iš kiekvieno šimto ištrėmė Sibiran. Už ką?! Kodėl?!

Kada masiniai žudomos tautos, nebėra prasmės klausti kodėl.

Dar nespėjo tremtiniai pasiekti Sibiro, kai Lietuvon atėjo karas. Tą patį 1941-ųjų birželį. Sukilo lietuvių tauta prieš Maskvos okupantus. Ir po 30 metų tebėra visai aišku, prieš ką tada sukilo mūsų tauta. Nebe taip tačiau aišku — už ką. Tačiau — kuomet masiniai žudomos tautos — nėra nei laiko, nei prasmės klausti už ką.

Prisimenant šį liūdną mūsų istorijos laikotarpį, tenka taip pat pagalvoti, jog buvo tai prieš trisdešimt metų. Pusės šiandieninės lietuvių tautos nebuvo pasaulyje. Didesnė pusė lietuvių apie tai žino tik iš vyresniųjų pasakojimų. Jiems tai — istorija, kuri vyko anksčiau jų, ir be jų.

Skaudžios ir liūdnos istorijos pamokos nenueis užmarštin. Nepakeis jos tačiau dabarties. Mintys, rūpesčiai, planai turi kryptį ateitin — jeigu norime likti gyva tauta.

Ateities viltis — viena, bendra visai mūsų tautai — laisvės viltis. Viltis atgauti nepriklausomybę.

Kelias į laisvę dažnai būna ilgas ir tolimas. Perversmai, karai, revoliucijos kartais šį kelią sutrumpina. Betgi nevisada. Ir ne karuose mūsų laisvės viltys. Nelinkime savo kraštui, kad jis būtų vaduojamas taip, kaip vaduojamas Vietnamas. Netikime, kad betkas, ir betkada, kariautų tikslu kitus išvaduoti. Ne. Mūsų laisvės viltys glūdi pačioje tautoje. Jos kultūroje, švietime, darbe. Ilgame, kietame, sunkiame darbe. Statant savo krašto gražesnį rytojų, — net ir labai nepalankiose sąlygose.

Daug išgyveno ir dar išgyvens mūsų tauta birželių — linksmų ir liūdnų. Su kiekvienu birželiu tikimės ir laukiame daugiau pralaisvėjimo, mažiau varžtų, bent žingsnelio pirmyn laisvės link. Mažoms tautoms neužtenka mokėti už laisvę mirti. Reikia taip pat mokėti už laisvę gyventi, dirbti ir būti kantriems. To ir išmoko mūsų tauta, prieš trisdešimt metų išgyvenusi skaudžius istorijos išbandymus.

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

SVAJONĖS APIE KURSUS

Šį pavasarį JAV LB atstovai lankėsi Valstybės departamente ir tarp kitų dalykų teiravosi apie Baltijos kraštų bylos kėlimą Jungtinėse tautose. Valstybės departamento pareigūnas R. T. Davies vėliau atsakė raštu. Pateikiame to rašto dalies vertimą, kaip jis buvo paskelbtas *Darbininke* (1971.VI.25):

„Sutikdami, kad į Baltijos valstybių padėtį turėtų būti kreipiamas pasaulio dėmesys atitinkamom progom Jungtinių Tautų diskusijose tam tikrais reikalais, mes nepritariame, kad reikalas būtų formaliai keliamas Generalinėje asamblėjoje dabartinėm aplinkybėm. Tokis formalus veiksmas reikalautų pasiūlytom rezoliucijom narių balsavimo. Tokiu atveju, pagal mūsų vertinimą, Baltijos (valstybių) reikalo formalus kėlimas susilauktų priešingo rezultato — balsavimo žymiai neigiama prasme, nes Jungtinių Tautų daugumas narių Baltijos valstybių atžvilgiu nesilaiko tokios politikos kaip Jungtinės Valstybės. Atsižvelgiant į šiuos padėties aspektus, turime padaryti išvadą, kad tokia eiga galėtų duoti tik rezultatus, kurie nepatarnautų nei Jungtinių Valstybių nei pačių Baltijos tautų interesam".

Darbininkas ten pat pridėjo ir komentarą, pavadindamas jį „tylos politika". Anot laikraščio, „šis pareiškimas rodo šaltinį, iš kur ateidavo ir kai kurių lietuviškų veiksnių panašus nusistatymas su tais pačiais argumentais". *Darbininkas* toliau atmeta Valst. departamento argumentus, kad nesitikint gauti daugumą balsų Jungtinėse Tautose, neverta bylos kelti. Laikraštis nurodo, kaip Sovietai nebijojo kelti Kinijos priėmimo į Jungtines Tautas klausimą, nors kasmet pralaimėdavo. Jau pats bylos tokiame forume iškėlimas Baltijos kraštams būtų didelis laimėjimas. Tai supranta kiekvienas šiek tiek galvoti pajėgus lietuvis. Deja, to nesupranta kai kurie mūsų veiksniai.

ALTOS ADVOKATAS PRABILO

Į *Akiračių* š. m. 3-me numery paskelbtą Antano B. Mažeikos memorandumą ir į to paties numerio spaudos apžvalgą, *Naujienose* reagavo pats gudriausias Altos žmogus — advokatas dr. Kazys Šidlauskas. Prabilo jis advokatiškai — suktai, bandydamas Mažeiką suniekinti (tūlas A. B. Mažeika) ir pavaizduoti, kad Mažeika savo memorandumą rašęs „priėmimo metu", vadinas būdamas neblaivus. Kaip neblaivumo įrodymą advokatas Šidlauskas nurodė Lietuvos egzilinės vyriausybės paminėjimą Mažeikos memorandume. Tačiau advokatas gudriai nutylėjo, kad egzilinę vyriausybę surado Valst. departamento pareigūnas Martin, o ne Mažeika, ir kad pastarasis tik pranešė, kaip Martin atsakęs Dan Marchisanui, Pavergtųjų Tautų New Jersey komiteto pirmininkui.

Jau šitie du faktai — bandymas savo oponentą suniekinti ir priskyrimas jam žodžių, kuriuos sakė ne jis, o kas kitas — parodo, kad advokatui Šidlauskui rūpi ne tiesa, o tik savo klijento (Altos pirmininko) gynimas kad ir ne visai padoriom priemonėm.

Toliau advokatas Šidlauskas bandė sumenkinti ir Kongreso rezoliuciją 41. Vis dėlto jis turėjo pripažinti, kad „šią Kongreso rezoliuciją reikia vertinti kaip nemažą Lietuvos laisvinimo byloj propagandinį laimėjimą. Šia prasme ir Amerikos lietuvių taryba tą rezoliuciją nuolatos (?) primena JAV politikams". Taigi, taigi — „nemažas laimėjimas", o vis dėlto kiek Altos vadai pamazgų išliejo ant L. Valiuko bei jo bendradarbių dėl pastangų tą rezoliuciją pravesti. Dabar tai ir Altos vadai pragudrėjo ir pamatė, kad patogu tą rezoliuciją panaudoti — „priminti JAV politikams".

Pagaliau dr. Šidlauskas priėjo ir prie reikalo. Jis rašo: „Tvirtinimas, kad ALT valdyba nutarusi siekti ‚susiderinimo su Valstybės departamento linija', tiesiog prieštarauja ir dabartinės ALT valdybos nesenos praeities veiklos faktams". O tie faktai esą tokie: ALT organizuoja kasmet Vasario 16 proga JAV Atstovų rūmuose ir Senate atstovų kalbas, kuriose jie dažnai primena administracijai, kad „ji, be Baltijos tautų vergovės nepripažinimo, šiaip beveik nieko daugiau nedaranti Baltijos kraštų laisvės bylos reikalais". Teisingai, atstovai tą reikalą primena, bet kieno paprašyti? Šiais metais tie atstovai tik JAV LB Informacijos komisijos (Valiuko vadovaujamos) dėka buvo aprūpinti tinkama medžiaga ir virš 100 senatorių bei kongresmanų tą medžiagą panaudojo; 18 iš jų į Congressional Record įtraukė ir H. Con. Res. 416. Ar ką nors panašaus darė ALT valdyba?

Šiaip ar taip, ALT valdybos nusistatymas dėl Lietuvos bylos kėlimo Jungtinėse tautose dar tebėra neaiškus. Neaišku, ar jis skiriasi nuo Valst. departamento nusistatymo, ar ne. Vieno advokato ar vieno valdybos nario postringavimo neužtenka. Reikalingas formalus valdybos pasisakymas, jeigu norima, kad visuomenei tai būtų aišku.

KONSERVATORIAI IR LIBERALAI BENDRUOMENĖJE

Antanas Gailiušis *Aiduose* (1971, Nr. 5) kritikuoja ir atmeta visokius siūlymus Bendruomenę „reformuoti", ypač stipriai pasisakydamas prieš siūlymus ją supartinti. Bendravimo su Lietuva klausimu Bendruomenė esanti ir turinti būti neutrali. Gailiušis rašo:

„Paskutiniais metais daug aštrių ginčų ir nesantaikos sukėlė bendravimo su Lietuva klausimas. Susiformavo du, vienas su kitu kovojantys lageriai: konservatorių ir liberalų. Pirmieji priešingi bendravimui, — tai esąs bendravimas su okupantu, antrieji stovi už jo palaikymą, — bendravimas nešąs pavergtiesiems broliams laisvės viltį. Konservatoriai, daugiausia susispietę politinėse partijose, šį klausimą panaudoja LB griauti, tvirtindami, kad ji eina su liberalais, atseit, pagal juos, už bendravimą su okupantu. Ergo išduoda Lietuvos reikalus. Žiaurus kaltinimai. Ar ne?

Tokie tvirtinimai — tai sąmoningas tikrovės klastojimas. LB nariais yra ir konservatoriai, ir liberalai. LB nesiangažuoja nei vienų, nei antrų pusėje. Tai daryti negali dėl savo prigimties. LB nepaskelbė nė vieno nutarimo, kuris leistų jai primesti angažavimąsi tik liberalų pusėje. Paskiri LB padaliniai nesuruošė nė vieno iš Lietuvos koncerto ir oficialiai neragino juos lankyti, nes tai kiekvieno privatus reikalas. Atskirų LB narių, nors ir vadovybėje esančių, pasisakymai nėra visos LB nuomonė, ir už jų veiksmus LB neatsako. Tuo tarpu LB priešininkai ir paskirų asmenų pasisakymus ar veiksmus priskiria visai LB. Argi tai ne piktas veiksmas? LB bendravimo klausimu turi vieną nusistatymą, sutarta visų veiksnių, — ribotis privačiu bendravimu. Kol šis nusistatymas visų veiksnių sutarimu nepakeistas, tol LB jo laikosi. Konservatoriai su liberalais gali savo tarpe aiškintis, ginčytis iki nualpimo, bet jų atžvilgiu laikosi neutralumo ir — klaidos nepadarys.

Tą klaidą daro ALTa. Rezoliucijom, nutarimais, viešom kalbom aiškiai užsiangažavo konservatorių pusėje. Būdama bendrinė organizacija, daugiau laimėtų, nesijungdama į tuos ginčus. Angažuodamasi vienos grupės pusėje, ALTa nebėra visų lietuvių, kai smerkia ir koncertus rengiančius, ir juos lankančius, ir apie juos palankiai atsiliepiančius, vadindama išdavikais, neišmanėliais. Užuot dirbusi savo darbą — ginti Lietuvos reikalus JAV valdžioje ir organizuoti pinigus laisvės kovai — ALTa pradėjo politikuoti: vienas grupes smerkti, kitas — girti. Sunku tikėti, kad politikavimas išeis jai į gera... Politikavimu ALTa kerta šaką, ant kurios pati sėdi".

NESUSIKALBĖJOM IR NESUSIKALBĖSIM

Tokia antrašte Vytautas P. Zubas *Nepriklausomoj Lietuvoj* (1971.VI.2) kalba irgi tuo pačiu bendravimo su tauta klausimu. Bendravimo vengiama pirmiausia dėl to, kad daugelis mūsų veikėjų „didesnę savo subrendusio gyvenimo dalį jau užsieniuose praleido", o kiti jau ne Lietuvoj ir gimė ir dėl to vargiai jie pažįsta „Lietuvos gyventojų reikalus, dvasią ir artimiausius siekimus". Be to, daugumas lietuvių išeivių gyvena Jungtinėse Amerikos valstybėse, kurių žmonės nepasižymi akiračių platumu. Ir čia gyveną lietuviai išeiviai prisiėmė amerikiečių galvoseną, kai tuo tarpu išeiviai Kanadoj ar Europoj persiima anų kraštų galvosena, kuri yra savarankesnė, objektyvesnė. Autorius pasigenda europinės kultūros Amerikoje. Todėl toliau jis rašo:

„Susiduriam su antrąja mūsų nelaime, būtent, kad pasaulio lietuvių sostinė yra Chicagoj, o ne Londone, Paryžiuj ar bent Montrealyj. Kol išeivijos kultūrinio ir politinio gyvenimo svorio centras bus Amerikoj, tol dėl bendravimo su kraštu nesudviprasmiškai pavadinti svetimojo nacionalizmo ir šovinizmo gynėjais. Gi kanadiškiai *Tėviškės žiburiai* (1971.VI.24) labai akivaizdžiai parodė, ko galima atsiekti, kai lietuviai dvasiškiai ne kenkia, bet padeda savo tautiečiams. Torontiškis kun. P. Ažubalis ten praneša, jog, jam tarpininkaujant, šv. Jono kapinės Toronte išjungiamos iš arkivyskupijos kapinių draugijos ir kad lietuviai savo kapines tvarkysis patys. Dar daugiau — kapinėse laidojami įvairių tikybų (!) krikščionys lietuviai.

Nenoromis tad kyla klausimas — kodėl toks didelis skirtumas tarp pareiškimo autorių žodžių ir tarp darbų tų žmonių, kurie pareiškimų nerašo...

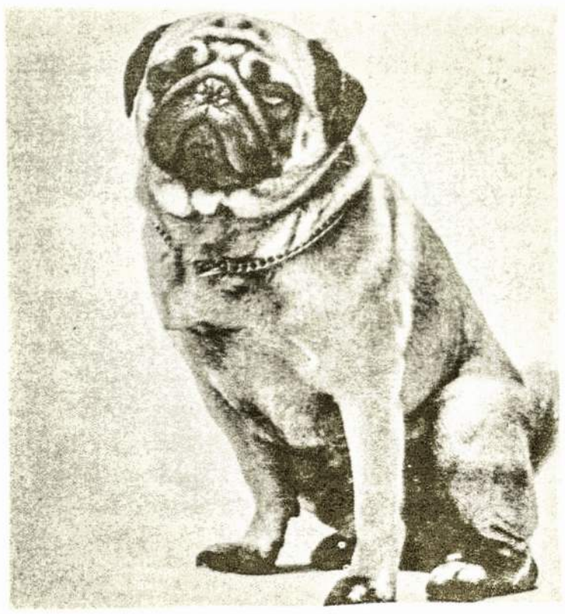
Įsidėmėtinas paskutinis „pareiškimo" sakinys: „Mes palaikome Kardinolą ir kapinių vadovybę jų pastangose išlaikyti ir apsaugoti lietuvių ir katalikų tradicijas". Tai, va, kas palaiko lietuvių tradicijas. Dabar aišku, aiškiau ir būti nebegali. Neaišku tik, ar garbingi jo autoriai, prieš rašydami šį savo pareiškimą, nebus truputį perdaug vynelio paragavę...

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

NEBLAIVIOS MINTYS

AR TIK ŽODŽIAI

Drausmės sargyboje

Gegužės 28 d. *Drauge* paskelbtas vysk. V. Brizgio, dešimties kunigų ir keturių pasauliečių pareiškimas šv. Kazimiero lietuvių kapinių (Čikagoje) reikalu. Ten pasisakoma prieš grupę lietuvių, kurie demonstravo prieš Čikagos arkivyskupą, kurie mėgina sukiršinti pasauliečius prieš kunigus ir žmones prieš Bažnyčią. Pasirašiusieji tvirtina, jog ana grupė, šv. Kazimiero lietuvių kapinių sklypų savininkai, neatstovauja tūkstančių lietuvių katalikų nusistatymo.

Prieš porą metų Čikagos arkivyskupijos valdytojai įsakė visą eilę pakeitimų šv. Kazimiero kapinių tvarkymo, laidotuvių tvarkos ir kitais klausimais, kurie labai skyrėsi nuo lietuviams įprastų laidojimo papročių. Tais naujais patvarkymais nepatenkinti pasauliečiai susiorganizavo į lietuvių teisėms šv. Kazimiero kapinėse apsaugoti komitetą. To pasėkoje dalis pakeitimų buvo atšaukta. Tačiau dėl daugelio klausimų susitarti nepavyko. Nenuostabu, kad ginče išsiliejo jausmai. Tokiais atvejais paprastai teisybės monopolio neturi nei viena grupė. Nestebina todėl, kad pareiškimo autorių nuomonės skiriasi nuo tų, prieš (!) kuriuos šis pareiškimas parašytas. Stebina pareiškimo autorių priemonės: jie neaiškina savo pažiūrų, bet stengiasi primesti blogą valią tiems, kurie pasisako už didesnes lietuvių teises savo kapinių tvarkyme. Jie tik kaltina. Jie tariasi žiną, kodėl kitaip galvojantieji taip daro. Jiems aišku, kad kitaip galvojančiųjų tikslas yra kiršinti. O tai jau yra kaltinimas bloga valia. Ir todėl, mūsų nuomone, šis pareiškimas nėra nei išmintingas, nei sąžiningas, nei krikščioniškas.

Neveltui spaudoje nebuvo pasisakymų, pritariančių šiam pareiškimui. Buvo tačiau pasisakymų, tiek pasauliečių, tiek dvasiškių, kurie tokiems žodžiams nepritarė. Būdinga šiuo klausimu *Pasaulio lietuvio* (1971 m. birželio nr.) nuomonė — pareiškimo autoriai ten labai aiškiai ir nedviprasmiškai pavadinti svetimojo nacionalizmo ir šovinizmo gynėjais. Gi kanadiškiai *Tėviškės žiburiai* (1971.VI.24) labai akivaizdžiai parodė, ko galima atsiekti, kai lietuviai dvasiškiai ne kenkia, bet padeda savo tautiečiams. Torontiškis kun. P. Ažubalis ten praneša, jog, jam tarpininkaujant, šv. Jono kapinės Toronte išjungiamos iš arkivyskupijos kapinių draugijos ir kad lietuviai savo kapines tvarkysis patys. Dar daugiau — kapinėse laidojami įvairių tikybų (!) krikščionys lietuviai.

Nenoromis tad kyla klausimas — kodėl toks didelis skirtumas tarp pareiškimo autorių žodžių ir tarp darbų tų žmonių, kurie pareiškimų nerašo...

Įsidėmėtinas paskutinis „pareiškimo" sakinys: „Mes palaikome Kardinolą ir kapinių vadovybę jų pastangose išlaikyti ir apsaugoti lietuvių ir katalikų tradicijas". Tai, va, kas palaiko lietuvių tradicijas. Dabar aišku, aiškiau ir būti nebegali. Neaišku tik, ar garbingi jo autoriai, prieš rašydami šį savo pareiškimą, nebus truputį perdaug vynelio paragavę...

sikalbėsim. Dar blogiau bus ateity, kai viduriniąją kartą, dar bandančią galvoti europietiškai, pakeis visiškoj Amerikos įtakoj užaugę inteligentai, kurių retam bus prieinama kitom kalbom bet kokia informacija...

Gyvenamo krašto įtaka aiškiai atsispindi ir intelektualų tarpe. Prisiminkim keletos profesorių iš Vakarų Europos viešnagę Amerikoj ir jų pareiškimus, sukrėtusius Amerikos lietuvius. Bendrai Europoj klausimai, dėl kurių čia nesusikalbam, sprendžiami daug realiau. Atsimenam prieš keletą metų Paryžiuj priėmimą Lietuvos filmų režisieriui arba pernai meninę programą suvažiavime Vokietijoj atlikusią pianistę. Abiem atvejais ne tik bažnyčios dignitoriai, bet ir nepriklausomos Lietuvos diplomatai nepabugo kontaktų. Prieš pianistę iš anapus protestavo ne kas kitas, bet viena amerikietė lietuvaitė...

Prisiminkim prieš porą metų 8 lietuvių studentų iš Vokietijos buvojimą Vilniuj, arba ateinančios vasaros lietuvių jaunimo stovyklą Vokietijoj, kur, jei spauda tiksliai informuoja, laukiama stovyklautojų ir iš Lietuvos. Žinoma, sunku patikėti, kad jie galėtų iš Lietuvos išvykti, bet čia ne kvietėjų kaltė".

AKIRAČIŲ PRAPLĖTIMAS

Tėviškės Žiburiai (71.VI.24) vedamajame aiškino, kaip praplėsti mūsų jaunimo akiračius. Esą tam pagelbsti lituanistinės studijos — Čikagos pedagoginiai kursai, Fordhamo universiteto lituaanistikos vasaros semestrai, mokytojų studijų savaitės, lituanistiniai seminarai, organizacijų kursai bei stovyklos. Straipsnio autorius (Pr. G.) apgailestauja, kad visa tai apima tik mažą dalį akademinio jaunimo, ir siūlo „pagalvoti apie platesnio masto pastovią iniciatyvą". Jis siūlo Lituanistikos institutui organizuoti lituanistinius seminarus tose kolonijose, kur yra studentų. Be to, „mūsų akademinio jaunimo horizontui plėsti galėtų pasitarnauti ir Vasario 16 gimnazija drauge su europine atmosfera. Atpigus kelionėms lėktuvais, mūsų jaunimas kas vasarą būriais skrenda Europon. Jei Vasario 16 gimnazijoj būtų rengiami lituanistikos kursai, galėtų sutraukti nemažą būrį atostogaujančių studentų. Jau pats keliavimas po Europą prisidėtų prie akiračių plėtimo bei jauno žvilgsnio gilinimo".

Gražu, žinoma, apie tai pasvajoti, bet svajonė yra svajonė ir šiuo atveju kažkas panašaus į skęstančio griebimąsi už šiaudo. Ką gali Lituanistikos instituto lituanistai, būdami jau seni žmonės ir gyvendami išsisklaidę po visą Ameriką? Kaip galima suorganizuoti kursus Europoje, jei jų negalima suorganizuoti Amerikoje? Pagaliau ką galima kad ir per keletą savaičių tokiuose kursuose išmokti?

Bet yra ir vienas neabejotinai geras būdas lituanistikos pasimokyti, lietuviškiems horizontams praplėsti. Tai bent vienų metų lituanistikos studijos pačioje Lietuvoje. Jeigu ten gali studijuoti suomis, amerikietis, norvegas, kodėl neturėtų bent pabandyti Amerikos lietuvis? Norvegas Helge Rinholmas per 10 mėnesių puikiai išmoko kalbėti lietuviškai (žr. pasikalbėjimą su juo *Akiračių* 3-me š. m. numery). Ir jis ten klausia: jei užsienio arménai studijuoja sovietinėj Arménijoj, tai kodėl lietuviai negalėtų studijuoti Lietuvoj? Lenkijoj Krokuvos ir Varšuvos universitetuose yra vienų metų kursai užsienio lenkams studentams, kurių ten yra apie 260. Vien iš Amerikos yra 70 lenkų studentų (Apie tai plačiai rašė *New York Times* š. m. kovo 16). Arménai, lenkai gali studijuoti savo tėvynėse, o mes nenorime nė pabandyti. Mes patariame tenkintis Vasario 16 gimnazijos kursais. Matyt, norime, kad mūsų jaunimui Lietuva tiek terūpėtų, kiek meksikiečiui Ispanija ar brazilui Portugalija. Kągi, jei to norim, tai ir susilauksim — šis „tikslas" pasiekiamas daug lengviau.

IŠRADIMAI NESIBAIGIA

PASAKĖLĖS APIE PIRČIUPĮ

Nežiūrint kaip bebūtų keista, visgi būdingų Lietuvos gyventojams nuotaikų galima užtikti net ir *Komunisto žurnale. 1971* metų nr. 5 J. Gureckas rašo apie gyvenimą „daugianacionalinėje šeimoje" Klaipėdos mieste:

„Kalbant apie tautų draugystę, negalima pamiršti ir pačių paprasčiausių dalykų — dėmesio ir takto bet kurios tautos atžvilgiu. Štai, gaminant vaizdinę agitaciją ‚Baltijos' laivų statykloje, dažnai pamirštama, kad kolektyvas įvairiatautis. O jungtinio buitinio kombinato vadovai tartum nežino, kad taisyti batus, laikrodžius, siūti eilutes ateina tiek klaipėdiečiai, tiek ir gausūs svečiai iš kitų respublikų, tai yra ir tokie, kurie moka lietuvių kalbą, ir kurie jos nemoka. Reikia tad skelbimus ir reklamą rašyti tiek lietuvių, tiek ir rusų kalba...

Šioms J. Gurecko mintims ir mes pritartume, jeigu tik tie „svečiai" nepamirštų, kad perdaug ilgai svečiuotis taip pat nemandagu...

Tame pačiame *Komunisto* numeryje randame ir priminimą, jog dar tebecenzūruojami į užsienį siunčiami laiškai.

„Vakarais Biržų rajono gyventojo medeikiečio Leono Navicko šeima susėsdavo prie radijo aparato. Be šeimos narių ateidavo ir kaimynas Petras Ausiejus. Pats šeimininkas perjungėją pasuka trumpomis bangomis, ir pasigirsta balsas angliškų akcentu: „Čia kalba ‚Ameriks Balsas" iš Vašingtono..." Šis svetimas balsas užpildydavo ne tik kambarį, bet ilgainiui įsiskverbė ir į klausančiųjų sąmonę. Neaplenkė jis ir jaunos Navickų dukros, dabar vienuoliktokės Reginos. Jai net pradėjo rodytis, kad viskas, kas yra mūsų šalyje, netikra, skurdu, o ten, už jūrų marių, tai bent gyvenimėlis... Taip Regina kartą išgirdo, kad Amerikos kosmonautai, pabūvoję mėnulyje, sutinka padovanoti savo nuotraukas... ( ) prašydama fotografijos ji ‚dėl svorio' pridėjo ir lydraštį — antitarybinį laišką. Tame laiške ji liaupsina Ameriką ir neigiamai pasisako prieš mūsų šalį, visų moksleivių vardu dėkoja ‚Amerikos balsui'..."

R. Navickaitės tėvai — paprasti darbo žmonės, mokyklos valytojai. O šios įdomios informacijos autorius — Biržų rajono laikraščio redaktoriaus pavaduotojas P. Skodžius. Jis, tarp kitko, primena skaitytojams, kad „turime ir mes ne mažiau kosmonautų". O J. Gureckas tame pačiame *Komuniste* tuos pačius „mes" vadina „svečiais"...

Vagos leidykla išleido Vytauto Bubnio romaną „Alkana žemė". Prieš tai romano ištraukos buvo spausdintos *Nemuno* žurnale. Romane vaizduojamas Lietuvos kaimo gyvenimas pirmaisiais pokario metais: stribai, „banditai", kolchozų steigimas, trėmimai Sibiran. Be to, romane atsispindi ir tai, kas šiuo metu jau galima rašyti, ir ko dar nevalia. Nors ir atsisakius „bekonfliktiškumo" teorijos, ilgą laiką literatūroje dar vis jausdavosi veikėjų skirstymas į „gerus" — komunistus, ir „blogus" — buožes, bet šiame romane „gerųjų" beveik nebėra. Šį romaną jau būtų galima, ištraukomis, padalinti į dvi maždaug lygias dalis, kurių viena, iš komunistinių partinių pozicijų, pavaizduotų buržuazijos reakciją kovoje prieš socializmo įgyvendinimą Lietuvos kaime; antrąją dalį būtų galima pavadinti kad ir medžiaga antikomunistinei Lietuvos kaimo istorijai.

Žemaitės literatūrinė premija šiais metais paskirta Juozui Apučiui už apsakymą „Erčia, kur gaivus vanduo", tilpusį rinkinyje „Horizonte bėga šernai" (plačiau — *Akiračių* 1970 m. spalio mėn. numeryje).

Ši premija būdinga tuo, jog ji, turbūt, vienintelė „privati" literatūros premija. Ją skiria Žemaitės vardo kolūkis Kelmės rajone. Premija, žinoma, netokia „riebi", kaip kad įvairių „tėvų, draugų ir mokytojų" ar kitokios rūšies genijų vardais pavadintos premijos. Tačiau — ji taip pat nėra viena iš tų, kurios *po kelių* metų reikėtų gėdytis.

O gėdytis premijų kartais tenka net ir po mirties. Birželio 29 d. *Tiesoje* politinės ir literatūrinės valdžios atstovai paskelbė kątik mirusio Antano Venclovos nuopelnus. Tačiau didžiausias A. Venclovos literatūrinis laimėjimas — Stalino premija — taip ir nepaminėta. A. Venclova buvo vienas iš turtingiausių žmonių Lietuvoje, už gausią propagandinę literatūrą gaudavęs riebius honorarus.

Net ir nebūnant pranašu, gana aišku, jog Stalino premijos vertas literatūrinis šio rašytojo palikimas susilauks tokio pat likimo, kokio susilaukė ir pati premija.

Tos pačios dienos *Tiesoje* skaitome, jog „vakar sukako 27-eri metai, kai hitleriniai fašistai ir lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai sudegino Pirčupių kaimą ir 119 jo gyventojų".

Skulptoriaus G. Jokūbonio paminklas Pirčupio aukoms.

Apie Pirčupių kaimo tragediją ir jos kaltininkus nemažai buvo rašyta ir anksčiau. Tačiau lietuviai šiomis žudynėmis apkaltinti *pirmą kartą*. Įdomu todėl paspėlioti, kodėl naujieji *Tiesos* redaktoriai pradėjo kurti naujas „istorijas", kokių nesukūrė net žiugždos ir zimanai. Atrodo, jog naujas *Tiesos* redaktorius A. Laurinčiukas savo pareigose jaučiasi gana netvirtai ir todėl šitokiomis akrobatikėlėmis bando įsiteikti vyresniesiems. Taip, bent mums, šiame biznelyje atrodo trečioji rublio pusė...

(zvr)

REPORTAŽAS IŠ BLAIVYKLOS

„Tryliktojo atlyginimo nebėra" taip mums pasakė Gražionių veislininkystės tarybinio ūkio darbininkas Ivanas Gontiuk, atėjęs į blaivyklą užmokėti už naktelę 15 rublių. Vidaus reikalų skyriaus viršininkas už viešosios tvarkos sudrumstimą prie Arimaičių ežero jį „premijavo" dar 10 rublių bauda. Ūkis gavo atvirą laišką apie Gontiuko elgesį ir, aišku, nepagailės. Vadinasi, nei premijų, nei „tryliktojo atlyginimo" — 225 rub. nebėra. Pirštus griaužiasi darbininkas už „virš normos" pakeltą stiklelį. Bet už tai jam atiteko „istorinė šlovė" — pirmajam perkirpti Radviliškio rajono blaivyklos juostelę, pirmajam peržengti kameros duris, ir pirmajam patikrinti, ar minkštos baltos lovos. O lovos tikrai baltos, kaip pirmos klasės viešbutyje. Yra ir budintis gydytojas, kuris patikrina koks girtumo laipsnis. Jeigu smarkiai dūksti ir nenori patogiai, minkštai ilsėtis — ne bėda. Su diržais pritvirtins tave prie lovos. Gulėsi paslikas ir tik liežuviu tegalėsi malti. Jei dar triukšmausi, baigsis patogumai — pasodins tave į tramdymo kėdę. Štai dabar jose tarsi kunigai klausyklose sėdi ir pačiam teisingumo ministrui skundus rašinėja geležinkelietis Vytautas Meiliauskas, lokomotyvų depo darbininkas Vladimiras Čainikovas ir niekur nedirbantis radviliškietis Albertas Maslauskas.

Šiandien darbo diena. Pats vidurdienis. Gamyklose, fabrikuose, kolūkiuose verda darbas, o blaivykloje taip pat gyva. Tiesiai iš darbo atvežami nusigėręs geležinkelio krovėjas Algis Čepas, lokomotyvų depo darbininkas Romualdas Lenzbergas, vagonų depo atstovas Antanas Cibutavičius, „Tiesos" kolūkietė Klaudija Ratnikova ir kiti.

Svečiuodamasis dar dažais kvepiančioje blaivykloje, staigiai sumečiau tokius „socialoginius" tyrinėjimus: nuo blaivyklos neiškilmingo atidarymo per 2 savaites jau pabuvojo 111 žmonių: 103 vyrai, 8 moterys. Iš jų 75 darbininkai, 2 tarnautojai, 6 kolūkiečiai, 28 niekur nedirbantys. Daugiausia „atstovų" atsiuntė pramonės įmonės — 35, statybos organizacijos — 15, transporto įmonės — 5. Labai įdomiai pasiskirsto duomenys apie išsilavinimą. „Brangių svetelių" mokslas atrodo šitaip: su viduriniu išsilavinimu — 4, specialiu viduriniu — 5, nebaigtu viduriniu — 35, mažiau kaip 8 klasės — 67. Tiesa, vienos nakties viešnagėn buvo atvykę ir gana solidžias pareigas einantys vyrai. Pavyzdžiui, Kovo 8-osios kojinių fabriko inžinierius Algirdas Krikščikas, Radviliškio sausinimo sistemų valdybos vyr. inžinierius Kazimieras Žaldokas ir kiti.

Nevargindamas skaitytojų skaičiais dar tik pridėsiu, kad per šias dvi savaites „viešėję" blaivykloje žmonės nusigėrė dėl šių priežasčių: 10 aplaistė atlyginimą, 36 susitiko su draugais, 6 šeimyninių nesutarimų iškankinti, 10 gėrė be priežasties, likusieji šventė šventas dienas. Gėrė ir atsipagiriojo žmonės visur. Restorane ir bute, darbe ir parduotuvėje. Bet daugiausia vaišinosi parke, sode, tiesiog kieme. Todėl nenuostabu, kad tiesiai iš gatvės buvo ir pristatyta 50 mažai besiorentuojančių laike ir erdvėje.

Baigdamas šį reportažą vis dėl to apsidžiaugiau — jaunimo blaivykloje beveik nematyti.

— Jaunimas vikresnis, stipresnis, sumanesnis, todėl sugeba išsisukti ir pabėgti nuo draugovininkų, milicijos darbuotojų, — išsklaidė mano džiaugsmą blaivyklos viršininkas vyresnysis milicijos leitenantas Jonas Andzėnas.

A. Mikelis

(Iš Komunizmo Aušra, Radviliškis, *1970.IX,22, nr. 112)*

KULTŪRINĖS POLITIKOS SKAUSMAI

RIBOTAS MUMS DUOTAS LAIKAS IR PAJĖGOS

Lituanistikos instituto suvažiavimo metu, 1971 m. gegužės pabaigoje Čikagoje įvyko, JAV LB Centro valdybai pasiūlius, svarstybos tema „Išeivijos kultūrinės politikos problemos ir kryptis". Pereitame AKIRAČIŲ numeryje pateikėme vieno iš simpoziumo referentų — dr. V. Kavolio — pasisakymą. Šiame numeryje spausdiname kitų trijų referentų — dr. J. Girniaus, dr. K. Ambrozaičio ir J. Kavaliūno — pasisakymų ištraukas drauge su tą vakarą, gegužės 29 d., diskusijose vėliau kalbėjusiųjų žodžiais. Svarbesnius pasisakymus iš pilnų magnetinės juostos užrašų atrinko bei trumpino AKIRAČIŲ redakcija.

J. KAVALIŪNAS: KITAIS METAIS GALI BŪTI PERVĖLU

Tautinėms mažumoms čia. tolydžio tirpstant, jaunosios kartos lietuviškojo ugdymo pastangas reikia intensyvinti ir skubinti, nes ko nepadarysime šįmet, kitais metais gali būti jau per vėlu. Lituanistinių mokyklų išlaikymas guli čia daugiausia ant šeimų pečių. Tiek jom palaikyti, tiek, ypač, norint jų lygį kelti, turi efektingai įsijungti Liet. bendruomenė, kaip valstybinės funkcijos reprezentantė, skirdama švietimui reguliarias sąmatas tiek apylinkių, tiek apygardų, tiek Centro valdybos biudžetuose, nes niekur civilizuotame pasaulyje mokyklų išlaikymas nepaliekamas vieniems tėvams. Kad jaunimas ir už mokyklos sienų turėtų galimybę lietuviškai bendrauti, reikia remti jaunimo vasaros stovyklas, jaunimo organizacijas, sportą, tautinių šokių ansamblius. Reikšmingas vaidmuo tenka taip pat bendram dalyvavimui lietuviškose pamaldose... Ypatingai aktualus ir skubios akcijos reikalingas yra jaunimo skaitinių reikalas: mums labai trūksta pasiskaitymui knygų tiek mažiems, tiek paaugliams. Dejonės ir vieni kitų kaltinimai čia nieko nepadės: reikia rašytojų talkos, bet ypač lėšų. Kokie mokytojai, tokie vadovėliai, toks pat mokymas. Bet mokytojų ir lituanistų mums trūksta, ir tas trūkumas didėja. Reikia didinti pastangas jiems ruošti ir padėti jiems tobulintis.

(Švietimo reikalams LF yra paskyręs $41.000) Jeigu mes tą $41.000 padalinsime į 4 metus, gausime kas met po $10,000. Ir tai yra vidutinės lituanistinės mokyklos biudžetas. Todėl, jeigu kam atrodo, kad šita suma, skirta viso krašto švietimui tvarkyti, mokytojams ruošti, vadovėliams, pratimams, lituanistinėm studijom universitetuose remti ir žurnalui leisti, yra perdidelė, aš siūlyčiau pagalvoti.

Kad mūsų jaunoji karta vėliau skaitytų didžiuosius veikalus, ko mes norime, reikia, kad nuo mažens įprastų skaityti, va, tokias knygutes, kaip pvz. šita. Tos knygutės yra išleistos Lietuvoje. Aš nesiūlau nei jų skaityti, nei jų pirkti, tiktai konstatuoju faktą: Lietuvoj tokių knygučių skirtų vaikams yra daugiau kaip 100, apie 150. Mes tokių knygučių turime tik tiek, kad galime ant pirštų suskaityti. Mūsų gyvybinis reikalas yra tokių knygučių vaikams parūpinti, norint išugdyti juos į skaitytojus. O tas dalykas, knygučių parūpinimas, yra brangus, surištas su lėšomis. Švietimo taryba yra numačius jų parūpinti, kai tik už poros metų bus baigtas vadovėlių ruošimas. Tačiau, jeigu tas mūsų turimas mažas biudžetas bus dar labiau nukarpytas, tai šitas, nors ir degantis reikalas, paliks lentynose nerealizuotas.

Dėl stipendijų. Paskyrėme šiais metais $6000. Gal tiek nereikia. Po ranka turiu čekoslovakų duomenis. Jie šiais metais paskyrė $45,000. Jeigu mes klydome paskyrę $6000, tai jie, paskirdami $45,000, padarė didesnę klaidą. Bet man taip neatrodo.

Dėl žurnalo *(Švietimo gairių)*. Sako, tie pedagoginiai straipsniai galėtų tilpti esamuose žurnaluose. Mes taip ir darėme. Konkrečiai, buvo pasiųstas *Aidams* vienas straipsnis, kuris mums atrodė būtų naudingas tiek mokykloms, tiek mokytojams. Rodos, praėjo metai, kol tas straipsnis buvo išspausdintas. Taigi, jeigu tokiu tempu eitų visi mūsų straipsniai, mūsų mokytojams reikėtų labai ilgai laukti. Todėl mano galvosena būtų tokia: jeigu aš teisingai interpretuoju Lietuvių chartą, pagrindinis mūsų čia esančių uždavinys yra lietuvybės išlaikymas. O lietuvybė yra išlaikoma per lietuviškąjį jaunimo ugdymą. Ugdymo veikėjai yra tėvai ir mokytojai. Jiems ir skiriamas šis žurnalas, kad jie sugebėtų tautinį auklėjimą sėkmingai vykdyti. Todėl aš šio lietuviškam ugdymui skirto žurnalo nestatau į tą pačią kategoriją su technikos ar miškininkystės žurnalu.

DR. J. GIRNIUS: AKCENTUOČIAU IŠLIEKAMAS VERTYBES

Ribotas mums duotasis laikas ir ribotos mūsų pajėgos. Ribotas mūsų laikas yra dėl to, kad emigracinė būtis visada daugiau ar mažiau laikina. Mes mėgstame operuoti miliono ar pusantro miliono lietuvių pasaulyje skaičiumi. Faktinai skaičiuojame 400,000 šiame krašte. Realus skaičius yra apie 60,000. Faktiškai gi dar mažiau — apie 20,000 — 30,000. Padalinus į šeimas, gautume apie 5000 - 6000 šeimų. Iš vienos pusės, galime sakyti, kad esame gausiai susiorganizavę. Bet čia yra klausimas, ar nesame persiorganizavę? Perdidelis susiorganizavimas, kuris jau yra persiorganizavimas, liudija nebe organizuotumą, bet jo stoką. Nors formaliai didžiuojamės esą inteligentiška išeivija, bet faktiškai tokiu inteligentiškumu, kaip turinčiu gyvo dvasiško intereso, nepasižymime. Primityvus žvilgsnis eina drauge su utilitariniu žvilgsniu — vertinama, kas tiesiog panaudojama.

Galutinai bus įprasminta tai, ką mes teigiame, ir tai, ką sukūrėme visai tautai. Be abejo, kūrybiniai atsiekimai yra ir atskirų kūrėjų darbo rezultatas, tačiau individuali kūryba yra drauge ir visos bendruomenės vaisius, ir visos bendruomenės įprasminimas. Todėl ypatingai akcentuočiau išliekamų vertybių reikšmę. Visdėlto prioriteto klausimo nestatyčiau; turi reikšmę ir vienkartiniai įvykiai, kurie mus sutelkia bendruomeniniu gyvenimu... Aktualiausiai tai bene iškyla, kai keliame klausimą, kam pirmumą skirti: mokslui, švietimui ar mokykloms? Vaikų švietimo reikalu rūpintis turime, bet vien dėl vaikų užmiršti tai, kas jau gali būti laimima, yra nesusipratimas. Tai lygu nepiauti pribrendusių javų, o tik žvalgytis į želmenis, jau šalnos kandamus. Aš galvočiau, ar neverta skirti lygaus dėmesio, kaip kad lituanistikai, taip ir kitų sričių kūrybos vaisiams: ar jie būtų pasiekti sociologijoje, psichologijoje, politiniuose moksluose ar filosofijoje. Gali pastarieji ir nebūti lituanistiniai, bet jei jie bus sukurti mūsų mokslininkų ir bus tikrai vertingi ir originalūs, patys taps lituanistika.

Bandoma lietuvių lituanistų prieaugliaus klausimą spręsti stipendijų forma. Aš į tą formą netikėčiau. Jei mes rasime gabų žmogų, jam stipendija nereikės rūpintis, — pačios Amerikos mokyklos jam stipendiją suteiks. Su tokiu pat skepticizmu, kaip į stipendijas, žiūriu ir į premijas. Skiriant pelną, reikia koncentruotis į didžiuosius dalykus. Aš perėjau visos eilės metų skyrimo rezultatus — vargas toje pačioje multiplikacijoje. Šia prasme, sakyčiau, tektų būti LF nepopuliariam dėl to kad, norint visus patenkinti, nebus nei vienas patenkintas. Kiek tai liečia planavimą, reikia atsižvelgti, kokių jėgų turime, ir stengtis tas jėgas panaudoti.

ALGIRDAS POCIUS

ŽILASIS BROLIS

Telegrama buvo trumpa: RUGSĖJO KETURIOLIKTĄ MIRĖ JŪSŲ TĖVAS. ATVAŽIUOKITE. KAIMYNAI. Vytautas Jurkus perskaitė paskutinį žodį, ir ranka su žalsvu lapeliu pati bejėgiškai nusviro ant stalo. Ne tiek skausmas, kiek dirglus nerimas, kartu su karščiu plūsterėjęs į visą kūną, atėmė jėgas. Jurkus, iki šiol stovėjęs prie plataus rašomojo stalo, susmuko į kėdę. Apstulbusiomis akimis žiūrėjo į žalsvai dažytą kabineto sieną ir mintyse kartojo vis tuos pačius žodžius: kas dabar bus su broliu?

Vytautas Jurkus pats jautė, kad skausmas dėl tėvo mirties buvo tik šešėlis prie šio klausimo. Iš karto sprogo ir subyrėjo į dulkes apgaulinga ramybė, keletą metų tvyrojusi jo gyvenime. Neaiškus brolio likimas vėl įsirėžė į pačią širdį.

Šiaip taip įveikęs pirmąjį apstulbimą ir bejėgiškumą, Jurkus paspaudė mygtuką. Duryse pasirodė sekretorė.

— Mirė mano tėvas, — pratarė apstingusiomis lūpomis. Balsas buvo svetimas ir jam pačiam nebepažįstamas.

— Ak, kokia nelaimė! — kiek dirbtinokai šūktelėjo jauna moteris ir santūriai pridūrė: — Priimkite mano užuojautą.

— Ačiū, — suburbėjo ministro pavaduotojas. Šią akimirką jis neapkentė tos geltonplaukės pamaivos ir būtų buvęs laimingesnis, jei galėtų apsieiti be jos pagalbos.

— Iškvieskite vairuotoją, — paliepė ramiau ir jau su pažįstama savo balsui kieta gaidele.

— Klausau.

Kulniukai nukaukšėjo iki baltos durų vėduoklės, kuri tyliai prasivėrė ir vėl susiglaudė.

Jurkus išsitraukė iš kišenės nosinę ir nusišluostė išprakaitavusią kaktą. Tvanku ir karšta pasidarė erdviame kabinete, tarsi artintųsi audra. Jis žvilgterėjo pro langą: dangus buvo giedras, tik vienas kitas balsvas debesėlis plūduriavo jo žydrynėje.

Kam tas vairuotojas? Argi su juo ten važiuosi?! Aš turiu būti vienas. Tėviškėje nereikalingos pašalinės akys.

Jurkus uždėjo ranką ant šalto telefono ragelio. Reikėjo paskambinti ministrui, o paskui žmonai. Koks numeris? Šią akimirką jis neprisiminė dargi savo namu telefono Suraukė kaktą, ir pagaliau atmintis tarsi iš aklos tamsos išstūmė apšviestą skaičių eilutę. Po jo žodžių visi staiga pritildavo, liūdna žinia jiems irgi buvo nelaukta ir slegianti. Užuojauta, nors sakoma iš širdies, skambėjo šaltai ir bereikalingai. Nuo to nepasidarė lengviau. Gal geriau būtų, jei kas nors labai artimas tyliai uždėtų ant peties ranką. Jurkus paklausė save, kas galėtų būti toks labai artimas žmogus, nuo kurio rankos prisilietimo jam palengvėtų. Žmona? Vargu. Jie — du skirtingi pasauliai. Daug paslapčių, smulkių ir didesnių, per dešimtį vedybinių metų užbarikadavo vidinio pasaulio duris. Draugai? Jų yra vienas kitas, su kuriais visada malonu susitikti, pakalbėti. Jiems galima atverti daugiau savęs, bet taip pat ne iki galo. Jie irgi nepajus tikro skausmo, ir užuojauta bus formali. Nori nenori, o lieki vienas. Pasikliauti tenka tik savo pečiais ir savo tvirtumu.

Šoferis Petras stovėjo prie durų. Jis mindžiukavo ir laukė, kol ministro pavaduotojas atkreips dėmesį. Petras žinojo, kokią telegramą gavo jo tiesioginis viršininkas, todėl nedrįso ištarti nė žodžio. Tokiu atveju, jis manė, geriausia patylėti.

„Štai kas galėtų mane geriausiai suprasti, — pagalvojo Jurkus, žvelgdamas į savo šoferį. — Jis daugiausia žino apie mane ir niekada nesmerkė. Su juo kelionėse išsikalbėta iki širdies gelmių. Ypač truputį išgėrus, kai užplūsta atvirumas visam pasauliui. Petro ranka galėtų mane sustiprinti."

Jurkus atsistojo, išėjo iš užstalės ir, žvelgdamas į atviras, mėlynas šoferio akis, tyliai pasakė:

— Mirė mano tėvas.

DR. K. AMBROZAITIS: REIKALINGOS KULTŪRINĖS LINIJOS GAIRĖS

Reikia ypatingų pastangų išlikti lietuviu svetimoje aplinkoje. Daugumos imigrantų planai apima tik tris kartas. Lengviau tiems, kurie gali palaikyti ryšį su savo kraštu ir nuolatos pasipildo nauju krauju. Be šeimos pastangų ir individualinės kūrybos gausumo, dar nemažos reikšmės turi ir doleris. Lėšoms organizuoti reikia pasišventimo, patriotizmo, visuomenės vieningumo ir informacijos, kuri įtikintų aukotoją aukos svarba.

Pirmajame paskutinės lietuvių imigracijos dešimtmetyje buvo labai populiaru rinkti aukas Lietuvos laisvinimui. Išsilaisvinimo galimybės ilgainiui gęso, o kartu ir aukotojų entuziazmas. Pradėta kelti mintis — kas Lietuvą laisvins, kai nustosime kalbėję lietuviškai. Antrojo dešimtmečio pradžioje ir buvo organizuotai susirūpinta lituanistiniu švietimu. Tada ir atėjo mintis suorganizuoti nuolatinį lėšų šaltinį: sudėti bent milijoną dolerių, kurio procentai būtų skiriami lietuvybės išlaikymui ir kitų lietuvių kultūrinių reikalų parėmimui. Ta mintimi ir gimė Lietuvių Fondas.

Nuo 1962 iki 1970 metų LF iš viso išdalino 132,000 dol. Šią sumą sudarė gautas pelnas iš pagrindinio kapitalo, atskaičius administracines išlaidas.

Pinigus skirsto speciali Pelno skirstymo komisija, kuri sudaroma pagal LF statutą: trys LF tarybos nariai ir trys JAV LB atstovai. Nutarimai daromi balsų dauguma. Tokių nutarimų niekas negali pakeisti. Svarstomi gauti prašymai, kurių paprastai būna tris kartus didesnei sumai, negu iš viso skiriama. Nuo 1968 metų skirstymo komisija priėmė tokią formulę: 50% lituanistikai per LB Švietimo Tarybą, 25% specialiems LF projektams ir 25% kitiems prašymams patenkinti. Laikas nuo laiko buvo atsiklausiama speecialistų. Nuolatinių patariamųjų komisijų nebuvo sudaryta. LB atstovai pelno skirstymo komisijoje neturėjo trumpalaikio ar ilgalaikio plano lietuvių kultūrinę politiką pakreipti viena ar kita kryptimi, išskyrus lituanistines mokyklas, kurių rėmimas vyko pagal planą. LF atstovai komisijoj dažnai atsižvelgė į LF narių populiarius pageidavimus ir buvo linkę skaldyti į mažesnes sumas, išskyrus tuos 25%, specialiems projektams. Spaudoj konkrečių pasiūlymų buvo nedaug, bet daugiau buvo palaidos kritikos be pasiūlymų. Iš PLB Kultūros tarybos sugestijų ir planų negauta. Bendrinės organizacijos, kaip Rašytojų draugija ir Žurnalistų sąjunga kolektyvinio pobūdžio planų nepasiūlė. Individualinių sugestijų žodžiu buvo. Bus diskutuojami Pelno skirstymo komisijos sunkumai.

Visuomenė turėtų būti labiau susipažinusi su LF Pelno skirstymo komisijos struktūra, jos galimybių ribomis ir jos lankstumu. LF jau darosi pajėgus išlaikyti ar pakreipti kultūrinės politikos liniją. Tos linijos neturi. Aukščiausias laikas institucijoms, organizacijoms ir specialistams tą liniją pasiūlyti. JAV LB turėtų jausti atsakomybę tos klutūrinės linijos gaires įduoti savo atstovams, ateinantiems į LF Pelno skirstymo komisiją.

IŠ DISKUSIJŲ

DR. J. GIRNIUS

Galvoti, — ar realiai, ar laiko perspektyvoje? Aš pasigedau dr. Kavolio dėstyme taip pat tos realios perspektyvos. (žr. dr. Kavolio referatą praeitame *Akiračių* nr.) Pasigedau tos realios perspektyvos dar ir dėl to, kad negali kalbėti abstrakčiai: reikia to, reikia to. Reikia žiūrėt, kokias mes turime konkrečias pajėgas. Aš nekalbu, kad to nereikia ugdyt. Bet neišugdysi to, ko nėra. Mūsų situacija yra sunki dėl to, lyginant su Lietuva, kad visose srityse mes neturime ne tik pajėgių, bet ir nepajėgių žmonių. Neturime nei vieno dailės teoretiko; istorikas, tiesa, yra. Muzikos kritikų beveik neturime. Literatūros kritikai yra savanoriškai atėję. Ir kitokios sritys, kurios yra reikšmingos, bet kurioms neturime žmonių. Tik dėl to visas mūsų reiškimasis yra tokio lygio, kokį mes pajėgiame. Mes galime kalbėti — čia heretikas, avangardistas, etc., bet tas nieko nereikš, jeigu nėra žmonių. Kada Jūs, daktare, atsakote, kad reikalinga suradikalinti mūsų visuomenę arba bent paremti tas pastangas, aš atsakyčiau, — mūsų radikalai turėtų būti stipresni. Kas gi kitas, sakysim, ar konservatoriai gali radikalus sustiprinti? Jie patys turi būti stiprūs. Visose srityse reikia stiprių žmonių, bet jų nebepagaminsi. Dabar, kad ir tokia koncepcija, man atrodytų šiek tiek keistoka: „heretikai". Kągi reiškia heretikai? Aš gal galvočiau priešingai, kad pas mus vadinami heretikais, kurie ir nėra heretikai. Aš čia skaičiau, kad a. a. Mackus buvo komunistas. Skaičiau vėl naujus puolimus dr. Šilbajoriui. Todėl aš galvočiau, kad ir gražios frazės, jos šiek tiek sudūžta į konkrečią tikrovę.

Tą patį pasakyčiau ir mano draugui Jonui Kavaliūnui dėl mokslo žurnalo. Būtų mums gerai žurnalų turėti visose srityse; vesti pilną gyvenimą, jeigu mes pajėgtume. Bet jeigu mūsų yra tik 20,000, padalinus išeitų dar mažesnis skaičius, tai ta specializacija pasidaro sunkiai įmanoma. Jeigu tie mokytojai užsidarę rašo, tai labai gerai. Aš norėčiau, kad tie referatai eitų per visą spaudą. Ir mokytojų švietimas yra taip pat dvigubas uždavinys: viena prasme, kai duodi jiems pedagoginės medžiagos, keli jų pedagoginę mintį; iš antros pusės, — įvedi juos į kitas sritis. Tą patį pasakyčiau dėl inžinierių *Technikos žodžio* ar *Gydytojų biuletenio*. Gerai, kad jie yra išleidžiami, bet blogai bus su tais inžinieriais ar gydytojais, kurie tik tuo ir pasitenkins. Šituo atveju, jie atsitraukia nuo viso kito.

Aš taip pat norėčiau kuo pilnesnio gyvenimo, bet mes turime paprastą tikrovę: mūsų gyvenimas yra siauras, trūksta mums ir konservatorių, ir radikalų; trūksta ir heretikų, ir ortodoksų. Ir tai visose srityse. Ir svarbiausia, turim tą laiko perspektyvą. Ir šita prasme aš norėjau sakyti, kad visus planus kuriant, tenka žiūrėti ne abstrakčių planų, bet konkrečių žmonių: turint galvoje lygiai vyresnius, lygiai jaunesnius. Žinoma, „Filosofijos istorija" nėra kažkas. Sakyčiau lyg pusiau vadovėlinis uždavinys. Jis tokiu ir būtų, jeigu ji („Filosofijos istorija") aplamai būtų parašyta. Mūsų filosofinė mintis yra labai kukli. Apie tai ir pačiame kongrese dėsčiau, bet viena yra reikšminga, kad mūsų filosofai buvo su gyvenimu. Ir čia turime Franko koncepciją pačiai filosofijai aptarti: „Filosofija yra gyvenimo intelektualizacija". Tą vaidmenį mūsų filosofijos kūrėjai yra vykdę. Jei mes turėjome teisės domėtis Žemaite ir Pelėda, tai lygiai Šalkauskiu ir kitais žmonėmis. Dabar, ar Fondas būtų davęs, jeigu aš būčiau prašęs paramos, sakysim, grynai filosofinei studijai? Tikriausiai nebūčiau gavęs. Ir todėl asmeniškai aš irgi galėčiau su Fondu polemizuoti.

Bet, grįžtant prie klausimo, ar mums reikia skaldytis? Minties prasme, skaldymosi negali nei skatinti, negali nei uždrausti. Kiekvienas žmogus ateina su savo pasauliu, su savo individualybe. Bet kada ateina klausimas apie bendrą darbą, kartu ateina klausimas, apie tam tikras santykių formas. Juk imkime pavyzdžiu kultūrininkus. Galim taip pat pasakyti, —nėra veidų. Begalinis ambicingumas neleidžia imtis kolektyvinių žygių, kurti bendro gyvenimo. Ir vienoje, ir kitoje srityje. Arba vėl, jie tik savo srityje tesižino. Kodėl mūsų dailininkas ar rašytojas kita sritimi nesidomi? Jis pats tampa per siauras. Todėl ir jo kūryba siaurėja. Šita prasme aš visdėlto galvočiau, kad nereikia skaldytis. Tai bus niekas kitas, kaip tik irzlumo ugdymas. Tikrasis gyvumas nebijo nieko: nei ortodoksas heretiko, nei heretikas ortodokso, nes visa tai yra klišės. Tikrovė yra platesnė, žmonės yra platesni už visas klišes. Man nėra baisus joks skirtingas mąstymas, bet aš bijau nemąstymo. O nemąstymas gali iš visur ateiti. Jis gali ateiti iš avangardizmo, kapitalizmo, reiškia, ortodokso ar kita kuria skraiste prisidengęs. Pirmas dalykas, eiti į priekį, tai mąstyti, o ne klišėmis operuoti. Aš taip klausimą statyčiau ir dėl Lietuvių literatūros istorijos: jeigu yra žmonių, kurie parengia, — tvarkoje. Bet jeigu nėra žmo-

(nukelta į 6 psl.)

— Girdėjau, — taip pat tyliai ir liūdnai atsakė Petras. — Mašina paruošta. Benzino užteks iki pat jūsų tėviškės.

Tie žodžiai skambėjo nuoširdžiau, negu užuojauta. Jurkus minutę sulaikė žvilgsnį ties šoferio veidu. Jis dvejojo: o gal iš tikrųjų kartu su Petru važiuoti į tėvo laidotuves?! Kelionėje mažiau pavargtų, o ten turėtų gerą savo padėjėją. Bet, lyg perspėdamas ar tik primindamas save, galvoje šmėstelėjo brolio vaizdas. Jurkus staiga nusigręžė ir skubiai užsivilko lietpaltį. Šiuo atveju į tėviškę jis turi važiuoti tik vienas.

— Tu mane pametėsi iki namų. Į laidotuves važiuosiu savo mašina, — pasakė ministro pavaduotojas ir pirmas išėjo pro duris.

Kelionė iš sostinės iki tėviškės miestelio prityrusiam šoferiui užtruktų trejetą valandų, bet Vytautui Jurkui ji bus ilgesnė. Turėdamas tarnybinę mašiną, atprato važinėti savąja. Mintys apie tėvo mirtį, apie brolį trukdė Jurkui susikaupti prie vairo. Jis bijojo, kad užsigalvojęs neatsitrenktų į pakelės stulpą ar priešais lekiančią mašiną, todėl važiavo negreitai. Vienodas, lygus motoro burzgimas, vėjo švilpesys pro pravertą durų langelį ramino suaudrintus nervus, guodė neaiškia viltimi, kad viskas kaip nors susitvarkys. Jurkus pats negalėjo pasakyti, kaip jis, mirus tėvui, įsivaizduoja tolesnį brolio Prano likimą. Važiuodamas tuos du šimtus kilometrų iki savo tėviškės, jis turi sugalvoti atsakymą į šį klausimą. Bus baisiai sunku, nes ir anksčiau apie tai dažnai galvodavo, bet nieko negalėdavo nuspręsti. Slapta širdies gilumoje Jurkus vylėsi, kad pats gyvenimas išspręs šį užkeiktą rebusą. Juk Pranas, pavyzdžiui, galėjo susirgti ir numirti anksčiau, negu tėvas. Kelis kartus jis buvo sunegalavęs, bet pasveikdavo be gydytojo pagalbos. Atrodytų, kad žmogus, kuris penkiolika metų nemato saulės, turėtų nuvysti kaip nelaistoma žolė. Bet brolis laikėsi. Išbrauktas iš gyvųjų tarpo, jis naktimis lyg vaiduoklis slankiodavo po tėvo sodelį, prisikvėpuodavo gryno oro, o dienomis slėptuvėje miegodavo.

Vytautas Jurkus gerai prisiminė tą vėjuotą, tamsią 1944 metų vėlyvo rudens naktį, kai Pranas tėviškėje pasibeldė į langą. Surgės ir apdriskęs, lietaus permerktas, jis nedrąsiai įslinko į vidų, atsisėdo prie šiltos krosnies. Nuo jo drabužių varvėjo drumzlinas vanduo.

„Traukiaus į vakarus, bet nespėjau. Prie Kretingos rusų tankai užkirto kelią", — tada jis pasakė išsigandusiems tėvams.

Karo metais Vytautas retai matė savo vyresnįjį brolį. Žinojo, kad jis gyveno Kaune, bet ką dirbo — aiškiai negalėjo pasakyti. Vytautas tada buvo dar tik piemenėlis — žemesniųjų klasių gimnazistas, su juo ne apie viską suaugusieji kalbėdavo. Bet vargu ir tėvai, paprasti žmoneliai, gerai suprato, ką dirba dideliame mieste jų mylimiausias vyresnysis. Jie džiaugėsi viena kita Prano dovanėle, džiaugėsi jo sveikata ir linksmumu, o apie darbą ir gyvenimą paliko spręsti jo paties išlavintam protui.

Vytautas Jurkus dabar gerai žinojo, kad ne darbas buvo didžiausia vyresniojo brolio klaida. Blogiausia atsitiko, priartėjus frontui. Hitlerininkų kurstomo baimės siautulio pagautas, Pranas atsidūrė Žemaitijoje, įstojo į ginkluotą junginį ir prie mažo Sedos miestelio dalyvavo kautynėse. Vokiečiai bėgo nesustodami, o jie, keli šimtai gimnazistų, studenčiokų ir šiaip visokių pasturlakų, negiliuose apkasėliuose su karabinais rankose laukė artėjančių tankų. Ugnies viesulas visus išblaškė kaip skiedras. Numetęs ginklą, jis perplaukė Varduvos upę ir pasileido į vakarus. Prie Barstyčių kaimo kažkokio valstiečio troboje persirengė civiliais drabužiais. Palei Kretingą kelias užsibaigė, teko grįžti atgal.

Tos paslapties niekas nežinojo, visi buvo įsitikinę, kad Pranas žuvo karo pabaigoje, taip Vytautas Jurkus rašydavo visose savo anketose. Šiai apgaulei sustiprinti motina miestelio bažnyčioje užpirko mišias už Prano sielą, į pamaldas pakvietė artimesnes kaimynes ir vieną kitą giminaitį. O tuo tarpu apraudotasis tyliai kiūtojo už dvigubos svetainės sienos arba snaudė, įsirausęs į šieną, tvartelio pastogėje.

Jurkų sodyba buvo pačiame miestelio pakraštyje, apsupta senų obelų, alyvų krūmų, nuošaliau nuo kelio ir žmonių akių. Ramus,

(nukelta į 6 psl.)

(atkelta iš 5 psl.)

IŠ DISKUSIJŲ

nių, tuščias dalyks dėti pastangas. Buvo pasiūlymas parengti Čiurlionio monografiją. Būtų įmanoma, jeigu rastume žmogų. Jeigu žmogaus nėra, pasiūlymas lieka tuščias.

DR. K. KEBLYS

Prieš kiek laiko tur būt nevienas skaitėte spaudoje, kad LF gavo pylos už rėmimą vieno veikalo, kurį tikrai avangardišku nebūtų galima pavadinti, bent sprendžiant iš viršelio, kuris yra beveik gryna trispalvė. Tą prisimenant, aš norėčiau dr. Ambrozaičio paklausti, ar nesudarytų LF problemų, jeigu LF remtų, kaip dr. V. Kavolis siūlė, mūsų avangardines pastangas, kultūrinį radikalizmą?

DR. K. AMBROZAITIS

Aš irgi norėčiau prisidėti prie dr. Girniaus nuomonės — būkim daugiau praktiški. Pvz., paskirti stipendiją ar pakviesti kokį rašytoją kokiam nors veikalui parašyti nėra taip paprasta. Dar komplikuočiau būtų, jeigu reikėtų skirti stipendijas čia pasiūlytiems heretikams ar avangardistams. Mėginom. Pradžia buvo tokia: prašant Lietuvių bendruomenės Centro valdybai, paskyrėm mažą paramą dr. T. Remeikiui. To pasekoje — daugybė laiškų ir didžiausia reakcija. Visa tai pakenkė LF organizavimui, taip sakant, tikslo siekimui. Kai jau mes būsim gale, kai jau bus milijonas ar du, tada, žinoma, būsim visiškai nepriklausomi ir, nežiūrint kas skirstys, tuomet galės į šituos dalykus neatsižvelgti. Bet dabar, praktiškas momentas, kaip jau anksčiau sakiau, yra labai svarbus. Kiekvienas LF narys turi ką nors pasakyti. Yra atskiros organizacijos, įstojusios į LF. Jos turi taip pat ką nors pasiūlyti. Taip pat žmonės, kurie ateina į Pelno skirstymo komisiją, irgi turi tam tikrų asmeninių nusiteikimų. Taip, kad šiuo momentu kitaip pasielgti būtų sunku. Bet iš kitos pusės, jeigu įsigilintumėm į LF struktūrą ir susipažintumėm kas skirsto, būtų galima šituos asmenis paveikti vienokia ar kitokia linkme. Galima įtaigoti LF atstovus, galima įtaigoti LB atstovus, tikintis, kad jie gal būt atitinkamai pasielgs. Bet čia tam tikrų sunkumų yra ir todėl mes kol kas norime būti daugiau praktiški.

V. RASTENIS

Pirmininkaujančio dešinėje buvo praktikai (J. Kavaliūnas ir dr. Ambrozaitis), o kairėje teoretikai (dr. Kavolis ir dr. Girnius). Kairieji, atrodo, savo uždavinį buvo supratę, kad reikėtų kalbėti apie mūsų kultūrinę politiką visoj mūsų visuomenės plotmėj. O dešinieji rūpinosi tik apie savo dispozicijoje turimą 33.000 dolerių paskirstymo politiką. Deja, šitose aplinkybėse visa tai yra šūvis į tuščią erdvę, nes nėra kas tą politiką vykdytų ir nėra iš ko ją vykdyti, kadangi dešiniųjų dispozicijoje turimos lėšos gali patenkinti gal tiktai trečdalį, gal tiktai ketvirtadalį degančių reikalų. Ir LF, deja, gal daugelis su tuo nesutiks, bet mano įsitikinimas tebėra, kad esame pasirengę vykdyti politiką, nekreipdami dėmesio į tai, ką tik pasakė mūsų švietimo vadovas, būtent: pas mus yra labai daug degančių reikalų, kuriuos reikia aprūpinti šiandien, dėlto, kad rytoj jau bus per vėlu. Ir štai su šituo 33,000 dolerių tuo tarpu LF dar neturi galimybės degančių reikalų aprūpinti. Ir čia jam reikia patarimų, ar galima visa tai palikti rytdienai, žinant, kad gali būti per vėlu. Vistiek reikalas yra jau nuspręstas, ir lieka tiktai palikti komisijai šitą pasirinkimą spręsti. Nieko čia šitas „gremijumas" negali patarti, kadangi yra tokia padėtis. Visuomenė per 9 metus sudėjo į tą fondą berods 675,000 dolerių. Vidutiniškai po 75,000 per metus. 75,000, — jau geroka suma, bet išdalinta galėjo būti tik $132,000. Pagal tą principą, kuriuo LF vadovaujasi, išeina po nepilną 15,000 per metus. Per vieną vakarą Niujorke, iš maždaug 70 šeimų, sukaupta 7,200 dolerių. Tai būtų didelė suma degantiems reikalams, bet iš tų 7,200 dolerių, LF norom nenorom galės duoti tik 360 dolerių ateinančiais metais, paskui po tą arbatinį šaukštelį per 20, per 30 metų, kai reikės ir gal nereikės. Čia yra padėtis, kur man rodos šitas „gremijumas" tikrai negali patarti. Komisija yra pakankamai kompetentinga susidoroti su *tomis lėšomis*.

K. AVIŽIENIS

(Siūlė Lietuvoje išleistas nepropagandines vaikų skaitymo knygutes be jokių skrupulų naudoti čia išeivijoj).

J. KAVALIŪNAS

Principe, p. Avižieni, mes su jumis sutinkame. Mes Švietimo taryboje prieš 3 metus šitą dalyką svarstėme. Tuo reikalu išsėdėjom pora valandų. Mes buvome gavę apie 100 šitų knygučių. Iš to 100 knygučių, kuriose nebuvo propagandos, atrinkom 70, — atmetėm 30, nes buvo nelietuviai autoriai. Ir mums atrodė, kadangi yra faktas, kad mūsų jaunimui tų knygų vistiek reikia, o mes jų neturime ir lėšų neturime išleisti, mums atrodė, gal gi reikėtų pasiūlyti tėvams duoti jas skaityt ir nekreipti dėmesio į tą rusišką antspaudą, paaiškinant, kad tai okupanto žymė. Ir, be to, būtų proga paaiškinti apie okupuotą Lietuvą. Tačiau mes nesijautėm esą pakankamai stiprūs remtis savo autoritetu ir viešai pasiūlyti. Mes su tuo pundu knygučių nuėjom į aukštesnę instanciją. Tenai reikalas buvo svarstytas apie pora valandų ir, pagaliau, nusistatyta: principe reikalas yra geras ir remtinas. Tačiau ta aukštesnė institucija prisipažino neesanti pakankamai autoritetinga viešai visuomenei pareikšti. Man buvo patarta eiti į kitą, dar aukštesnę, instanciją. Nuėjau. Su tom pačiom knygutėm. Ir vėl principe buvo sutikta. Bet sako, matai, taip tai taip, bet visgi reikalas šiek tiek kontroversiškas. Ir kadangi mes to reikiamo štampo — antspaudo negavome, tai mes ir formalaus nutarimo tuo reikalu nesam padarę, — mes nesam viešumai paskelbę.

B. NAINYS

Klausimas dr. Kavoliui! Kas yra tas ortodoksas ir kas yra tas heretikas? Ir čia susimaišėm mes dėl to, kad dr. Kavolis savo žodyje pasakė, kad LF nei vienam heretikui nėra paskyręs jokios finansinės paramos. Dr. Ambrozaitis pasakė, kad mes paskyrėm, — konkrečiai paminėjo pavardę vieno asmens, — sako mums pakenkė. Tai galų gale, kas yra tas heretikas? Laikraštyje skaitėm dar ir kitą dalyką: tai buvo „Perfection in Exile". Atrodo ir dėl to kilo triukšmas. Ar dr. Kavolis nelaiko to dalyko heretišku?

DR. KAVOLIS

Atrodo, kad LF yra paskyręs paramos heretikams, ne vien tik ortodoksams. Aš, gal būt, stengiausi išryškinti pagrindinę jo veiklos kryptį ir, šiuo atžvilgiu, gal būt, reiktų ją modifikuoti, pripažįstant, kad tos krypties buvo ir nesilaikyta su geležine ištikimybe principui. Bet pagrindinė kryptis vis vien yra komformistiška, konservatyvi ir t. t.

Sąvokos heretikas ir ortodoksas kinta laiko būvyje, kinta nuo vienos intelektualinio ar kultūrinio veikimo srities į kitą ir jas visiems laikams absoliučiai definuoti būtų neįmanoma. Apskritai kalbant, ortodoksais būtų galima laikyti „establišmento" žmonės, kurie renkami į įvairių komitetų valdybas, artimai bendradarbiauja su vadovaujančiais veiksniais, skaito didelių organizacijų suvažiavimuose pagrindines paskaitas ir t.t. Būtų galima bandyti juos definuoti jų darbo substancija, jų minties substancija arba jų kūrybos kryptimi. Tuo atveju sakytume, kad ortodoksai skelbia tai, kas priimta; tai, ką publika nori išgirsti; tai, kas jau išsigyvenę; o heretikai ginčija tas tiesas, neigia, griauna, skelbia naujas, jieško, gyvena nekieno žemėje, apie kurią kalbėjo Veblenas, ir kuria tai, ką jie toje žemėje patiria. Ortodoksai laikosi saugių pagrindų, vienos ar kitos dogmos, vieno ar kito papročio pagrindų ir niekuomet jų nenutola.

ŽILASIS BROLIS...

tylus senis Jurkus buvo nagingas meistras, mokėjo taisyti laikrodžius, mūryti krosnis, sukaldavo paprastesnį baldą. Niekam jis neužkliuvo, niekas neturėjo ant jo piktos akies. Atsiradus slaptajam gyventojui, dar labiau pritilo šitų namų gyvenimas, nebekvietė svečiuosna kaimynų ar giminaičių, patys visą laiką kiūtojo užsidarę, lyg juodo gedulo prislėgti. Trobos durys visada buvo užrakintos, o jei kas pasibelsdavo, tai pirmiausia priemenėje atsiliepdavo pikta juoda kalytė, kuri imdavo viauksėti plonu, cypiančiu balseliu. Tokia signalizacija buvo reikalinga tam, kad kas nors iš netyčių neužkluptų besislapstančiojo — brolis mėgo dienomis šį tą paknebinėti, padėdamas tėvui.

Pirmais metais Pranas tikino tėvus, kad turi kilti kažkoks tarptautinis konfliktas, tada viskas pasikeis, ir jis galės išeiti į dienos šviesą. Neišsipildžius šiai pranašystei, kiūtojo toliau, bijodamas neaiškiai įsivaizduojamos bausmės.

Tuos metus, kol gyveno pas tėvus ir mokėsi vidurinėje mokykloje, Vytautas Jurkus prisiminė kaip košmariškas dienas. Amžina baimė, motinos verkšlenimas ir tėvo nervingumas įsiėdė iki gyvo kaulo. Laisviau atsikvėpė, kai išvažiavo studijuoti į Kauną.

Retkarčiais pasirodydamas tėviškėje, Vytautas susitikdavo su broliu. Šiam buvo įdomu naujienos iš centrinių miestų, tuo labiau iš Kauno, kurį gerai žinojo iš savo studijų metų. Pokalbis prasidėdavo, atrodytų, nuoširdžiai, bet užsibaigdavo keistai ir nejaukiai. Be aiškios priežasties Pranas imdavo vis labiau nervintis, pykti, jo veidas išblykšdavo, o rankos imdavo drebėti. Kartais jis staiga nutraukdavo šneką, pašokdavo, tarsi kažkas jį būtų išgąsdinęs, ir nudūlindavo į savo slėptuvę. Vytautas ėmė vengti šitų susitikimų, vis rečiau ir rečiau beparvažiuodavo į tėviškę. Paskutinį kartą buvo per motinos laidotuves. O štai dabar jau ir tėvas...

Vėjas švilpė pro mašinos langelį, vėsaus oro sruogos kuteno pasmakrę. Juoda asfalto juosta šokinėjo per grybais kvepiančius pušynus. Mašina, atrodė, be žmogaus pastangų pati klusniai laikėsi kelio, ir tik priešais lekiančių automobilių sukelti vėjo gūsiai priversdavo Jurkų krūptelėti.

Juo labiau artėjo namai, juo didesnis nerimas brovėsi į ministro pavaduotojo širdį. Jau važiuodamas per tėviškės miestelį, jis įdėmiai žiūrėjo į sutinkamų žmonių veidus, tarsi iš jų galėtų atspėti, kas dedasi tėvų sodyboje. Gal brolis, nebeištverdamas savo baisios vienatvės, išlindo iš slėptuvės ir dabar stovi prie mirusio tėvo? Juk jis taip gali padaryti, kai namuose iš gyvųjų liko tik juoda, pusaklė kalytė. Vytautas Jurkus to labiausiai bijojo. Jis turi suskubti, kol dar neįvyko ši drama.

Mašina tyliai įriedėjo į kiemą. Dvi moterėlės, plepėjusios ant prieangio laiptelių, spoksojo į atvykusįjį. Kažkieno veidas subolavo trobos lange. Jurkus vengė žiūrėti į tą pusę. Jis užtrenkė mašinos dureles ir skubiais žingsniais perkirto kiemą. Prieangyje, prasilenkdamas su moterėlėmis, jis nepažvelgė į jų veidus, o tik linkterėjo galvą. Pasitiko pažįstamas durų vyrių cypesys, numindžiotas slenkstis, išdilęs per vidurį, vaško, tujų ir dar kažkokių žolynų aštrus kvapas. Trobos viduje — juodi, sustingę žmonių šešėliai, o pačiame svetainės viduryje, ant paaukštinimo — atdaras karstas. Gelsva žvakės šviesa virpėjo ant balto tėvo veido. Trys skausmingos raukšlės buvo įsirėžusios tarpuakyje. Kietai suspaustos lūpos slėpėsi po žilais ūsais.

— Labai keistai numirė jūsų tėtušis, — šnibždėjo į ausį sena kaimynė Rozalija. — Vakar rytą einu į daržus, o šunelis tupi ant slenksčio ir gailiai kaukia. Sakau, kas čia dabar? Pasikviečiau Bušmienę, ir abi užėjome į vidų. Jau prie slenksčio pamačiau, kad prie lovos dega žvakė. Kas čia dabar, sakau, jei dienos šviesoj prireikė grabnyčios? Dar žengusi žingsnį, pamačiau gulintį jūsų tėvą. Maniau, gal miega. Bet žiūrime, kad rankose kryželis suspaustas, o pats visas baltas kaip delčia. Šiurpas perėjo visą kūną — sakau, jau nelaimė. Vienas gyveno kaip pirštas, matyt, pasijuto blogiau, tai pats ir žvakelę užsidegė.

Jurkus klausėsi moterėlės šnibždėjimo, tylėdamas linksėjo galvą. Jis akimis apmetė visus troboje susirinkusius. Ne visus bepažino. Keli kaimynai, vienas kitas tolimesnis giminaitis...

— Kas karstą užsakė? — paklausė jis, pasilenkęs prie moterėlės.

— Buitinis kombinatas. Gatavą atvežė, — aiškino kaimynė. —

B. NAINYS

Aš manau, kad tokios institucijos, kaip p. Dambriūnas pasiūlė, kuri nuspręstų kad ir tų vadovėlių reikalą, gal ir nereikia. PLB valdyba tam reikalui turi PLB Švietimo Tarybą. Ir man atrodo, kad šita Taryba yra kompetentinga spręsti šitus klausimus. Jeigu jai reikalinga ekspertų, ji gali juos pasikviesti. Bet ne tame reikalas. Reikalas yra visai kitoks. Kadangi, ką nuspręs pedagogai ir atrodys, kad tom mokyklom tinka, dar yra ir viešoji nuomonė, kuri gali visai kitaip į reikalą pažiūrėti ir kelti didelį triukšmą. Kaip pavyzdį aš galiu paminėti neseniai įvykusį precedentą Čikagoje, kada viena mokykla parodė iš Lietuvos pora filmų Vasario 16 proga. Po to įvyko susirinkimas ir buvo pasiūlymas mokytoją, kuris demonstravo tuos filmus, mesti lauk. Ir nei vienas iš tų, nei Švietimo taryba, nei kiti pareigūnai, kuriuos dr. Kavolis pavadino ortodoksais, ten nedalyvavo. Bet dalyvavo publika, — viešoji nuomonė. Kaip reikia susitvarkyti su viešąja opinija, kuri tokiems klausimams yra jautri? Čia yra klausimas!

DR. Z. REKAŠIUS

Mano šis žodis bus daugiau klausiminio pobūdžio. Iš 4 čia kalbėjusių trims aš turiu labai konkrečius klausimus. Tik vienam dr. Kavoliui aš klausimo neturiu. Taigi, išskyrus dr. Kavolį, visiems kitiems, pradedant dr. Girnium, kurio jau čia nėra, turiu vieną klausimą. Juose visuose yra bendras vardiklis, nors klausimai ir skirtingi. Svarstome mes čia kultūrinės politikos perspektyvą bent 10-čiai metų į ateitį ir pas 3 prelegentus aš pasigedau labai svarbaus vieno atsakymo. Man susidarė įspūdis, kad jei šiandien įvyktų stebuklas ir *nuo pasaulio žemėlapio Lietuva būtų nubraukta*, tai, deja, mūsų kultūrinė politika čia dėl to visai nepasikeistų. Reiškia, šiose kultūrinės politikos sekančiam dešimtmečiui diskusijose, išskyrus tik dr. Kavolį, negirdėjau nei vienos užuominos apie Lietuvą. Argi mūsų ateities kultūrinės perspektyvos bet kokia prasme yra visai nepriklausomos? Man tas klausimas yra labai įdomus ir aktualus.

Sekantis klausimas yra Liet. fondui. Tiesa, aš turėčiau ir pasiūlymą, kuris, mano nuomone, labai tiktų LF funkcijai: būtent, kodėl neparemti pasaulio kultūros įnašu Vilniaus universiteto bibliotekos, švenčiančios 400 metų sukaktį? Ar negalėtų LF prie to prisidėti? Kitas labai konkretus klausimas, skirtas L. Fondui yra toks: kaip jūs pateisinat tokį liuksusą, jei šalpa skiriama paminklų statymui. Mano nuomone, jei pinigų trūksta, tai tas dalykas yra liuksusas.

Tauta, jeigu ji nenori mirti, turi rūpintis šiandiena ir rytdiena. Paminklų prisistatysime, kai nebeturėsime kitu kuo rūpintis.

Sekantis viešumon keltinas reikalas yra šis: jeigu jaunas poetas ar poetė lietuviškai dar rašo, bet, pagal *„Laiškai lietuviams* bendradarbės pasakymą, „jie lietuviškai rašo, bet lietuviškai nemoka", ar galėtų šitas jaunas žmogus, turįs kūrybinio potencialo, paprašyti mūsų paramos, tikslu nuvažiuoti metams laiko į Vilnių ir išmokti lietuvių kalbos? Klausimas labai konkretus ir norėčiau viešo atsakymo. Dėl labai suprantamų priežasčių, aš tai provokuoju ir tai darau sąmoningai, nes kitaip mes niekur toliau nenueisim.

Klausimas Švietimo tarybai: ar jūs pagalvojate ir svarstėte, kad po 10 metų lituanistinėm mokyklom pritrūks mokytojų. Dabar didesnė pusė mokytojų lituanistinėse mokyklose yra apie 60 metų amžiaus. Po 10 metų tokie mokytojai mokytojauti nebepajėgs. Tiesa, po 10 metų bus ir vaikų kur kas mažiau tose mokyklose, bet visgi dar bus. Klausimas, ar bus pakankamai mokytojų? Kaip galima paruošt lituanistinėm mokyklom mokytojus, kurie gimę, augę tik svetimoje aplinkoje ir nėra lietuvių aplinkoje buvoję, nes lietuviškai kalbančios aplinkos — pačios Lietuvos — jie nepažįsta? Ir štai labai heretiškas klausimas visiems tiems, kurie nežino, kas tai yra herezija? Ir aš klausiu labai heretišką klausimą: kodėl jūs nesvarstote galimybės mokytojų paruošimo procedūroje bent trumpalaikę išvyką į Lietuvą? Ir jei susidarytų galimybė, ar jūs iš to stipendijų fondo tokį reikalą paremtumėte? Ir dar norėčiau klausimą pakartoti, kokį vaidmenį vaidina Lietuva visoj šitoj kultūrinėj politikoj, skirtoj sekančiam dešimtmečiui?

DR. K. AMBROZAITIS

Noriu pakartoti: grįžkim prie LF struktūros. Kodėl tiek spaudoje, tiek pasisakymuose verčiama visa atsakomybė tam nelaimingam LF? Pagal p. Nasvytį, LF neša tik 50% atsakomybės. Šitokie klausimai turi būti statomi visai lietuvių visuomenei. Jeigu sudėtum LF narius ir LB, tai beveik ir apims daugumą lietuvių visuomenės. Tie sprendimai, kurie vyksta skirstymo komisijoj, LF Tarybos nėra pakeičiami, nebent jie prieštarautų statutui. Kaip ta komisija išspręstų tokius dalykus, sakysim, ar siųstų į Lietuvą kokį nors jauną kūrėją lietuvių kalbos išmokti arba, ar sutiktų paremti Vilniaus universiteto biblioteką, tai būtų taip pat, kaip p. Kavaliūnui, kuris ėjo nuo vienos įstaigos į kitą. Atrodo, kad čia šie 6 asmenys sunkiai tą dalyką išspręstų. Ir aš negaliu iš anksto pasakyt, kaip ta komisija pasielgtų. Žinoma, čia yra netiesioginis klausimas, todėl netiesioginiai ir atsakysiu: reikia įsigilinti į struktūrą. Dabar dėl gyvų ir negyvų paminklų rėmimo. Šis dalykas reikalingas paaiškinimo. Pirmiausia, tą paminklą turi kas nors sukurti. Jei skiriama minimalinė suma paminklui, tai ji skiriama paminklo kūrėjui. Bet gi mūsų komisijos paramos buvo daugiausia nukreiptos vadovėlių paruošimui, knygų rašymui, kūrybai ir t. t.

DR. T. REMEIKIS

Mano rūpestį bent dalinai išreiškė dr. Rekašius. Aš taip pat labai pasigedau nagrinėjimo, koks turi būti ryšis su mūsų tautos kamienu, palaikant ir išlaikant mūsų pačių kultūrinį gyvenimą. Ir aš nežinau, gal būt, dėl to kalta ta prakeikta viešoji nuomonė, kuriai nusilenkia žmonės, stovį jos priešaky. Dr. Ambrozaitis nedrįso to pasakyti. Taip pat neišdrįso Švietimo taryba nei kiti kalbėjusieji. Žodžiu, mūsų visuomenės vadovai nedrįsta pasakyti savo nuomonės, kokia mūsų pozicija, kiek tai liečia ryšius su tauta? Taip ir bėga visi vadovai iš paskos, problemos neišsprendę. O visgi, norint visuomenės viešąją opiniją pakreipti, reikia išeiti į priekį ir pasakyti: šituo klausimu štai tokia mano pozicija ir štai čia aš stoviu. Gerbiamieji, man atrodo, atėjo laikas nustoti žaisti kvailą kompromisų žaidimą ir pagaliau pasvarstyti klausimą iš esmės. Ir jeigu mes klausimo neišspręsime, labai daug kultūrinių problemų taipogi neišspręsime. Štai kad ir tos nelemtos skaitymų knygelės. Atrodo labai menkas dalykas, bet tai yra esminis reikalas mūsų švietimo srityje. Ta problema nėra išspręsta. Į mūsų mokyklų bibliotekas nė nebandyk įkišt Lietuvoj išleistą knygelę. Herezija! Ir kokia tai nesąmonė!

Dar norėjau pasakyti, ko aš pasigedau šiose diskusijose, kai konkrečiai kalbama apie atskirus darbus: sako, esam labai dėkingi, kad yra lituanistiniai kursai Fordhamo universitete. Bet niekas nekelia klausimo, ar tam viskam yra kokia nors prasmė? Gal ir yra prasmė, aš to nežinau. Bet tuomet įtikinkite mane. Pvz., man atsakykite, kiek mokytojų parengė Fordamo universiteto kursai? Kiek lietuvių intelektualų išleidžia Vasario 16 gimnazija? Reikia kiekvieną klausimą pastatyt kritiškai ir žiūrėti, ar pinigai duoda ką nors gera. Bet mes jokiu būdu net ir prileisti negalim, kad ar ne laikas būtų prarasti Vasario 16 gimnaziją? Gal ir negalim, aš to nežinau. Bet aš niekur nemačiau duomenų, kad ta gimnazija pasiteisintų. Reiškia mes neturime, taip sakant, „efficiency studies": kur mūsų pinigai nueina ir ką mes už tai gaunam. Lygiai tas pats, kai sakoma, mums reikalingas žurnalas. Gerai, pažiūrėkim. Kiek Amerikoje yra mokytojų — 200? Kiek reikia egzempliorių? Pvz., kodėl reikia būtinai spausdinti spaustuvėje, kai yra pigesnė spausdinimo technika ir kiekvieną straipsnį galima mokytojui tiesiogiai įteikti. Ir tai kur kas mažesnės išlaidos. Toks „efficiency" klausimas būtų

(nukelta į 12 psl.)

Silvestras barzdą nuskuto, o mes barvele apvilkom. Labai gražiai atrodo.

Tuo tarpu pasieniu prislinko akiniuotas, didele nosimi, nuo aukštumo pakumpęs vyras.

— Teikiuosi išsakyti užuojautos pareiškimą, — sububeno jis užkimusiu balsu. — Nuo savęs asmeniškai ir nuo kolektyvo. Esu buitinio kombinato direktorius. Gero meistro netekome.

Tuo tarpu garsiai dunkstelėjo už kamaros sienos. Ten, kur buvo brolio slėptuvė. Atrodytų, kažkas nukrito ar nugriuvo. Vytautą Jurkų net prakaitas išpylė. Susižvalgė ir kiti žmonės. Bet jie,matyt, kaltę suvertė katinui, nes greitai vėl šnekėjosi apie savo kasdieniškus reikalus.

Jurkus atsargiai žvilgterėjo į sieną, ant kurios kabėjo senas, pajuodęs paveikslas. Palei pat rėmą yra vos pastebimas, nedidelis plyšys. Pro jį Pranas galėjo matyti ir girdėti, kas dedasi trobos viduje. Gal ir dabar Prano akys priglaustos prie to plyšio. Juk pro jį brolis žiūrėjo į motiną, pašarvotą troboje, į užklydusius žmones. O dabar štai...

Valandos slinko kerėplos žingsniu, nenoromis ritosi per dangų pablyškusi rudens saulė, tingiai raivės sutemos. Vytautas Jurkus niekaip negalėjo sulaukti tos minutės, kai visi išsiskirstys ir paliks namuose jį vieną. Moterėlės siūlėsi naktį pabudėti prie mirusiojo ir giesmes pagiedoti, bet sūnus griežtai atsakė.

— Gyvu nesirūpino ir mirusį skriaudžia, — išeidamos jos piktai šnibždėjosi.

Pagaliau nukaukšėjo paskutinieji žingsniai. Jurkus užrakino duris, uždangstė langus. Palaukęs valandėlę, jis tris kartus pabeldė į slėptuvės sieną.

— Pranai! Pranai, išeik, — negarsiai pašaukė.

Tik labai gera ausis būtų galėjusi išgirsti, kaip priemenėje sušlamėjo tylūs ir atsargūs lyg katės žingsniai. Be garso atsivėrė durys. Brolio veidas visada buvo išblyškęs, bet dabar jis buvo pamėlęs. Žili žilutėliai plaukai krito ant pečių. Paraudusios, karštligiškai blizgančios akys pirma žvilgterėjo į atvykėlį, paskui į karste gulintį tėvą. Pastovėjo taip valandėlę ir puolė Vytautui ant krūtinės. Krūpčiodamas visu kūnu, ėmė raudoti.

— Kas bus?.. Kas dabar bus?.. — murmėjo tarp verksmo protrūkiu.

Vytautas stengėsi raminti, bet ir pats pajuto, kad susikaupusi nervinė įtampa laužo visas valios užtvaras, graudumo gumulys užspaudė gerklę.

Krūpčiojančioje žvakės šviesoje stovėjo apsikabinę du broliai, šią akimirką labai vieniši ir bejėgiai, kaip paklydėliai dykumoje.

Po valandėlės juodu susėdo virtuvėje vakarienės.

— Mums reikia rimtai pasikalbėti ir surasti išeitį, — pasakė Vytautas, iš savo portfelio ištraukdamas konjako butelį.

Vyresnysis brolis žiūrėjo nustebęs ir tartum pasipiktinęs.

— Aš negeriu. Jei kilnočiau stiklelį, seniai būčiau iš proto išsikraustęs, — pasakė ir nusigręžė nuo stalo.

— Lašas nepakenks. Nervai apsiramins.

Vytautas atsuko kamštį. Pirma įpylė į savo taurelę, o paskui į brolio. Šis neprieštaravo, tik žvelgė atšiauriai, tarsi jam būtų siūlomi mirtini nuodai. Padvejojęs jis pagriebė taurelę ir išgėrė vienu mauku. Raudonis po truputį ėmė lietis į jo išblyškusius skruostus.

— Nebeturiu sveikatos, dūstu, reumatas sąnarius suka, — ištarė Pranas, jau šiek tiek apsiraminęs ir drąsiau žvelgdamas į atvykėlį. — Sakyk, ar Vilniaus parduotuvėse būna pelėkautų?

— Kam tau jie?

— Aš labai bijau pelių.

Vytautas įtariai permetė jį akimis. Jis nieko nebesakė, tik, nudelbęs žvilgsnį, dar energingiau ėmėsi valgio.

— Tu aukštai iškilai, o mano gyvenimą velnias nunešė ant uodegos... — vėl tarė Pranas. Jo balse skambėjo stiprėjantis apmaudas.

— Dėl to nekaltas nei aš, nei mūsų tėvai.

— O kas kaltas?! — riktelėjo žilasis brolis. Jo rankos konvulsiškai įsikibo į stalą.

— Tu pats ir laikmetis, — ramiai atsakė Vytautas Jurkus.

— Aš! Tik aš! — išrėkė Pranas ir, pašokęs nuo stalo, ėmė nervingai vaikščioti po virtuvėlę. Staiga stabterėjo, įsiklausė ir tyliai pratarė:

— Pelės krebžda ir krebžda. Visur jų pilna.

(Pabaiga sekančiame numeryje)

PASIKALBĖJIMAS SU BRADŪNU IR NAGIU

MUMS RŪPĖJO NETIK ŽODŽIO IŠORĖ, BET IR JO TURINYS

Plačiau išsišnekėti iš karto su dviem iškiliais poetais nėra kasdieniškas reiškinys. Įvykis pasidaro dar reikšmingesnis, kada tie poetai dargi laureatai. Egzilinės Lietuvių rašytojų draugijos premija 1969 metais teko Henrikui Nagiui už jo eilėraščių rinkinį „Broliai balti aitvarai“, o iš pernykščio literatūrinio derliaus tąja pačia premija buvo atžymėta ir Kazio Bradūno poezijos knyga „Donelaičio kapas“. Būdinga, kad prestižiniai aukščiausioji premija dvejus metus iš eilės teko poezijai ir kad jos laimėtojai abu yra žemininkai. Šiais metais gi sukanka jau dvidešimt metų nuo antologijos „Žemė“ pasirodymo. Tokią neeilinę sukaktį rūpėjo iškelti pačiu pirmuoju klausimu.

— Apie žemininkus kalbama kaip apie pajėgiausią ir našiausią egzilėje subrendusių mūsų kūrėjų grupę. Šiandien tai liudija ir per dvejus metus iš eilės jūsų laimėtos literatūrinės premijos. Norėtųsi išgirsti apie šio vieneto užgimimą, o taipgi užklausti, ar, jūsų manymu, yra pakankamai idėjinių, forminių, pasaulėžiūrinių ar kitokių elementų, kurie leistų žemininkus laikyti savitą veidą turinčiu literatūriniu judėjimu ar srove?

KAZYS BRADŪNAS: Datas nustatyti būtų sunkoka. Ieškant pačių pirmapradžių šaknų, reikėtų siekti šiandieninių žemininkų gimnazijos dienas... Jie visi gyveno ta pačia mada, ar liga, ar dar kaip kitaip... Duosiu pavyzdį: Vilkaviškio gimnazijoje, kurioje aš mokiausi, tebuvo keli šimtai mokinių, bet kada tik išeidavo Aisčio ar Brazdžionio naujas poezijos rinkinys, mes vieni jo išpirkdavome kone šimtinę egzempliorių.

— Atsidūrę egzilėje, mes visi, anais laikais pradėję daugiau spaudoje ar literatūros vakaruose reikštis, pasijutome draugais, tos pačios ligos ligoniais, nors ir ne kartu gyvenome. Vokietijoje, redaguodamas *Aidus* pirmiausia ir užmezgiau kontaktą su Alfonsu Nyka-Niliūnu, Henriku Nagiu, Julium Kaupu, nes juos artimiausiai pažinojau. Mes jautėme tam tikrą bendrumą. Ir tai nevien tie penki, kurie vėliau atsidūrėme „Žemės“ antologijoje. Manyčiau, kad mus jungė ne ideologija, ne pasaulėžiūra, bet literatūrinis interesas, noras ieškoti ką nors naujo. Tiesa, specialiai mes to naujo neieškojome, bet aiškiai matėme, kad mūsų kūrybinės individualybės nebėra tos pačios, kaip, sakysim, J. Aisčio ar B. Brazdžionio...

HENRIKAS NAGYS: Be Kazio Bradūno nebūtų buvę nei „Žemės“, nei „Literatūros lankų“. Sakau tau paprastai ir tiesiai.

BRADŪNAS: Mus kai kas čia apšaukė filosofiniais poetais, nors nė vienas iš mūsų filosofijos specialiai nestudijavom. Gal būt daugiausiai ja domėjosi Vytautas Mačernis.

NAGYS: Klausėte, berods, ar yra mus visus jungiančių elementų... Manyčiau, jog yra. Bet mus riša ne pasaulėžiūra ar ideologija, kaip kadaise jos rišo trečiafrontininkus ar granitininkus; netgi ne forma, kaip ji jungė keturvėjininkus, o greičiau meilė literatūrai... Vytautas Mačernis augo daugiau anglų, A. Nyka-Niliūnas — prancūzų, aš pats — vokiečių literatūros įtakoje, tačiau tai nekliudė mums rasti bendrus vardiklius...

BRADŪNAS: Ir „Trečias frontas“, ir „Keturi vėjai“, ir kiti nepriklausomybės meto literatūriniai sąjūdžiai, net savo leidiniuose spausdindamiesi vertimus iš svetimųjų rašytojų kūrybos, skrupulingai stengėsi, kad verčiamieji būtų jų pačių pasaulėžiūros žmonės. Mus gi vienodai domino ir Rilke, ir Poe, ir Claudel, ir Gide. Žodžiu, viskas, ką galėtum vadinti Literatūra iš didžiosios raidės.

NAGYS: Mes orientavomės į Vakarus plačiąja prasme. Absoliučiai į Vakarus, nes Rytų nė nepažinom... Ir rusų kalbos, galima sakyti, nemokėjom...

BRADŪNAS: Bet šitą posūkį darydami, niekada neatsisakėme savo lietuviškų šaknų, savo ankstyviausios ir giliausios, liaudies kūrybos podirvio. Tiesa, liaudies kūryba dar žymiai anksčiau prieš mus domėjosi ir Kazys Binkis, ir Balys Sruoga ir kiti, bet jie, sakyčiau, perdaug paisė to išorinio liaudies dainos žodžio, tos formos. Mums rūpėjo nevien tik kasdieninio žodžio išorė, bet ir giliausiai paslėptas, sakyčiau, pats branduolinis ir magiškasis jo turinys su visu praeities ir dabarties problemų kontekstu.

NAGYS: Aš galvoju, kad tavo, Kazy, „Devynios baladės“ tąja prasme yra nuostabiausia knyga. Tu mus visus praaugai...

BRADŪNAS: Kiekvienas mes užaugom savo pasirinktam kelyje, Henrikai... Kaip susiformavo pati „Žemė“? Buvo pradžioje galvota išleist almanachą, į kurį įeitų proza, drama ir kritika, bet tada buvome čia į Ameriką vos tik atvažiavę... Visus žanrus apimti pasirodė perdaug platus užsimojimas. Taip ir buvo apsistota prie penkių poetų (V. Mačernio, A. Nykos-Niliūno, J. Kėkšto ir mudviejų), o taipgi ir įvadininko Juozo Girniaus.

— Paskutiniuoju metu buvo girdėti balsų, kalbančių apie žemininkų įtaką tiek čionykštei, tiek ir gimtojo krašto poezijai. Ar, jūsų pačių nuomone, šitokioms kalboms yra pagrindo?

NAGYS: Dar prieš „Žemės“ pasirodymą kritikai rasdavo A. Nykos-Niliūno įtakos A. Griciaus, V. Kazoko ir kitų, egzilėje debiutavusių, poetų kūryboje. Žemininkų įtaka jautėsi, sakysim, kad ir pirmajame Algimanto Mackaus (A. Pagėgio) rinkinėlyje „Elegijos“, apie kurį patsai poetas vėliau vengdavo kalbėti. Gal daugiau iš įpratimo, tokias įtakas tam pačiam A. Mackui ar Liūnei Sutemai recenzentai bandydavo primesti ir vėliau, nors abejoju ar tam bebuvo pagrindo. Nebent šioks toks poetinio žodyno panašumas...

— Nujaučiu, kad ir kai kurie gimtojo krašto poetai su mūsų čia išleistomis knygomis turėjo progų susipažinti. Vieną kitą žemininkų motyvą gal rastum J. Degutytės ar net J. Vaičiūnaitės kūryboje, tačiau bent aš asmeniškai negalvoju, kad tai jau reikštų įtaką. Jos perdaug geros poetės, kad bet kokias įtakas galėtum lengvai atpažinti...

BRADŪNAS: Niekas akademiškai pas mus to dar nesvarstė, taigi ir kategoriškai teigti būtų neatsargu. Reikėtų geros studijos. Apie įtakas galvoju šitaip: reikėtų vertinti visą pokario lietuvių poezijos raidą, neskiriant gimtojo krašto lyrikos nuo čionykštės. Tada atrastum, kur ir kada įvyko lūžis po Putino, J. Aisčio, B. Brazdžionio... Konkrečiai įtakų keliais žodžiais neįrodysi, nei nuneigsi.

— Tačiau daug kas užsimerkia prieš faktą, kad taip, kaip mes jau rašėme 1945-1948 metais, okupuotoje Lietuvoje pradėjo rašyti maždaug po penkiolikos ar dvidešimties metų. Tada ir tenykščiai poetai nuėjo į filosofinę potekstę, liaudies kūrybos naudojimą, apkraunant jį sunkesniu turinio krūviu. Kada po Stalino mirties kai kuriems poetams ten mūsų čia išleistos knygos pasidarė prieinamos, skaitytojas apie jas nieko nežinojo. Kritikams pradėjus entuziastiškai šaukt, kad Vilniuje ar Kaune atrastas peozijos naujas kelias, skaitytojas poezijos istorinės raidos prasme buvo savotiškai apgautas... Sutinku, kad mūsų liaudies kūryba buvo visada ir visiems lygiai prieinama. Bet nors visada tarp Europos ir Amerikos buvo Atlanto vandenynas, vis dėlto tik ispanai jį pirmieji perplaukė. Reikia džiaugtis, kad šiandien plaukia ir plauks kiti, greičiau ir geresniais laivais... Panašiai čia ir dėl to liaudinio ir egzistencinio žodžio panaudojimo... Aš visgi negalėčiau nuneigti to pionieriškumo pokario mūsų poezijos lūžyje, kuris vis dėlto buvo padarytas čia, išeivijoje. Vytauto Mačernio, tiesa, išeivijoje neturėjome, bet savo dvasia jis artimesnis mums. Jo kūryba čia buvo išspausdinta tuoj po karo, o Lietuvoje — tik dvidešimt ar daugiau metų nuo jo mirties praėjus...

NAGYS: Ir Algimantas Mackus yra išaugęs iš tos pačios dirvos, kaip ir žemininkai. Tiesa, jis žemininkų epigonu neliko, susirado savo kelią, bet ieškojo to paties, ko ir mes ieškojome...

BRADŪNAS: Niekas nesako, kad jeigu nebūtų buvę žemininkų-lankininkų, nebūtų A. Mackaus, L. Sutemos, Danguolės Sadūnaitės, Vitalijos Bogutaitės ar Marijos Saulaitytės, bet vargu ar jie būtų išaugę tokiais, kokius šiandien turime.

— Įvedėte į kiek kitokią temą... Klausimas: kokios šviesos ar šešėliai jūsų aiškiausiai pastebimi tiek vėlyviausioje egzilinėje, tiek ir gimtojo krašto kūryboje?

BRADŪNAS: Man rodos, kad lietuvių egzilinė literatūra (čia būtų galima įjungti ir latvius, ir estus) yra savotiškas unikumas pasaulinėje literatūros istorijoje, nes po dvidešimties ar daugiau metų atsiskyrimo nuo gimtojo krašto ji dar tebėra su šaknimis. Tiesa, egzilėje ilgesnį ar trumpesnį laiką kūrė ir anksčiau daug pavienių kūrėjų, bet tai tebuvo daugiau laikino pobūdžio atskiri atvejai... Rūpesčio kelia faktas, kad, ypač jauniesiems talentams egzilėje darosi vis sunkiau valdyti patį kūrybos instrumentą — kalbą. Daug ir sunkaus darbo reikia parašyti novelei ar romanui. Nenuostabu, kad poetų dar beveik kasmet naujų pasirodo, bet prozininkų — kaip ir nebėra... O ir naujieji egzilės poetai jau rašo išimtinai vien „moderniškus“ eilėraščius, nes su klasiška forma, metrais, rimais jiems jau persunku susidoroti. O man rodos, jog, norint sukurti ką nors tikrai vertingo ir pastovaus moderniška, reikia sugebėti ir klasiškai rašyti. Šia prasme aš poeziją sugretinčiau su tapyba, kur pirmiausia reikia išmokti piešti... Klasiškai gerų modernių eilėraščių pavyzdžiu mūsuose yra Sadūnaitės kūryba. Ji tikrai žino, ką su žodžiu reikia daryti ir viską daro tiksliai, ir vis geriau, ir geriau.

— Jaunų talentų, manau, dar turime ir gimnazistų, ir studentų amžiaus jaunimo eilėse: Živilė Bilaišytė, Eglė Juodvalkytė, Austė Pečiūraitė, Dirda, Karūžaitė... Ar jie išsilaikys, ar turės kantrybės, ar nesibijos darbo, intensyvaus lietuviškos literatūros skaitymo, kaip sakysim, darė Kazys Almenas, kurio pastangų vaisiais šiandien visi gėrimės?.. Skaitėte Maironio pirmuosius jaunystės eilėraščių variantus? Jis su žodžiu irgi tiesiog sunkiai grūmėsi ...Tegu tai būna paskata mūsų jauniesiems... Savoj žemėj tokių didelių pastangų gal šiandien nė nereikia, tačiau egzilėje — kitas dalykas.

NAGYS: Gimtajame krašte poetinių polinkių turintiems operavimas žodžiu yra kasdienybė. Jiems viskas duota, viskas kasdien primenama... Šioje pusėje, bent man, tai vilčių kol kas dar mažai kas kelia. Iš jaunųjų, manau, išsiskiria Marija Saulaitytė ar Daiva Nauragytė... Kalbos skurdumas pančioja kūrybos lietuviškai polėkį. Algimanto Mackaus taip neseniai sukurtas terminas — neornamentuotos kalbos generacija — yra skaudžiai tikslus bet kokia prasme ir tą jo tikslumą kasdien vis aiškiau matome... Net ir žodyno praplėtimas grynai techniška prasme kūrybai nedaug tegali duoti. Poetinei kalbai vien žodyno nepakanka, reikia tą kalbą jausti širdimi...

— Iš gimtojo krašto šiandieninių poetų man, be abejonės, patinka ir J. Degutytės, ir J. Vaičiūnaitės kūryba, mėgstu daug ką iš Justino Marcinkevičiaus ir Mieželaičio poezijos... Bet ji esmėje nedaug kuo skiriasi nuo mūsiškės. Visiškai kitoki yra Sigitas Geda, Marcelijus Martinaitis ar ir Vytautas Bložė. Jų poezija autentiška, originali ir neabejotinai stipri... Su malonumu skaitau ir daugelį Algimanto Mikutos eilėraščių...

BRADŪNAS: Sutinku, kad S. Geda ar M. Martinaitis yra kiek kitokio braižo poetai. Jie užmynė ant kitokio kamsčio, kurio mes nebuvome užmynę, nors ir susitikome tame pačiame mūsų poezijos kely. Daug ką naujo davė ir J. Marcinkevičius ir V. Bložė... Bet labiausiai džiugina tai, kad jau yra subrendusi, iš kartos į kartą ėjusi ir didelį kultūrinį lygį pasiekusi, lietuvių literatūros poetinė kalba. Kada šitokia literatūrinės kalbos kultūra atsiranda, tai ir pačios literatūros ateitis darosi didžiai viltinga... Belieka tik drebėti, kad partija vėl neuždėtų sunkesnių išorinių pančių, kaip kad buvo Stalino laikais...

— Gyvendami egzilėje, turime daugybę progų noromis ir nenoromis susidurti su gyvenamųjų kraštų kultūra ir literatūra. Ar egzilų kūrybai tokie betarpiški susidūrimai nedaro aiškios įtakos?

BRADŪNAS: Rašytojo ar poeto kontaktas su kitų kraštų literatūromis yra būtinas, bet, žinoma, tai turi ir savo pavojų. Ne tik žemininkai, bet ir ankstyvesnieji mūsų rašytojai kitų kraštų literatūromis visą laiką nuoširdžiai domėjosi, bet visada sąmoningai siekė neprarasti ir lietuviško pakojo. Jaunajai kartai, to pakojo nebejaučiančiai, yra tikrai didelis pavojus būti vietinių kultūrų užgožtai. Ji, kad ir lietuviškai rašydama, jau nepajėgia išsimušti netik iš svetimų formų, bet ir idėjų. Tada iškyla klausimas: ar toji literatūra, kad ir lietuviškai parašyta, bėra lietuviška?.. Už penkerių ar dešimties metų toks pavojus bus sunkiai benugalimas..

NAGYS: Daugiau ar mažiau subrendusių poetų atžvilgiu svetimųjų literatūrų įtakos, iš tikrųjų, galimesnės gimtajame krašte, negu išeivijoje. Čia mat su gyvenamojo krašto literatūromis susiduria ne vien kūrėjas, bet ir skaitytojas, o toji lengvo atsekimo galimybė nejučiomis žadina didesnį budrumą... Norėtųsi dargi pridurti, jog vistiek lietuviams buvo geriau turėti kad ir prancūziškai rašiusį Milašių, negu iš viso nieko jo vietoje neturėti...

— Kokios įtakos kūrėjui turi kritika? Koks yra mūsų kritikos stovis egzilėje?.

BRADŪNAS: Kritika turi neabejotinos įtakos. Jei mano knyga kritikoj nerastų atgarsio, jausčiausi taip pat, kaip kad ji neturėtų nė skaitytojo. Tik man atrodo, kad lietuvių kritikoj visada svėrė turininis, pasaulėžiūrinis, socialinis požiūris. Mums visada stokojo tikrai amatininkiškos kritikos, analizuojančios *kaip* kūrinys yra padarytas. Neblogos kritikos turime ir šioje, ir anoje pusėje. Bet, ypač gimtajame krašte, pirmajame plane dar ir šiandien tebesvarstomas idėjinis knygos pranašumas. Mane džiugina, kad išeivijos kritikoje literatūra jau pradėta vertinti labiau estetiniu ir struktūriniu požiūriu. Turiu galvoje tokius kritikus kaip Rimvydas Šilbajoris, Ilona Gražytė ar Viktorija Skrupskelytė. Pastaroji ne taip seniai mane labai sužavėjo savąja Vlado Šlaito

poezijos analize. Gi formalistinė kritika labiausiai ir ugdo rašytoją. Mums jos labiausiai reikia, nes idėjų visiems pilnos galvos, bet, svarbiausia, kaip tas idėjas paversti literatūra?

NAGYS: Man atrodo, jog daugelis mūsų jaunesniųjų kritikų (net ir kai kurie Kazio paminėti) permažai žino *lietuvių* literatūrą, kad galėtų ką nors kūrėjui tikrai įtakojančio pasakyti. Jiems perdaug imponuoja gyvenamųjų kraštų literatūra ir čionykščiuose universitetuose išmoktos teorijos. Perdaug lengvai, netgi su tam tikra ironija yra atmetamas lietuviškos literatūros paveldėjimo faktorius... Kai kurie mūsų kritikai (netgi ir patys kūryboje besireiškią) yra, atrodo, susidarę prieš kitus savo kolegas rašytojus kažkokią aprijorinę antipatiją ir visada jaučia net savotišką pareigą juos nepagrįstai sumenkinti...

BRADŪNAS: Savęs kritiku nelaikau, nors recenzijų esu nemažai parašęs. Vertindamas kokį nors poezijos rinkinį, pirmiausia, jeigu taip yra, pastebiu žodžio nebranginimą, pamatau tai, kas kūriniui tėra tartum sausas šienas. Pavienis žodis gali būti ir prozaiškas, bet eilėraštyje jis turi spindėti nauja šviesa. Poetas, kuris brangina žodį, man yra vertingesnis už tą, kuris tuščiažodžiauja...

— *Kiek kūrėjui padeda konkursai ir premijos?..*

NAGYS: Absoliučiai nieko nepadeda.

BRADŪNAS: Gal tik netiesiogiai. Jos skatina literatūrinį judėjimą, o tuo pačiu, žinoma, sudomina skaitytoją ir morališkai sustiprina kūrėjo poziciją. Betgi tiesiogiai — jeigu kas man šiandien duotų dešimt tūkstančių ir pasakytų: „Bradūnai, parašyk eilėraščių rinkinį per tiek ir tiek laiko", — tai nė velnio nepadaryčiau...

— *Jūs, Henrikai, kurį laiką redagavote* Nepriklausomą Lietuvą, *o va štai Kazimieras bene dešimt metų* Draugo *kultūrinį priedą redaguoja. Būtų įdomu išgirsti, kaip laikraštinis darbas atsiliepia į grožinės literatūros kūrybą? Taipgi, jūsų nuomone, ar mūsų periodinės spaudos lygis pakilo per paskutiniuosius dvidešimt metų, į ją įsiliejus naujosios emigracijos jėgoms? Ar tą lygį pakėlė prieš keliolika metų spaudos nuosmukį aliarmavęs, keliasdešimties intelektualų ir menininkų pasirašytas manifestas?*

NAGYS: Į paskutinius abu klausimus atsakyčiau, veik nedvejodamas, neigiamai: bendrai imant, spauda nepagerėjo. Kai kurie laikraščiai (*Naujienos, Dirva, Laisvoji Lietuva)* netgi žymiai pablogėjo. Kaip išimtį reikėtų paminėti *Draugo* kultūrinį priedą. Savame lygyje išsilaikė *Aidai ir Metmenys,* bet jų lygis niekada aliarmuojantis nė nebuvo. Prie prošvaisčių skirčiau *Akiračių* atsiradimą, nors ne su visom jų reiškiamom pažiūrom sutinku... Taipgi erzina ir *Akiračių,* tiesiog chroniškas vėlavimasis... Matai: šnekamės liepos mėnesio antrojoje pusėje, o tikriausiai šis pasišnekėjimas pateks dar į birželio mėnesio numerį...

— Redaktoriaus darbas yra baisiai nuobodus ir, bent man, žudantis bet kokią kūrybinę iniciatyvą. Mokytojauju gimnazijoje, ir tai žymiai geriau negu dirbti redakcijoje. .. Korespondencijų ir straipsnių taisymas mane visada erzindavo. Negalėjau suprasti, kaip žmonės, baigę gimnazijas ar universitetus Lietuvoje, nesugeba nė sakinio padoriai sumegzti...

BRADŪNAS: Iš tikrųjų, tas savosios kalbos negerbimas, angliška mašinėle rašant, lietuviškų ženklų nesudėjimas ir mane dažnai nervuoja. Bet dirbti ką nors reikia. Iš poezijos rašymo juk nepragyvensi... Mano pirmas darbas Amerikoje buvo duobių kasimas kapinėse. Paskui piausčiau ir šlifavau statybinius akmenis, dirbau fabrike ir pagaliau — lietuviško laikraščio redakcijoje. Tarp visų tų darbų nematau jokio esminio skirtumo: aštuonias valandas į dieną visur reikia atidirbti... O gerą eilėraštį parašau tik maždaug dvi-tris dienas „tinginiaudamas"... Ar vien literatūrai atsidavus tie eilėraščiai išeitų geresni, ar blogesni — sunku pasakyti... Laikraštį redaguodamas, bent jauti šiokį tokį moralinį pasitenkinimą, kad va štai krutu savosios kultūros palaikymui...

— Man atrodo, jog dabartinis mūsų spaudos lygis yra aukštesnis už tą, kurį radome prieš dvidešimt metų. Pasikeitė skaitytojų reikalavimai. Tada spauda taikėsi prie vienokių, šiandien — prie kitokių skaitytojų... Tenka baimintis, kad tas mūsų spaudos lygis, niekada galėto potencialumo nepasiekęs, šiandien jau nekyla, bet krinta... Tie patys skaitytojai, kurie prieš keletą metų norėjo aukštesnio intelektualinio lygio straipsnių, šiandien jau jų nebeskaito, o tenkinasi vien lokalinėmis žinutėmis, aprašinėjimu pramogėlių, kuriose jie patys dalyvavo... Manau, kad ir manifestas vienu metu padėjo, bet šiandien jau vargu kas besiimtų tokį manifestą redaguoti ar net po juo pasirašyti... Sumažėjo reiklumas... atbuko jautrumas..

— *Ar mūsiškė spauda atlieka savo pareigą, supažindindama išeiviją su krašte vykstančiomis kultūrinėmis apraiškomis? Ar ji šiam reikale sąžininga ir objektyvi?*

Žemininkų trijulė prieš 24 metus Lietuvių rašytojų draugijos suvažiavime 1947 m. Augsburge, Vokietijoje. Iš kairės į dešinę: Henrikas Nagys ,Kazys Bradūnas ir Alfonsas Nyka-Niliūnas. *Nuotrauka D. Šulaičio*

BRADŪNAS: Aš manau, jog vienas laikraštis daugiau, kitas mažiau, apie tai, kas okupuotoje Lietuvoje vyksta, vis dėlto painformuoja. Kiekvienu atveju, čionykštė spauda informuoja ir daugiau, ir objektyviau negu krašto spauda apie mūsų išeivijos kultūrines apraiškas... Jeigu apie ten išėjusias knygas, sakykim, kur nors čia ir daugiau neigiamai pasisakoma — tai natūralu — juk kiekvienas gali laisvai reikšti savo nuomonę. Jei žmogus domisi kokia nors specifine sritimi, mokslu, menu ar technika, manau, kad bendrojo pobūdžio ir specifiniuose žurnaluose — kaip *Aidai* ar *Technikos žodis* — jis gali rasti pakankamai medžiagos apie tai, kas okupuotame krašte dedasi... Pagaliau čionykštis skaitytojas juk gali laisvai prenumeruoti ir gimtajame krašte leidžiamus laikraščius bei žurnalus ir sužinoti viską plačiai ir betarpiškai, žinoma, pačiam atsisijojant, kas ten yra daugiau ar mažiau tikra, o kas tik partinis blefas.

NAGYS: Man atrodo, kad šiuo atžvilgiu mūsiškiai laikraščiai vis dar perdaug šališki. Apie daugelį ten vykstančių kultūrinių apraiškų jie iš viso neinformuoja arba jas pristato visiškai neobjektyviai, o svarbiausia — tai daro sąmoningai. *Akiračiai* (nekalbant apie *Aidus* ar *Metmenis)* šioje srityje sudaro tikrai reikšmingą atsvarą. Manau, kad *Akiračių* pasirodymas privertė ir kitą spaudą daugiau domėtis gimtojo krašto gyvenimu. Jeigu ne dėl nuoširdesnio noro susipažinti, tai bent bandant kiek plačiau oponuoti...

BRADŪNAS: Dargi reikia turėti galvoje, jog kultūrinės apraiškos vertinimas tėra reikšmingas tik tada, jeigu tai daro kompetentingas kurios nors srities specialistas.

Pokalbį baigdamas norėčiau šį tą išgirsti ir apie premijas laimėjusias jūsų knygas. Taip sakant iš pačių kūrėjų lūpų... Jūs, be abejo, patys skaitėte, jog tiek „Broliai balti aitvarai", tiek ir „Donelaičio kapas" kritikos buvo pripažinti, brandžiausiais jūsų kūrybos rinkiniais...

BRADŪNAS: Dėl brandumo kalbėti būtų ne mano reikalas. Tik prie paskutinės savo knygos dirbau ilgiau, negu prie bet kokios kitos ankstesnės. Kai kurie „Donelaičio kapo" eilėraščiai parašyti dar gerokai prieš „Sonatoms ir fugoms" pasirodant. Patį šios knygos užmanymą jau turėjau tada, kai apie „Sonatas ir fugas" dar nė negalvojau. Sakyčiau, kad man „Sonatos ir fugos" buvo tartum atsikvėpimas, poilsis, rašant „Donelaičio kapą"... Beje, kas pačiame rinkinio pavadinime (gal dėl žodžio „kapas") ieškojo pesimistinės minties — nepataikė. Atvirkščiai. Kapas man, tam tikra prasme, yra gyvesnis dalykas negu gyvenimas. Kapo gyvybės analogija rišasi ir su Donelaičiu. Kas gi žinojo Donelaitį jam dar gyvam esant? Tik kape gulėdamas, jis pasidarė visiems gyvesnis negu tada, kada vaikštinėjo Tolminkiemio laukuose. Ar Donelaitis galvojo, jog po poros šimtų metų jis bus taip gyvas ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje, Vengrijoje, čia Amerikoje ir kitur?... Rinkinio vardą tad ir parinkau sąmoninga paradokso prasme.

— Galutinę knygos kompoziciją tvarkant, svarbu išbaigt kiekvieną paskirą eilėraštį, bet kad visa knygos konstrukcija sudarytų logišką visumą. Donelaičio tema buvo lyg kontrapunktas, jungiantis atskiras simfonijos dalis. Taigi ir knygos suskirstymas į keturias dalis nėra atsitiktinis...

NAGYS: „Brolius aitvarus" rašydamas, daugiau negu kada nors savo gyvenime norėjau duoti labai tiesų, labai atvirą žodį... Ankstyvesnėje mano kūryboje daug kas įžiūrėjo savotiškos romantikos. Norėjau parodyti žodį paprastą, nuogą, kaip jį jaučiau, kaip jį išgyvenau... Tie aitvarai gi visi mano draugai ir broliai, gyvi ir nebegyvi, ir tu, ir Kazys, ir kiti... Kalbant konkrečiau, iš šio rinkinio man pačiam labiausiai patinka „Eilėraščių apie Šiaurę" ciklas. Šiaurė yra ir mano tėviškė, ir mano namai... Pats tas žodis man yra ir simbolis, ir tiesa — viskas... Montrealyje per Expo daug kartų lankiau šiauriečių — suomių, norvegų — paviljonus. Suomių paviljone buvo milžiniškos beržų nuotraukos, ir pats medis, toksai didžiulis, toksai banguotas... Man visa tai darė nepaprastą įspūdį... Jaučiausi, lyg savo krašte...

(Dabar kalbame apie kongresus, konferencijas, fondus, ką būtų galima, ką reikėtų daryti....)

BRADŪNAS: Lituanistinės konferencijos šio krašto universitetuose yra reikšmingas įvykis. Savo literatūros akcentavimas bendrame kontekste su latviais ir estais yra gera pradžia šuoliui į platesnius vandenis. Labai džiaugiuosi Lietuvių fondo parama dr. R. Šilbajorio knygai išleisti. Tokios paramos reikėtų ir Zobarsko leidyklai, nes, jeigu turėtume, sakykim, penkis Zobarskus, mūsų knygos pristatymas svetimųjų arenoje stovėtų visiškai kitokioje šviesoje. Reikėtų, kad fondai ar organizacijos paremtų ir geros, akademinės, ne vadovėlinės, Lietuvių literatūros istorijos parašymą ir išleidimą. Tokios knygos rašyti niekas nesiims, jei nebus tikras jos išleidimu... Fondai neturėtų savo lėšų barstyti trupinėliais, bet koncentruotis kas met į du, tris stambesnius darbus, o, tik juos atlikus, žengti toliau...

Šioje vietoje pritiktų išgirsti ir apie išeivijos lietuvių poezijos antologiją, kurią jūs, Kazimierai, berods, baigiate redaguoti...

BRADŪNAS: Apie antologiją galvojau jau prieš kokia dešimt metų, ir noras tokią suredaguoti augo su kiekvienu gero poeto geros naujos knygos pasirodymu. Galvojau, jog tai būtų didžiai paranki knyga kiekvienam mūsų poezijos mylėtojui. Jam nereikėtų kiekvieną kartą vartyti šimtus atskirų rinkinių, norint susirasti vieną ar kitą šedevriuką. Praverstų tokia antologija ir aplamai mūsų literatūros istorijai. Kai viename pokalbyje apie tai užsiminiau Ateities leidyklos „pravadyriui" dr. Kęstučiui Kebliui, jo reakcija buvo labai trumpa: „Tai išleiskime tokią knygą!" Tada beliko tik pasižadėt ją suredaguot. Redagavimo ir leidimo ūpą pakėlė dar ir ta aplinkybė, jog kaip tik tuo laiku okupuotame krašte išleistas „Lietuvių poezijos" dvitomis visiškai ignoravo pokario išeiviškąją lietuvių poeziją...

— Antologija ribosis tik 1945-1971 metų laikotarpyje išeivijoje sukurta ar paskelbta poezija. Atranką darant, be abejo, bus atsižvelgta į poetų kūrybos literatūrinę vertę ir jų reikšmingumą, vienam skiriant porą, kitam keliolika ar daugiau puslapių, bet reprezentuoti bus, galima sakyti, visi to verti poetai, įskaitant ir tuos, kurie atskirų rinkinių nėra išleidę. Joje bus ir keleto pačių jauniausiųjų kūrybos. Atrinkta bus iš visų čia išleistų knygų, periodinių leidinių. Taipgi kiekvieno poeto esu prašęs duoti naujų, dar niekur neskelbtų eilėraščių, kad poezijos mėgėjui knyga būtų bent dalinai visai šviežia.. Dalyvauja apie šešiasdešimt autorių... Knyga jau pradėta rinkti spaustuvėje ir turėtų pasirodyti šių metų gale... Šalia kiekvieno autoriaus eilėraščių bus pateikta trumpa poeto gyvenimo ir kūrybos metrika, bet atskiro jo kūrybos įvertinimo nebus... Visą išeivijos poeziją antologijoje pristatys maždaug 30-40 puslapių knygos įvadu dr. Viktorija Skrupskelytė. Knygos apimtis bus apie šeši šimtai šešiasdešimt puslapių... Tai ir viskas...

linkmė

SENA IR NAUJA IŠEIVIJA

New York Times žurnale (1971.VI.6) buvęs prof. Arnold Beichman paskelbė straipsnį apie šešis „didelius melus", liečiančius Ameriką, būtent kad ji esanti fašistinė, rasistinė, vykdanti genocidą ir pan. Apie lietuvių išeiviją Amerikoje sąmoningas melas gal ir neskleidžiamas, bet visokių prietarų tuo klausimu netrūksta. Tokie prietarai yra pvz., kad Amerikoje yra milijonas ar net pusantro milijono lietuvių (A. Budreckis), kad turime daug šaunių organizacijų (net po 15 Vlike ir Alte), kad tebėra dar 100 gerai veikiančių lietuvių parapijų (prel. Balkūnas) ir pan.

Vienas iš prietarų yra ir teigimas, jog turime dar daug senų išeivių, kurie labai daug reikštų mūsų visuomeniniame gyvenime, jeigu jie nebūtų pamiršti ar tiesiog ignoruojami. Iš tikrųjų jau pats laikas išsiaiškinti, kiek dar turime senų išeivių, kiek tebeveikia jų organizacijų ir koks jų palyginamasis svoris mūsų visuomeniniame gyvenime.

Vyt. Kamantas *Drauge* (71.IV.5) paskelbė JAV gyventojų surašymo duomenis, iš kurių matyti, kiek Amerikoje yra lietuvių čia gimusių ir kitur gimusių. 1970 metų duomenys dar nepaskelbti, tad reikia tenkintis 1960 metų duomenimis. Jie rodo, kad 1960 m. Amerikoje gimusių lietuvių buvo 281,371, o Lietuvoj ir kitur gimusių lietuvių JAV gyventojų — 121,475. Iš viso 402,846. Surašymo statistika, žinoma, niekuomet nėra visiškai tiksli, bet kitokių, geresnių, būdų mūsų skaičiui patikrinti beveik neturime, tad turime tenkintis šiuo oficialiuoju. Čia dar gali būti klausimas, ką laikyti lietuviu? Ar visus, kuriuose yra dar kiek „lietuviško" kraujo, ar tik tuos, kuriuose yra dar kiek lietuviškos sąmonės? Jeigu matuosime šiuo pastaruoju kriterijum, tai ir šiuo metu lietuvių Amerikoje skaičius nebus didesnis, o greičiau mažesnis, nes čia gimusiuose lietuviuose lietuviška sąmonė gana sparčiai blėsta.

Mūsų tema — sena išeivija, vadinas, ne Amerikoje gimę lietuviai. Jų, kaip matėm, yra 121,475. Bet tas skaičius apima ir naują išeiviją (po II-jo Pasaulinio karo atvykusius), kurios apytiksliai buvo apie 30,000. Tad senos išeivijos buvo apie 90,000. Vyt. Kamantas pastebi, kad „Lietuvoj gimę ir į JAV atvykę žydai, lenkai ir kt. priskaitomi kaip lietuvių kilmės gyventojai. Tokių 1960 metais buvo gana daug (apie 20,000)". Atėmus šį skaičių, senos emigracijos lietuvių būtų apie 70,000, vadinas dar dvigubai daugiau nei naujųjų ateivių. Šis skaičius ir yra turbūt netoli tiesos. Čia, žinoma, neužmirština, kad tame skaičiuje keletas tūkstančių yra dar „pažangiųjų", kurie, kalbant apie „mūsų" visuomeninę veiklą, atpuola. Kadangi tarp abiejų pasaulinių karų atvykusių lietuvių yra labai mažai, tai 95 nuošimčius senų išeivių sudaro tie, kurie Amerikon atvyko prieš I-jį pasaulinį karą. Vadinas, visi jie jau nebe jauni žmonės.

Kyla klausimas, koks yra jų dabartinis „visuomenis svoris"? Kadangi daugumas jų yra jau pensininkai ar pensininkų amžių pasiekę žmonės, tai ir netenka kalbėti apie kokią nors reikšmingą jų visuomeninę (kultūrinę ar politinę) veiklą. Žinoma, kartais ir senas gali būti veiklesnis už jauną, bet aplamai senas veikėjas yra išimtis. Daugiausia, ko iš tokio amžiaus žmonių galima tikėtis visuomeninėje srityje, tai atsiminimų rašymo. Bet tokių negali būti daug. Žymiai didesnė jų nauda yra ekonominėje srityje. Daugelis jų dar palaiko mūsų spaudą — prenumeruoja lietuviškus laikraščius ir daugiau ar mažiau aukoja įvairiems lietuviškiems reikalams. Būtų iš tikrųjų labai vertinga informacija, jei mūsų laikraščiai paskelbtų, kiek jie turi senų išeivių ir kiek naujų išeivių prenumeratorių. O kiek tai liečia pinigines aukas, tai senieji išeiviai pastatė Amerikoje 120 bažnyčių (tiek buvo parapijų) ir, baigdami savo misiją, dar porą gražių koplyčių — Vašingtone ir Romoje (spėju, kad daugiausia joms suaukojo senieji išeiviai). Naujieji išeiviai sukūrė Lietuvių fondą bei kitus fondus dabartinei kultūrinei bei politinei veiklai remti. Kiek galima spręsti iš aukotojų pavardžių, skelbiamų spaudoje, čia bent 90 nuošimčių aukotojų yra naujieji ateiviai. Vadinas, senieji yra religingesni, o naujieji tautiškesni.

Išvados plaukia tokios: visuomeninėje (kultūrinėje ir politinėje) veikloje dabar tenka bazuotis nauja išeivija. Senieji išeiviai bei jų organizacijos dėl amžiaus pasidarė nebeveiksmingi ir nebereikšmingi. Kad ir nemalonus tai faktas, bet tikras, ir su juo tenka skaitytis. Todėl tuščios šiandien yra kalbos pvz. apie tai, kad Bendruomenė neapima daugumos senųjų išeivių. Iš pensininkų nei Bendruomenei, nei kam kitam, pvz. Altui, daug naudos negali būti. Ir Altui jau seniai daugumą lėšų sudeda naujieji ateiviai. Ir tokiai senųjų išeivių sukurtai organizacijai, kaip Altas, jau senokai vadovauja naujieji išeiviai.

Todėl laikas jau atsikratyti senais prietarais, kad naujųjų išeivių bendruomenė tėra nereikšminga mažuma. Skaičiumi gal dar ir mažuma, bet ja remiasi visa mūsų spauda, visos reikšmingesnės organizacijos ir visa kultūrinė bei politinė veikla. Tektų dar pakalbėti ir apie čia gimusius lietuvius, bet tai jau atskira tema.

A. Daugvydas

atvirai kalbant

ŠOLOCHOVAS IR DOVYDĖNAS

Šolochovas, kaip žinote, yra Sovietų Rusijos rašytojas, prieš pora metų laimėjęs Nobelio premiją už literatūrą. Liudas Dovydėnas yra Lietuvos rašytojas už savo romaną „Broliai Domeikos" 1936 metais laimėjęs mūsiškę valstybinę literatūros premiją. Ar jų kūryboje rastumėm kokių nors esminių panašumų ideologiniu požiūriu lygiagretiškumų ar priešingybių bei kitų kokių elementų bent tiek, kad jie pateisintų lyginamosios paskirties analizę? Turbūt, kad rastumėm, bet nedaugiau, negu, sakykim, tarp J. Gliaudos ir B. Pasternako, tarp A. Barono ir Dostojevskio. Taigi, ar verta juos šiose skiltyse suvesti po vienu stogu? Nemanau. Kodėl tad pasirinkau tokią kurijozišką antraštę? O gi dėl to, kad panašų pokštą iškrėtė L. Dovydėnas savo per du *Dirvos* numerius (1971.VI.11. ir 1971.VI. 16.) nusitęsusį straipsnį pavadindamas „Solženitcinas ir Barėnas", pridėdamas jam antrinę antraštę „Žmogus kuria meną, menas — žmogui". Jeigu tą straipsnį būtų parašęs koks nors J. Griauda, patraukytum pečiais ir numotum ranka: panašaus pobūdžio „humoru" jis *Dirvos* skaitytojus gana dažnai maitina. Bet L. Dovydėnas juk ne J. Griaudos klasės figūra! Jis savo žodžio taip pigiai nebarsto.

Kokios gi bendrybės ar priešingybės mūsiškį Barėną ir sovietinį Solženitciną jungia ar skiria? L. Dovydėnas rašo:

— Solženitciną stato greta Levo Tolstojaus (...) Tai užtarnauta. Solženitcinas didelis rašytojas, gal net daugiau.

— Mūsų padrikos kritikos buvo gerai įvertinti jau pasirodę Barėno raštai, tačiau Barėno kūryba užsitarnauja žymiai gilesnio dėmesio.

— Labai atsargiai vaikščiodamas cenzūros ašmenimis, Solženitcinas pasakė daugiau negu buvo įmanoma.

— Arčiau stebint Barėną, krinta į akis jo nepaprastas darbštumas, gilus atsidavimas darbui

— Solženitcinas beprotybe virtusį gyvenimą (...) piešia didelėje drobėje, kartais nesugriebdamas įtikinančių smulkmenų, taip pravarčių ir milžiniškai drobei.

— Barėnas (...) šešėlius ir šviesas atskleidžia smulkmenomis, nenuginčijamoj tikrovėje ,kartais atvirutės dydžio piešinyje.

— Proletarinės Rusijos Solženitcinas pasitelkė geriausius Vakarų advokatus, idant anie alei skatiką rinktų už jo raštus honorarus ir sudėtų kapitalistų bankan.

— ...Kazimieras Barėnas rašo knygas be jokio atlyginimo, kartais pridurdamas kaštu, savo kaštu, knygos išleidimui.

Beje! Solženitcino atžvilgiu L. Dovydėnas čia jau prabyla akiplėšiškai brutalaus sovietinio prokuroro balsu. Jam, matyt, jau pavyko atidengti tai, kas nepasisekė nė Sovietų valdžiai, tebebandančiai šį rašytoją inkriminuoti, kad galėtų pasaulio akyse pateisinti jo nutildymą, uždarymą į beprotnamį ar išjungimą iš gimtojo krašto, užkertant kelią atgal. Argumentuoti su prokurorais būtų beprasmiška... Ne kiek švelniau skamba ir sekančioji Solženitcino — ? charakteristika.

— Dvi galybės: sovietinė Rusija nenoriai, už skvernų prilaikydama, o Amerikos biznierius — leidėjas užkimęs riksmu apglebia Solženitciną, kone kaip stebuklą neša ant auksinių šakių.

— ...„Tūboto gaidžio metams" priklauso gera vieta ir pasaulinėje literatūroje. Solženitcinas Barėno draugystėje negalės užsigauti.

Operuojant panašia logika, būtų, žinoma, galima spekuliuoti, kad Solženitcinas ar Šolochovas tolygiai „negalėtų užsigauti" ir L. Dovydėno, J. Gliaudos ar A. Barono draugystėje, bet ar to jau pakanka juos suvesti prie vieno literatūrinės analizės stalo?... L. Dovydėnui, matyt, atrodo, kad pakanka. Jis kloja pačius svariausius argumentus:

— Atstumiantis Solženitcino pasaulis, labai gerai atskleistas, bet tai ne gyvenimas.

— ...kas bebūtum, noris likti Barėno pasaulyje. Ne tai, tur būt, jog tai sava, bet kad tai gyvenimas. (L. D. pabraukta)

Smulkiau pašnekėjęs apie tai, kas vyksta Pavandenės parapijoje kaizerinės vokiečių okupacijos laikais „Tūboto gaidžio metuose", ir sulyginęs tenykštį gyvenimą su Solženitcino atskleistu Sovietų Rusijos kacetų ir beprotnamių gyve-

nimu, L. Dovydėnas padaro triuškinančią išvadą:

„Man rodos, Barėnas ir Solženitcinas lyg du poliai, gėrio ir blogio poliai. Susipažinę su Solženitcino atvaizduotu Rusijos gyvenimu ir su Barėno Pavandenės apylinke mes galim be padidinamo stiklo pasakyti, kur *yra gyvenimas*, kur yra *ne gyvenimas*." (L. D. pabraukta)

Kaip tik šioje vietoje Dovydėno logika manęs jau visiškai nebeįtikina. Sutinku dėl to, ką galime pasakyti „be padidinamojo stiklo", bet negaliu sutikti dėl polių. Vadovaujantis logika, kuri leidžia tarti, jog Barėnas yra gėrio polis dėl to, kad jo kūryboje atvaizduotas pasaulis „yra gyvenimas", gi Solženitcinas— blogio polis, nes savo kūryboje vaizduoja „ne gyvenimą", būtų galima išvesti, kad tūkstančiai talentingų ar genialių pasaulio rašytojų, nuo Homero iki Dantės, nuo Šekspyro iki Orwelio ar Camus yra blogio poliai. Mat, jų kūryboje atvaizduoti gyvenimai kai kam (tegul ir pagrįstai) pasirodys „ne gyvenimais". O šitokie tvirtinimai, švelniausiai kalbant, yra nesąmonės...

Sakysite, kad, Solženitciną pavadindamas blogio poliu, L. Dovydėnas turėjo galvoje ne patį rašytoją, netgi ne jo kūrybą, bet toje kūryboje vaizduojamą, gyventi neįmanomą, pasaulį? Sunku būtų suprasti, ką iš tikrųjų L. Dovydėnas galvojo, bet viena yra aišku: nors ir pripažindamas, kad „Solženitcino kūryboje ir dvasioje (...) apstu gilaus žmoniškumo" ir dar keliais komplimentais laiks nuo laiko jam patapšnodamas per petį, L. Dovydėnas šį didelio talento ir nemažesnės drąsos kūrėją dėl savo įsitikinimų kasdien išgyvenantį mums gerai žinomų sankcijų riziką, daug kur nedviprasmiškai, skaudžiai, nepagrįstai, ar netgi gana įžuliai apkaltina:

— Solženitcinas sielojasi dėl kraujo, kančių kiekio, tačiau (...) palieka kai kam kitam pasmerkti kraujo laistymą ir medžio išrovimą su šaknimis.

— Solženitcino kūrybos apimtyje (...) pasigendame tvirto tikėjimo, tikėjimo, kad tautos ir žmogus išsivaduos sugriaudami sovietinę imperiją.

— Kodėl virš penkiasdešimt metų sovietinė Rusija gyvena ne gyvenimu, Solženitcinas ne bando ar nepajėgia atsakyti.

Kol, galų gale Solženitcinas pasidaro kaltas ne tik dėl to, kad jo „pavaizduotasis sovietinės Rusijos žmogus, dažnai jau be žmogiškų žymių, betkokia kaina laikosi gyvenimo, betkokia kaina atsiperka nuo mirties", bet ir dėl to, kad mus visus „beprotybės jėgos vedamas, tankuose atriedėjęs sunkiai slegia Solženitcino brolis, Solženitcino Rusijos kumštis ir didysis melas..." Man atrodo, kad žymiai logiškiau būtų apkaltinti Leonardo da Vinči už Musolinio armijų išžudytus abisinus, Beethoveną už Hitlerro nuteriotą Europą ar, pagaliau, Liudą Dovydėną, nepasipriešinusį Lietuvos inkorporavimui į Sovietų Sąjungą...

Sutinku, kad Kazimiero Barėno „Tūboto gaidžio metai" reikalingi ir platesnio įvertinimo ir paminėjimo ar reklamos, bet visa tai buvo galima padaryti be Solženitcino pagalbos... Čia jis žymiai mažiau tereikalingas, negu Šolochovas vertinant L. Dovydėno veikalą „Mes valdysime pasaulį". Žymiai mažiau...

Algirdas T. Antanaitis

atodairos

ATSILIKIMAS AKLIGATVYJE

Daugumas bengalų — naivios ir romantiškos tautos — dabar jau suprato, kad jokia kita šalis nesirengia jų gelbėti, kad jiems teks patiems tai daryt, ir kad tai truks ilgą laiką.

Šitaip rašė amerikietis laikraštininkas apie Bengaliją, tebevadinamą Rytų Pakistanu, po tris mėnesius tenai trukusio ir dar nesiliovusio teroro prieš bengalų nepriklausomybės įsigeidimą.

Pakeistum toj pastaboj tik vieną vienintelį žodį — įdėtum *lietuvių* vietoj *bengalų*, — ir ji tiktų Lietuvai maždaug prieš 30 metų. Nes ir Lietuvoj tada, aštuntais teroro metais, daugumas lietuvių jau ėmė suprasti, kad niekas o niekas nesirengia jiems tenai padėt, kad jiems tik patiems teks savim pasirūpint, ir kad tai turės trukti ilgą ilgą laiką...

Nenuostabu, kad anuomet aklinai atskirtai Lietuvai keleto metų prireikė, kol suprato tą kietą tiesą. Ypač nenuostabu, palyginus juos su daugumu mūsų, kuriems ta tiesa vis dar atrodo lyg ir būtų nepaaiškėjusi ne tik per 8, o net per 28 metus, nors diena iš dienos matom ir girdim, kas dedas tame apie laisvę ir teisingumą tiek daug kalbančiame pasaulyje.

O juk, atvirai kalbant, buvo iš ko tą tiesą suprasti per kokį keletą pirmųjų pokario *mėnesių*. Ir buvo progos — taip pat ir pareigos — jau tada atvirai, sąžiningai atverti akis likusiems Lietuvoj, kad, deja, nei mes patys, nesam pajėgūs juos išvaduot, nei padėti sutinkančių nematom. Bet buvo perskaudu tokiai tiesai pažvelgti stačiai į akis. Todėl daugumas, pasirinkę gyvenimą laisvėj, pasirinkom ir gyvenimą iliuzijoj. Iliuzijoj, kad jei tik be atvangos klabensim, tai bus duota galingųjų (ypač Amerikos!) pagalba Lietuvai „netrukus" atgauti prarastąją nepriklausomybišką laisvę...

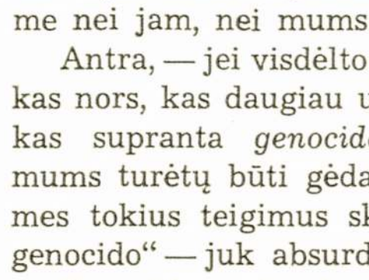
Šitaip rūpinimasis Lietuvos ateitim ilgainiui nuėjo vienu keliu namie, kitu svetur.

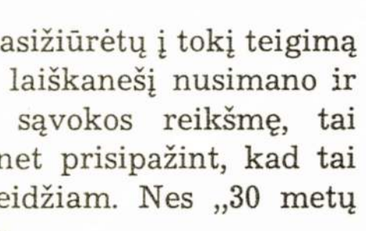
Namie, kad ir vėlokai, kad ir po didžiai skaudaus patyrimo, sąmonėse subrendo padėties padiktuota tautos išlikimo ir jos ateičiai pamatų dėjimo politika: *kai neįstengi priešo įveikti, tai susidėk su juo...* Kilnaus, bet bergždžio pilėniško heroizmo vietą užėmė ciniška, bet apčiuopiamo derliaus laiminti pragmatika.

Svetur mums toks kelias atrodė ir tebeatrodo atgrasus, įtartinas ar stačiai smerktinas. Nepopuliaru tarp mūsų jį netgi pažint, o populiaru tik nepripažint.

Populiarusis kelias Lietuvos ateitim rūpintis čia tebeeina per Vašingtoną ar New Yorką (JT). Beveik visi seni ir nauji veikėjai, net vieni kitiems ant kulnų mindami, veržiasi tik ten ir per ten klabenti, prašyti ar net reikalauti pagalbos nei mažiau nei daugiau kaip visiškai Lietuvos nepriklausomybei atgauti. Niekas nesiryžta nei sau, nei kitiems prisipažint, kad jau seniai širdies gilumoj numano, jog girdimuose užuojautos ar paguodos žodžiuose nėra prašomosios pagalbos pažado; ir kad, iš tikrųjų, niekas nesijaučia privalomai įsipareigojęs dabar ar „netrukus" rimtai susikirsti su Maskva dėl Lietuvos ar kitų jos pasiglemžtų kraštų.

Kai ištikimai tebežygiuojama vis tuo pačiu ir tuo pačiu akligatviu, tai gal nė nesvarbu, kad žygiavimo priemonės irgi naudojamos vis tos pačios ir tos pačios, nors dažniausia jau ir atsilikusios nuo laiko ir įvykių. Štai viena iš pačių vėliausiųjų:

Tai „Vliko Tautos Fondo" ženkleliai, mums siūlomi lipinti ant laiškų. Gaila ne tik pinigų, o net ir seilių tokiai neva propagandai.

Viena, — nei kalbinamųjų visuomenių, nei diduomenių dėmesio tie ženkliukai nepasieks. Nes mes gi daugiausia tik savo tarpe susirašinėjam. Be to, netik kiti, o ir mes patys bodimės reklaminiais įrašais ir metam tokius vokus į šiukšlyną, nesigilindami, kas ten ant jų pripeckiota. O jei kokio laiškanešio akis ir užkliūtų ties šiuose ženkliukuose skelbiama, jam greičiausia nesuprantama ir nesvarbia „naujiena", tai — „so what?": jokios reikšmės tame užkliuvime nei jam, nei mums.

Antra, — jei visdėlto pasižiūrėtų į tokį teigimą kas nors, kas daugiau už laiškanešį nusimano ir kas supranta *genocido* sąvokos reikšmę, tai mums turėtų būti gėda net prisipažint, kad tai mes tokius teigimus skleidžiam. Nes „30 metų genocido" — juk absurdas.

Genocidas — tarptautinės konvencijos sąvoka. Reikšmė — sistemingas i š ž u d y m a s ar s u n a i k i n i m a s ištisos tautos, genties ar religinės grupės. Ši prof. A. Lemkino prieš apie 25 metus sukurta sąvoka (turint galvoj daugiausia žydų iššudymo atvejį), šiek tiek pratempta, galėjo būti taikoma ir Lietuvos atvejui iki maždaug 1951 metų. Bet jau 20 metų kaip kalbėti apie *genocidą* Lietuvoj nebėra pagrindo. Yra pagrindo skųstis okupacija, diktatūra, žmogaus teisių užgniaužimais, minties bei tikėjimo laisvės suvaržymais ir persekiojimais, biurokratijos absurdiškumu, ūkinėmis skriaudomis ir kitokiais nesuskaičiuojamais nemalonumais, bet *genocidu* —neįtikėtina.

Jei genocidas Lietuvoj būtų trukęs ištisą 30 metų, atseit, ligi šiol, tai lietuvių Lietuvoj jau turėtų nebebūti. Kadangi dar yra, tai tas, kas būtų per pastaruosius du dešimtmečius ten bebuvę, negalėjo būti genocidas.

O yra tų lietuvių Lietuvoj pustrečio miliono: jau vėl kiek daugiau, negu nepriklausomybės laikais buvo. Lietuvos miestuose lietuvių žymiai tirščiau, negu kada nors yra buvę. Džiaugiamės (ir net giriamės!), kad užsieniečiai laikraštininkai Lietuvoj randa augštesnį gyvenimo lygį, negu Rusijoj... Matyt, lietuviai Lietuvoj šiaip taip atsispiria prieš bolševikinio režimo negandus. Prieš genocidą (sistemingą žudymą) neatsispirtų, ypač 30 metų neatlaikytų. Tai kokia gi nauda skelbti akivaizdžią netiesą!

Pagaliau, — argi Amerikoj vieta skųstis genocidu? Krašte, kuris pradėtas genocido nuodėmėje. Krašte, kuris ir dabar nesutiko prisiimti genocidą smerkiančios tarptautinės konvencijos, nors prieš 20 metų mūsų Taryba labai prašė prisiimti.

Buvęs A. L. Tarybos ir A. L. Tautinės sąjungos pirmininkas E. Bartkus, sako, andai surūšiavęs mūsų veikėjus į politikoj prityrusius ir neprityrusius. Koks skirtumas? Pasidairykit, ir pamatysit. Visi vienodai bergždžiai veržiasi į tą patį akligatvį, Lietuvai galingųjų pagalbos prašydami. Tik tie, kurie ilgesniu politiniu prityrimu didžiuojasi, veržiasi labiau atsilikusiomis ir menkiau įtikinančiomis priemonėmis.

V. Rastenis

MUZIKOS TAUTIŠKUMO KLAUSIMU

Nesunku konstatuoti kelerių pastarųjų metų mūsų kompozitorių kūrybos intensyvumą, visapusišką turtėjimą ir brendimą. Tas kelias nebuvo ir nebus nusėtas vien laurais ar erškėčiais, jis laistomas karčiu prakaitu, apie kurį visuomenė maža težino. Dirbami darbai, o jų svarbiausias rezultatas — ne muzikos šedevrų rikiuote pagal ūgį, bet kokybinio augimo faktas, procesas, skatinąs ir bendrą dvasinį visuomenės augimą. Panaši padėtis ir kitose estetinės kūrybos srityse. Kai ankstesnių dešimtmečių pasiekimai nebetraktuojami normalyviškai, o kaip idėjinė atspirtis, menas ir literatūra plačiai atskleidžia savo specifinių funkcijų galimybes. Muzika, kuri visada turėjo ryškesnę estetinę specifiką, juoba nebenori tik atspindėti ir patenkinti, ji nori formuoti savo artimą ir tolimiausią aplinką iki kiekvieno visuomenės nario imtinai. Čia susirūpinama, ar ne per greitai žemė sukasi, kyla problemų, ir socialinė meno problema ne sykį painiojama su kūrybine.

Štai naujieji mūsų muzikos veikalai, stokoją dainingų melodijų, paprastai sukelia samprotavimus apie nacionalinio prado silpnėjimą, nykimą, net „atsižadėjimą“! Tai iš tiesų reali psichologinė ir, matyt, socialinė muzikos problema, bet jos suabsoliutinimas žadina tik nenaudingą teisėjavimų pagundą, o kūrybinėje plotmėje tokios problemos gal ir nėra.

Tautinis muzikos charakteris gali būti savaiminis, imanentinis, o gali būti ir sąmoningai siekiamas. Kaip žmogaus būdas yra prigimties ir auklėjančios aplinkos produktas, taip ir kompozitoriaus kūrybos pobūdis savo giliausiais bruožais nebūna paties išgalvotas, pasirinktas. Mada veikia išorę; atsakingi poelgiai (taigi ir svarbioji kūrybos dalis) labiau atskleidžia esmę. Šitaip žiūrint, lieka žinomoji asmenybės, individualybės ugdymo problema — norėdamas ką nors esmingiau duoti, turi kuo nors būti. Ir natūralu, kad meną kurianti asmenybė, siekdama save išugdyti, pažinti ir pareikšti, ieško glaudesnio sąlyčio su gimtąja kultūrine dirva. Bet jeigu kas užsibrėžtų nustatyti normatyvius etalonus ir siūlyti privalomas rekomendacijas „kaip rašoma lietuviška muzika“ (ar priešingai — kokių išraiškos elementų neturinti muzika darosi „nebe lietuviška“, „mažiau lietuviška“), tas imtųsi bergždžio darbo.

Socialinėje plotmėje — kas kita; čia galima ir net naudinga apytikriai orientuotis, kokiais laikotarpiais kokie profesinės muzikos bruožai laikomi tautiškais. Kadaise mūsų kaimynas Moniuška buvo „lenkiškesnis“ už Šopeną. Paskui, įsigalint Šopeno kultui, jaunuoliai Karlovičius ir Šimanovskis buvo patriotiškai apšaukti užsienio madų gaudytojais. Tada, kai „galingasis sambūris“ rodėsi muzikos rusiškumo etalonu, Skriabinas laikytas kosmopolitu. Paskui — Stravinskis. Kai lietuviškiausi kompozitoriai buvo Naujalis, Sasnauskas, Petrauskas, Šimkus, — Gruodis atrodė mažai lietuvišku (net „lietuvybe apsimetusiu!“) modernistu. Kai Gruodžio muzika darėsi pažangaus, sultingo, gyvybingo lietuviškumo vėliava, Čiurlionio palikimą ne vienas laikė „labiau tarptautinio pobūdžio“. Laikas visur įnešė esminių korektyvų, nors diena, kai mūsų kompozitoriai pradės esmingiau įsisavinti Čiurlionį, dar šmėkšto ateityje.

Lieka sąlygiškai patikimiausias „etalonas“ ar bent palyginamasis kriterijus — liaudies muzikinė kūryba. Bet ir čia apsiriktume, suabsoliutinę jos garsines savybes (yra dar psichologinės, dvasinės arba pasaulėjautos plotmės savybės) ir pamiršę istorinį požiūrį. Čiurlionis vargu ar ką žinojo apie sutartinių egzistavimą, o Sasnauskui jos atrodė siaubingos, nelietuviškos. Gruodis įvedė ir įteisino sutartinių medžiaagą lietuvių profesinėje muzikoje taip ryškiai, įtikinamai, kad kelis dešimtmečius mūsų kompozitoriai ir žiūrėjo į sutartines tarsi pro Gruodžio individualybės prizmę. Sinkopuotas melodijos ritmas ir tiršti akordai... (Variantas — sinkopuotas ritmas ir sekundų sąskambiai...) Dabar sutartinėse viliojamai atsiskleidžia naujos struktūrinės ir sonaristinės galimybės, kurias ten parodė kita, tarptautinė muzika, ir kurios šią pastarąją galėtų praturtinti. Vėlgi natūralu, kad jaunesnieji kompozitoriai labiausiai ir domisi tais liaudies muzikos žanrais, kurie nūnai atrodo turį daugiau sąlyčio taškų su šiolaikine stilistika, — raudomis, sutartinėmis. O gal ir sutartinių renesansas, kuriam pamatus tyliai padėjo Z. Slaviūnas, neapsieina be mados — gerąja prasme?

Pastarosios pastabos liečia jau antrąją problemos pusę — siekimą sąmoningai kurti nacionalinę muziką. Žinomi būdai, metodai: a) ištisų liaudies melodijų citavimas, imant jas veikalų temomis; tų melodijų skaidymas arba išplėtojimas. b) Originalių melodijų komponavimas, pasinaudojant liaudies melodijų fragmentais būdingomis intonacijomis: daugiau ar mažiau įkvėpta stilizacija „a la lithuanienne“. c) Liaudies melodijų fragmentų arba intonacijų įterpimas epizodiškai „koloritu“: nacionalinės priklausomybės ženklai, d) Savaimingas, t. y. nesąmoningas ar tik pusiau sąmoningas liaudiškų intonacijų, ritmikos ir skambesio pasireiškimas originalioje kūryboje. Čia artėjame prie perspektyviausių muzikos tautiškumo prilaidų, kadangi jų beveik nevaržo išankstiniai štampai, ir prie kūrybos, kurios tautiškumą sunkiausia įrodyti natų pavyzdžiais.

Mūsų muzikinė kultūra vystėsi netolygiai, su skaudžiomis pauzėmis ir gana forsuotu crescendo: žinomos istorinės sąlygos nulėmė ir jos „pavėlavimo“ kompleksus ir ekspansyvias „pagreitinto pasivijimo“ ambicijas bei būtinybę. (Tie psichologiniai faktoriai tebeveikia ir dabar.) Kad Čiurlionis ir Gruodis, kaip nacionaliniai romantikai, neišvengė ir nevengė a, b, c, tai yra jų svarbus istorinis vaidmuo ir nuopelnas. Vis dėlto šiandien aktualiau branginame jų dar ir tas profesionaliojo mąstymo savybes kurios žvelgė pirmyn. Gruodžio laikais, beje, buvo atsiradę atonalininkų ir ketvirtatonininkų, tačiau juoba ryškėjo daugybės žanrų lietuviško repertuaro spragos, net stoka tam tikros veikalų *kiekybės*, — taigi būtino visuomeninio ir individualaus patyrimo, be kurių sunku įsivaizduoti klestinčią muzikinę kultūrą. Tom spragom pravertė pokario dešimtmetis. Dvidešimtojo amžiaus viduryje, bent jau muzikinės stilistikos ir žanrų požiūriu, pasipildėme nacionalinio romantizmo bazę, kurią kitos tautos turėjo iš devynioliktojo. Istorinės tematikos atžvilgiu ši bazė buvo papildoma ir vėliau („Pilėnai“, „Dalia“, „Saulės miestas“, „Du kalavijai“) ir dar galėtų būti žymiai papildyta.

Antra vertus, visuomeninės istorinės sąlygos lėmė ir tą aplinkybę, kad kai kurie bendri, ne tokie individualūs ir todėl lengviau atpažįstami melodikos bruožai (a, b, c) gana despotiškai įsitvirtino kaip muzikos lietuviškumo ženklai. Jeigu jie yra, tai muzika gali būti gera arba niekam tikusi, bet ji „lietuviška“. Jeigu nėra, tai ir „nelietuviška“... (Juk pasaulyje mėginama kurti net nacionalinius džazo stilius...) Kaip minėjau, čia muzikos sociologijos ne kūrybos klausimas, bet ir kūrėjai, ir jų užsakovai nelaisvi nuo sociologijos.

Dabar koncertuose klausomės ir svarstome, kas išeina, jungiant senovines melodijas ar jų struktūrines ląsteles su moderniškiausiom išraiškos priemonėm. Neigiame, sveikiname, abejojame, pykstame, tikimės... Vertinti šį reiškinį kaip komunikacijos pastangą, „tikrojo sprendimo“ iliuziją, laikiną mūsų muzikos raidos etapą, analogišką jau nupeiktam romantiniam melodijų citavimui, ar dar kitaip? Galima ir toliau pažiūrėti, kas išeis. Tik nepamirškime, kad kompozitorių padėtis ir funkcija dvilypė — jie ne vien veikia duotoje kultūrinėje aplinkoje, bet pagal savo talento jėgą ir patys ją keičia, kuria naują aplinką. Tam tikras prieštaravimas neišvengiamas.

Čiurlionio, Sasnausko ir kitų kadaise iškeltas istorinis uždavinys — sukurti ne bet kokią, o lietuvišką muziką. Jų ir pradėta tai spręsti; visų pastangomis šiandien iš dalies jau išspręsta, o iš dalies dar ne, priklausomai nuo kriiterijų ir tikslų — kuo norime praturtinti pasaulio chorą. Todėl nepamirštinas ir kitas istorinis uždavinys — sukurti ne bet kokią lietuvišką, o labai vertingą, ne parapinę, o tarptautiškai aktualią muziką.

Platesnę savo muzikos reikšmę apriboję etnografiniu pažintiniu savitumu (tą funkciją geriau atliktų gastroliuojantys etnogfariniai ansambliai), galvodami ir veikdami „pagrindiniais“ a, b. c metodais, rizikuotume likti savimi patenkintų provincialų padėtyje. Kodėl gi mūsų profesinei kūrybai neturėti didesnių ambicijų, nesiekti suskambėti „skambiausiąja styga“? Tik nepigu tas ambicijas įgyvendinti. Kas nori kurti aktualią muziką, privalo išmanyti tūkstantį dalykų. Daugelį šiuolaikinių kompozitorių labai praturtino artimesnių ir egzotiškų tautų liaudies muzikos pažinimas, tad juoba rekomenduotina savosios liaudies kūrybos išstudijavimas, įsijautimas. Čia laukia kaimas ir autentiški įrašai, laukia rinkiniai, yra ir kelrodžiai — J. Čiurlionytės darbai. Tačiau — nebūtinai natų citatoms išsirinkti. Profesionalas kūrėjas tepažįsta savo polinkius ir savo psichikos priklausomybę nuo tautinės kultūros tradicijų, tekuria aktualias ir individualias dvasines vertybes, o jų tautiniai bruožai anksčiau ar vėliau bus atpažinti ir tokiais pripažinti.

Kažkuris moksleivis, direktoriaus prigriebtas dėl ilgų plaukų, atšovė: „Taip nešiojo senovės lietuviai“. Tiesiogiai kartodami senolių žodžius, galime gražiai stilizuoti ir pasigaminti nebent archaiškai skambančių dabarties meno simbolių. Kas kita, kai mėginame pačius senolius pažinti ir suprasti, pasitelkdami greta mokslų ir kūrybinę intuiciją. Čia didesnė galimybė, kaip Čiurlionis sakė, „suprasti save“.

Tokia tendencija gana plačiai pastebima visoje mūsų dabarties kultūroje. Nors kartais ją lydi „ilgi plaukai“, bet pagrindai yra gilesni, sveiki. Šiame kontekste ir lietuvių tarybinė muzika panaši į jauną medį, kuris stengiasi leisti šaknis kuo giliau į gimtąją žemę, kad kuo aukščiau iškeltų žydinčią viršūnę.

Originalus kompozitorius savo kūryba ne vien įtvirtina, bet ir plečia muzikos tautiškumo ribas. Pastarieji bruožai iš pradžių dažnai laikomi netautiškais (individualistiniais, tarptautiškais, madų sekimas ir kt.), paskui, jei muzika vertinga ir gyvena, jie pradedami suvokti kaip tautiški ir palaipsniui, ko gero, gali virsti net laikinu tautiškumo etalonu, trukdančiu analogiškai pripažinti kito originalaus kompozitoriaus kitokį tautiškumo ribų praplėtimą. Dar vėliau jie darosi nebe aktualūs, o išrykėja, gal būt, kiti, anksčiau nepastebėti, tos pačios kūrybos bruožai. Taip vyksta savotiškas dialektinis procesas su visais aistrų, kovų, pergalių, nesusipratimų bei nuoskaudų faktais, kurie eina į kapą arba lieka istorikų dispozicijoje, ir su vertingais kūrybos faktais, kurie yra to proceso gyvybingoji dalis.

Vytautas Landsbergis

(Literatūra ir menas, nr. 19, 1971.V.8)

IŠ DISKUSIJŲ

(atkelta iš 7 psl.)

labai aktualus Švietimo Tarybai. Švietimo Taryba yra gavusi labai daug lėšų. Ar ji tas lėšas naudoja pateisinamai ir ar ji yra suinteresuota tuo „efficiency“? Arba vėl klausimas: kam išleidžiama pinigas — ar vadovėliams leisti, ar vadovėliams ruošti? Pvz., aš nepateisinu išlaidų vadovėlio spausdinimui, bet aš pateisinu išlaidas už vadovėlio profesionalų parengimą. Gerai paruoštų vadovėlių mums labai trūksta, nes mes pinigus išleidžiam pačiam spaudos darbui ir nebeturim jų geram paruošimui.

Kitas dalykas, ko pasigendu, tai gairių. Pvz., mes jau pradedam nagrinėti, kas nuspręs, kaip pinigus dalyti, kai dar nesame tikri, kam tą pinigą išleisime. Man atrodo, kad šis simpoziumas ypač turėtų atkreipti dėmesį, kur mes turime orientuotis: į gylį, ar į plotį? Tiesa, abu teoretikai šį klausimą lietė, bet gi mūsų praktikai apsiribojo tik klausimo gynimu. Man atrodo, ir praktikams šis klausimas turėtų rūpėti ir neturėtų jie vien tik sakyti: jūs nuspręskite, kur išleisti pinigą, nes mūsų pareiga tėra tą pinigą parūpinti. Taip faktinai neatsitinka. LF turi savo žodį, kur tas pinigas turi nueiti. Man atrodo, kad tas 50% irgi turi savo pažiūras, todėl negalime sakyti, kad LF yra neutralus.

K. BRADŪNAS

Man atrodo, kad p. Kavaliūnas bus labai teisingai pasakęs, kad lygiai svarbu, turint galvoj LF išteklius, kreipti žvilgsnį ir į dabartį. Iš dalies — tiesa, iš dalies — ne. Manyčiau, labiausia reikia kreipti dėmesį, ar bus koks nors rezultatas iš, sakysim, tūkstančio ar kelių tūkstančių pašalpos? Pasižiūrint į tuos rezultatus, visuomet kyla klausimas: ar mes galime atsiekti vienoj ar kitoj srity tų pačių rezultatų, palyginus su tuo, ką galės atsiekti mūsų išeivija po 20 ar 30 metų? Konkrečiai, mes turime savo tarpe kokius 6 - 7 (plius dar kokie du amerikiečiai) akademinio lygio kalbininkus mokslininkus. Statau tokį klausimą: ar, sakysim, po 20 metų turėsim savo tarpe 8 akademinio lygio kalbininkus, ar neturėsime? Aš manau, kad neturėsime. Prieauglio nėra ir nenusimato. Mes kartais galvojame, kad LF visa ką turi padaryti kada tai ateity. Aš manyčiau, kad Fondas turi daugiausia daryti dabarčiai. Neužmirškime, kad mes esame emigracinė visuomenė. Ir štai ko bijau: Fondas taupys pinigus ne šiai dienai, už 20 - 40 metų bus pinigų, bet nebus, kam tuos pinigus skirti. Fondas gal būt duos premiją šeimininkei, kuri iškeps tortą: geltona, žalia ir raudona. Arba vietoj petruškų prie dešrų pridės rūtų. Tai bus didelis tautinis darbas padarytas. Taip pat ir pats LF turi daugiau rūpintis apie savo ateitį. Aš štai ko bijau, kad Fondas kaip daug finansų sukaupianti institucija, kada nors ateity neatsidurtų šiandieninių mūsų susivienijimų rolėje. Pavojus yra, ir dėl to LF vadovybė turėtų atkreipti dėmesį į savo amžių: visi jau perkopę per savo amžiaus pusę. Kas užims jų vietą ir ateis taip sėkmingai tam Fondui vadovauti?

Čia dar kitas klausimas dr. Rekašiui. Jis labai jautriai, kai kur labai taikliai, kai kur gal netaip taikliai pakalbėjo, sakydamas, kad reikia siųsti jauną poetą į Lietuvą, kad jis ten išmoktų lietuviškai kalbėti. Aš nežinau, kokiu keliu tai būtų galima padaryti? Aš jau 8 metai, kaip veltui stengiuosi savo draugams Lietuvoj, tiek vyresniem už mane, tiek jaunesniem pasiųsti savo paties parašytų ir kitų knygų. Kaip galima gyvą žmogų-poetą ten pasiųsti? Užtektų, jei galėtume čia parašytą knygą jiems pasiųsti, kad jie ten galėtų pasiskaityti.

SUSIPAŽINIMUI:

VINCENTAS KUPRYS

Medžiai barstė lapus. Teatrai jau seniai pradėjo naujus sezonus, afišos kvietė į premjerinius ir eilinius spektaklius, tvarkaraščiai — artistus į repeticijas. Darbas, darbas, darbas. Vasaros, atostogų kaip ir nebūta. Tik prisiminimai. Kokie jie?

— Nuostabūs! — operos solistas Vincentas Kuprys patenkintas. — Praėjusią vasarą aš pirmą kartą pabuvojau prie Baltijos. Tiesa, ir anksčiau ją mačiau, bet vien nuotraukose ir Žmuidzinavičiaus piešiniuose. Žinojau, kad tai labai graži, bet rūstoka jūra... Gyvenau netoli Girulių. Už keliasdešimt metrų nuo vasarnamio ji ošė, baltom putom ir bangom taškė smėlį. Susipažinau iš arti ir su visu lietuvišku pajūriu — su Nida, Juodkrante, Palanga, Šventaja, Klaipėda. Aplankiau Platelių ežerus, grožėjausi melodinga žemaičių šneka. Anksčiau tekdavo ilsėtis prie Juodosios jūros. Ji taipogi ir graži, ir miela. Bet po šios vasaros neišskiriamai pamilau Baltiją.

Paskui kalbėjom apie tai, kaip su metais kaupiasi žmogaus įspūdžiai, gyvenimo patirtis, tas neįkainojamas turtas, nepaprastai reikalingas menininkui. Ir kuo daugiau patirta, tuo svaresnė darosi tiesos dalelė, kuria artistas nuo scenos dalinasi su klausytojais ir žiūrovais.

Daugelio dainininkų biografijos prasideda panašiai. Pirmiausia būna nenumaldomas noras dainuoti.

— Ar galėsi būti operos dainininku? — vidurinėje mokykloje mokytojas pakartojo Vincento klausimą, nusišypsojo ir atsakė: — Tuoj pažiūrėsim. Pabandyk „Goj-goj-guliaj!“, iš Galickio dainos...

Nepavyko.

Sūklydo mokytojas. Dainuoja jo buvęs mokinys! Dainuoja Vincentas Kuprys teatro scenoje, ir gerai dainuoja. Be kitų vaidmenų, ir tą pačią Galickio dainą Borodino operoje. Tačiau nelengvu keliu tai pasiekta.

Novosibirsko abiturientas įstojo lygiagrečiai į dvi Sverdlovsko aukštąsias mokyklas — į politechnikos institutą ir konservatoriją. Tur būt, galvojo: kuri profesija pasirodys brangesnė, prie tos ir pasiliksiu, nes suderinti vienu metu studijas abiejuose fakultetuose juk neįmanoma. Po metų abejonės išsisklaidė, nes būsimasis solistas pajuto tikrąjį pašaukimą. Ketvirto konservatorijos kurso studentą jau priėmė solistu į Sverdlovsko Operos ir baleto teatrą. Čia ir prasidėjo kūrybinio jo gyvenimo kelias.

— Pirmieji vaidmenys? Greminas „Eugenijuje Onėgine“, Končiakas ir Galickis operoje „Kunigaikštis Igoris“, Mefistofelis „Fauste“. Kuris jų mėgstamiausias? Tur būt, Mefistofelis. Bet „mėgstamiausias“ — gal ne tas žodis. Jei visus sukurtus vaidmenis laikyti savo sūnumis, tai Mefistofelis yra pats nepaklusniausias, bet užtat labai brangus. Šio vaidmens pilnumos galima siekti visą gyvenimą, galima improvizuoti iki begalybės, ir Mefistofelis visada trauks, vilios, nesiduos pagaunamas...

Kunigaikščio Žemčiūžino rolėje.

Kantatų ir oratorijų festivalyje Vroclave.

Vincentas Kuprys dainuoja klasikinėse ir naujose operose. Kaip ir kitiems dainininkams, jam tenka kurti vaidmenis, turinčius senas tradicijas ir naujus, dar niekeno neinterpretuotus. Koks darbas įdomesnis?

— Savaip įdomus kiekvienas darbas. Juk nėra ribų tobulinti seną vaidmenį. Jei pavyksta jame ką nors atrasti naujo, įnešti savo, — kaskart pajunti tikrą džiaugsmą. Nauji vaidmenys, be abejo, teikia platesnes galimybes, nes jie — tartum nearta dirva. Svarbiausia — pajusti, ko norėjo kompozitorius iš šio vaidmens, o paskui jau ieškoti, gilinti, tobulinti. Kurdamas naują vaidmenį, kartais atrandi jame tai, kas padeda atsisakyti įprastinių štampų ir nuo senos, ilgą laiką dainuotos partijos...

Sodrus balsas, vidinė kultūra ir jausmingas dainavimas, prasminga muzikinė frazė, didelė pagarba žodžiui — dažniausia recenzentai taip apibūdina Vincento Kuprio dainavimą. Taip pat nepamiršta pastebėti ir santūrios, apgalvotos ir temperamentingos jo vaidybos.

Akys, veido išraiška, judesys, balsas — visi šie ir daug kitų komponentų kuria vaidmenį. Gerai, kai visa paklūsta atlikėjui. Daug pataria ir dirigentas, ir režisierius, bet sunkiausias, didžiausias ir atsakingiausias darbas lieka pačiam dainininkui. Jei jis nori tapti scenoje ryškia individualybe.

Įdomu sužinoti, kas naujo repetuojama teatre, kokioje artimiausioje premjeroje pamatysime Vincentą Kuprį.

— Dainuosiu Raimondą Donicečio operoje „Lučija di Lamermur“. Muzika labai graži, malonu dainuoti šioje operoje. Ką dar norėčiau sukurti? Kol kas džiaugiuosi savo Pilypu „Don Karlose“. Tai, tur būt, rimčiausias mano darbas per trejetą metų Vilniaus scenoje. Galvoju apie Borisą Godunov. Labai norėčiau dainuoti Laporelą Mocarto „Don Žuane“. Nauji darbai, žinoma, priklausys nuo to, kas bus statoma teatre.

Vincentas Kuprys suranda laiko ir koncertinei veiklai. Teatro draugijos kvietimu, jis yra surengęs kūrybinius vakarus Vilniuje ir Leningrade. Praėjusių metų vasarą solistas dalyvavo Kantatų ir oratorijų festivalyje Vroclave ir Poznanėje, kur dainavo V. Jurgučio „Kareivio laiškus“ ir E. Balsio oratorijoje „Nelieskite mėlyno gaublio“. Su koncertinėmis programomis dainininkas dažnai aplanko didesnius ir mažesnius Lietuvos miestus. Į klausimą, ką dažniausia dainuoja koncertuose, Vincentas Kuprys atsakė:

— Mėgstu subtilias, gilios prasmės Šuberto dainas. Su malonumu dainuoju Bethoveno kūrinius, Mocarto, Verdžio, Guno operų arijas, lietuvių ir rusų kompozitorių dainas.

Dainininkas prisiminė neseniai matytą televizijos laidą, skirtą pianistui Sviatoslavui Richteriui. Perfrazuodamas Richterio žodžius, Vincentas Kuprys pastebėjo, jog apie muziką netinka daug kalbėti, ją reikia groti, dainuoti ar jos klausytis.

Po to beliko padėkoti solistui už malonų pokalbį.

Jūratė Gustaitė (Teatras, 1970 m. Nr. 8)

LIETUVIŠKA KNYGA RYTŲ EUROPOJE

Visi džiaugiamės, sutikdami naują, į svetimą kalbą išverstą lietuvišką knygą. Ypatingai mes, gyvenantieji užsienyje, jaučiame pareigą tapti lietuviškos kultūros ambasadoriais. Iki šiol ši ambasadorystė mums nelabai kaip sekėsi. Su mažomis išimtimis dauguma lietuviškos grožinės literatūros vertimų buvo išleista leidyklų, savo svarba užimančių periferines pozicijas gyvenamųjų kraštų kultūriniame gyvenime. Kad ir pvz. Manylands leidyklos vertimai su nepailstančio ir vis to paties Ch. Angoff įvadais retai kada, jeigu iš viso, recenzuojami šio krašto platesnės apimties arba taip vadinamų „mažųjų" literatūrinių žurnalų puslapiuose. Dažniausia apie Manylands knygas trumpas žinutes įdeda kokių nors negirdėtų bibliotekų biuleteniai arba tolimų priemiesčių savaitraščiai. Čia jau nekalbame apie išleidžiamų knygų vertimų kokybę, kuri nevisados būna vienodo lygio. Taip pat turėtume pasiskubinti pridurti, jog nenorime perdaug peikti ir šios veiklos. Esamose sąlygose daugiau vargu ar galime ką nors išpešti. Kaip V. Rastenis sakė — „Darome, ką galime".

Atsižvelgiant tačiau į šią padėtį, yra keista, jog mūsų emigracinės visuomenės kultūriniuose sluogsniuose dar visai nepastebėta vertimų iš lietuviškos literatūros, sakytumėm, revoliucija, vykstanti „Varšuvos pakto" kraštuose. Mes, kurie kiekvieną anglosaksų kalbomis sukribždėjimą pasitinkame ilgais, liaupsinančiais straipsniais, visai nepastebėjome, jog visa eilė lietuviškos grožinės literatūros veikalų yra tapę išversti ar jau projektuojami išversti į vokiečių, lenkų, vengrų, bulgarų ir kitas kalbas. Jeigu paseksime atidžiai „smulkias žinutes sovietinės Lietuvos" spaudoje, sužinosime, jog jau spėta išleissti vengrų kalba Donelaičio „Metai", lietuviškos novelės antologija Rytų Vokietijoje, ir jau greit bus baigti leisti vengrų kalba visi Sluckio (!) romanai.

Ypatingai mūsų savimylą turėtų kutenti Donelaičio „Metų" puikus vertimas vengrų kalbon. Šį įvykį laikytume svarbesniu negu panašaus kalibro vertimą (jo dar nebuvo) anglų kalbon. Nors su W. B. Yeats, T. S. Elliot ar Wallace Stevens mažai kas gali lygintis modernioje poezijoje, anglosaksų poezija savuose kraštuose nustumta į paskutines eiles. Užgožta komercinio romano ir puoselėjama siauruose akademiniuose rateliuose, ji yra praradusi plačios publikos dėmesį. Vengrijoje yra kitaip. Čia poezija, kaip ir Lietuvoje, yra pati stipriausia ir pati populiariausia kūrybos sritis. Savo garsiausiems poetams vengrai skiria tiek dėmesio, kiek kituose kraštuose susilaukia Beatles ar kino žvaigždės. Kai Sandor Weores, vienas iš žymiausių dabartinių Vengrijos poetų, sukuria poemą apie savo jausmus laike lytinio akto (Politika ir seksas, arba jų mišinys, yra dažniausiai pasitaikančios temos vengrų poezijoje), jis susilaukia šimtus laiškų iš viso krašto, peikiančius ar susižavėjusius jo kūriniu. Nevienas jaunuolis, pasirodžius pirmiems jo kūriniams spaudoje, meta darbą ar universitetą, kad atsidėtų vien tik poezijos rašymui. Todėl matome, jog galimybė lietuvių poezijai būti išgirstai ir suprastai yra kur kas didesnė Vengrijoje negu JAV ar Didž. Britanijoje. Be to vengrus ir mus riša panašus politinis likimas.

Mus ypatingai nustebino keli vokiški lietuviškos kūrybos vertimai, išleisti Rytų Vokietijoje ir atsitiktinai pakliuvę į mūsų rankas. Tai Just. Marcinkevičiaus rinktinė, „Auf der Erde geht ein Vogel" ir lietuviškos novelės antologija, „Fische haben kein Gedaechtnis". Abi knygos išleistos didžiųjų leidyklų ir apipavidalintos su mums žinomu vokišku nagingumu savo popieriumi, įrišimu bei skoningu išleidimu galėtų lygintis su neviena knyga, išleista garsiųjų leidyklų JAV-ėse.

J. Marcinkevičiaus rinktinė, kaip ir pridera kiekvienam rimtam poezijos vertimui, išleista *dvikalbė*, tai yra, viename puslapyje pateikiant vokiškąjį kūrinio vertimą, o gretimame puslapyje jo lietuviškąjį tekstą. Išsamų įvadą Marcinkevičiaus poezijai duoda Rytų Vokietijos kultūrininkas Leonhard Kossuth, tarp kitko ten primindamas apie didingą Lietuvos istoriją — Gedimino ir Vytauto laikus. Nors įvade yra ir sovietinio padažo, bet taip pat nemažai ir vertingos medžiagos.

Lietuviškos novelės antologijoje „Auf der Erde geht ein Vogel", šalia sovietinės Lietuvos rašytojų rikiuojasi ir mūsų klasikai, kaip Žemaitė, Krėvė, Biliūnas, Savickis ir kiti. Kruopščią lietuviškos novelės apžvalgą („Der Werdegang der litauischen Erzaehlung") pateikia jaunesnės kartos kritikas Algimantas Bučys. To paties Bučio sudarytos ir kiekvieno antologijoje pasirodžiusio rašytojo biografinės žinios su jo svarbiausių kūrinių sąrašu (lietuvių ir vokiečių kalbomis), jų leidimo datomis ir net vertimų į kitas kalbas informacijomis. Ant šios knygos aplanko, po pavadinimu, be jokių „pagražinimų" parašyta: „Litauische Erzaehlungen". Taip pat ant aplanko, kur paprastai kalbama taip: „Es fuegt sich ein authentisches Bild von Litauen und dem litauischen Volk, einem urwuechsigen und naturverbundenen, gemuetvollen und gewitzten, zielstrebigen und kuenstlerisch begabten Menschenschlag". Visa tai — Ulbrichto Vokietijoje, griežto režimo ir Maskvai labiausiai atsidavusiame krašte. Šį puikų vaizdą tačiau gadina kai kurių novelių vertimas iš rusų kalbos.

Negalime praeiti nepastebėję praėjusių metų pabaigoje Leningrade išleistą, gausiai iliustruotą, rusų menotyrininko Marko Etkindo monografiją apie M. K. Čiurlionį — „Pasaulis kaip didelė simfonija". Ši patraukliai išleista studija, kuriai nepagailėta kreidinio popieriaus, galėtų kiekvienoje pasaulio bibliotekoje garsinti Čiurlionio kūrybą. Visa bėda — jos išleista vos 25,000 egzempliorių ir ji jau spėjo pavirsti bibliografine retenybe.

Priežasčių dėl glaudžių kultūrinių ryšių tarp Lietuvos ir Rytų Europos kraštų ilgai ieškoti nereikia. Šiuo metu tarp Lietuvos ir šių kraštų vyksta gausūs paskirų kultūrininkų pasisvečiavimai, rašytojų delegacijų pasikeitimai bei bendri literatūriniai seminarai (toks įvyko Vilniuje tarp Lietuvos ir Rytų Vokietijos rašytojų). Visa tai rodo, jog bendras politinis likimas subūrė glaudžiau ir Rytų Europos tautas, kad geriau pažintų vieni kitus ir kad, gal būt, ką nors išmoktų ką nors naujo iš panašios patirties. Kas žino — jeigu tai būtų įvykę prieš II-jį Pasaulinį karą, gal būt, ir šiandien šių tautų politinis likimas būtų buvęs kitoks. Bet ir be to, šiandien stovime prieš rytojų, kada eilinis Sofijos ar Budapešto pilietis žinos kas yra jo kaimynė Lietuva ir kodėl ji tokia, o ne anokia. Tikime jis nemažiau bus susirūpinęs ir jos likimu. Žiūrint ateitin, tas mums turėtų būti svarbiau negu amerikiečio Čikagoje žinojimas apie Lietuvą.

(l. m.)

IŠ POKALBIO SU

DONELAIČIO VERTĖJU

Kai 1970 m. vasarą lankėtės Vilniuje, minėjote, kad greitai pasirodys vengrų kalba lietuvių tarybinės novelės antologija „Dryžuotas troleibusas" ir K. Donelaičio „Metai". Netrukus gavom šias Jūsų paruoštas ir puikiai išleistas knygas. Įdomu būtų sužinoti, kaip sutiko šiuos leidinius vengrų literatūrinė visuomenė.

E. BOJTARAS. Tai pirmoji platesnė vengrų visuomenės pažintis su lietuvių literatūra, apskritai su Lietuva, jos praeitimi ir dabartimi. Vengrų skaitytojui tai buvo netikėta ir džiugi naujovė. Tiek K. Donelaičio „Metai", tiek „Dryžuotas troleibusas" tuoj pat išnyko iš knygynų. Recenzijos apie šias knygas pasirodė beveik visuose dienraščiuose ir savaitraščiuose. Žinomas kritikas J. Alfioldis (Alföldy) savo recenziją pavadino „Didelis mažos tautos poetas", pritardamas manoteiginiui, kad K. Donelaitis — stambiausias XVIII a. Rytų Europos poetas. Didelių pagyrimų susilaukė vertėjo D. Tandorio darbas: jis sugebėjo sintetinti šiuolaikinės poetinės kalbos lankstumą ir vengrų šviečiamojo laikotarpio stilistiką.

Mums itin malonu girdėti, kad reikli vengrų kritika nenusivylė lietuvių literatūra. Gal tai paskatins ir toliau plėsti lituanistikos teritoriją Vengrijoje?

E. BOJTARAS. Be abejo. Dar šią vasarą pasirodys M. Slucki romanas „Uostas mano — neramus". L. Marazas verčia ir kitą to paties autoriaus romaną „Adomo obuolys". Leidykloje guli K. Sajos „Pjesės". Abu su L. Marazu ruošiame J. Grušo novelių „Rinktinę". Šiuolaikinės lyrikos serijoje greta E. Bagrickio, T. Ruževičiaus, N. Zaks išeis Just. Marcinkevičiaus lyrikos „Rinktinė". Ją verčia D. Tandoris.

Viename iš paskutiniųjų „Życie literackie" numerių skaitėme teigiamą atsiliepimą apie Jūsų paruoštą lenkų poezijos antologiją, apimančią septynis šimtmečius. Ar Jūsų ruošiama lietuvių poezijos antologija bus panašaus tipo?

E. BOJTARAS. Tai bus visą lietuvių poezijos kelią aprėpianti antologija nuo liaudies dainų iki S. Gedos. Aš rašau antologijai įvadą ir trumpas bibliografines žinias apie kiekvieną autorių. Baigiu ir visos antologijos tekstų pažodinius vertimus į vengrų kalbą.

Girdėjome, kad Jūs priklausote vengrų „Pasaulinės literatūros enciklopedijos" redkolegijai. Kokiu mastu čia nušviečiama lituanistika?

E. BOJTARAS. Kol kas išėjo tik vienas enciklopedijos tomas. Jų bus apie 12. Į šią enciklopediją pateks maždaug $^2/_3$ „Mažojoje lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje" minimų rašytojų. Lietuvių literatūra susilauks taip pat atskiro straipsnio. Lituanistinė medžiaga figūruos ir teoriniuose straipsniuose apie eilėdarą, žanrus, sroves. Ši enciklopedija verčiama į ispanų kalbą ir išeis Čilėje.

Iš Jūsų mokslinių darbų matyti, kad Jūs puikiai pažįstate čekų, lenkų, na ir lietuvių literatūras. Sakykite, kokį įspūdį daro Jums šiuolaikinė lietuvių literatūra?

E. BOJTARAS. Panašų, kaip ir šiuolaikinė vengrų literatūra. Proza — ne itin stipri. Galėtume išleisti daugiau šiuolaikinių lietuviškų romanų, bet gerų ir tinkamų mažai terandam. Užtat šiuolaikinė lietuvių poezija — ypatingai puiki, bet ją atkurti svetima kalba — sunku. Kai bus išleista „Lietuvių poezijos antologija", ketinu paruošti pačios naujausios lietuvių poezijos antologiją, kur figūruos tik jauniausieji poetai.

Ištrauka iš *Pergalės*, 1971 m. Nr. 4.

KRISTIJONAS DONELAITIS · ÉVSZAKOK

DONELAITIS

ÉVSZAKOK

Hincz Gyula Donelaičio „Metų" (vengrų kalba) iliustracija

laiškai

MIELAS AKIRAČIŲ SKAITYTOJAU

Skaitytojų laiškai atskleidžia redakcijai rašančiųjų nuomones ir pageidavimus. Laiškui pasiekus laikraštį, redakcija gauna naudingą informaciją ir laiško funkcija jau yra atlikta. Laiško rašytojas prisidėjo prie redakcijos pastangų pažinti visuomenę, kurią laikraštis pasinešęs informuoti. Už tai kiekvienam laiško rašytojui ačiū.

Tačiau laikraštis naudoja laiškus ir kitam reikalui. Laiškų pasisakymuose būna elementų, galinčių būti įdomiais ir kitiems skaitytojams: pirmiausiai, gali būti minčių naudingų mūsų gyvenimo klausimams sprendimų beieškant, ir antra, laiškai atspindi mūsų visuomenės pažiūras, nuotaikas ir metodus. Parinkę įdomesnes ištraukas, jas spausdiname.

Kai kurie AKIRAČIŲ skaitytojai nurodo, jog mėnraštyje spausdinamos vienu klausimu skirtingos nuomonės. Kai kas net pasigenda linijos įprastine prasme. Tokį laikraštį, iš kurio vieno straipsnio gali pramatyti kas bus ir kituose, laikome nelaimingai nuobodžiu. Nuomonių skyriuje mes dedame straipsnių net neatitinkančių visos redakcijos pažiūroms, tikėdami, kad intelektualiai subrendusiam žmogui kartais naudinga būti gundomam, kad daug kam amžinomis atrodančios vertybės dar kartą gali būti perkainojamos. Todėl šis mėnraštis ir ryžosi būti atviro žodžio. Svarbu tik, kad tas atviras žodis būtų tariamas vardan šviesos ir tiesos, prozajiškai tariant, tai dažnai reiškia kovą su tamsuoliais ir sukčiais. (db)

(AKIRAČIAI aplamai)

Ar tikslu AKIRAČIUS vadinti atviro žodžio *mėnraščiu?* Ar siųsti skaitytojams *kovo* mėnesį aprašymus pereitų metų *lapkričio* įvykių įdėtų *rugsėjo* AKIRAČIUOSE nėra kvailystė? Būkite atviri sau ir skaitytojams ir vadinkite AKIRAČIUS Atviro Žodžio Kadanekadaraščiu.

New Yorkas — Gediminas Kurpis

PAKARTOTINI DEBIUTAI

(1970 nr., Laiškai)

Man rodos, kad tas, kas įpareigotas keisti autoriaus straipsnį, privalėtų turėti daugiau atsakomybės jausmo prieš tą autorių.

Nukirpus straipsnio dalį, antraštė „Galimybių šešėliuose", aišku, netinka. Bet tuo atveju nebuvo reikalo p. Baroną iškišti antraštėn ir prisegti jam transityvumo prijuostę. Po tokia antrašte jokiu būdu nebūčiau pasirašęs. Ar tai nėra autoriaus išprievartavimas?!

Po sakinio... „pasirodo kaip literatas" mano straipsnio tekste parašyta: *„Jis debiutuoja Žvaigždikį. General Motor kompanija kiekvieną metą debiutuoja su kokiu nors nauju modeliu. Tat nereiškia, kad toji kompanija niekuomet anksčiau nebuvo debiutavusi".*

Tuo tarpu Jūsų išspausdinta: „Jis debiutuoja su kokiu nors nauju modeliu. Tat nereiškia, kad toji kompanija niekuomet anksčiau nebuvo debiutavusi". Tai tikras minties jovalas! Į kokią padėtį išstatote autorių?

Čikaga — K. Baltrukonis

KO SIEKIA AKIRAČIAI

1970/23 nr. Apie partizanus ir panteras, 1971/25, 26, 27, 28 nr. Laiškai

Ko siekia „AKIRAČIAI". Tokia antrašte aš prašiau įdėti į „Akiračius" mano komentarus dėl straipsnio „Studentų žvilgsnis apie partizanus ir panteras". Bet „Akiračių" redakcija pakeitė mano antraštę į „Amerikos negrų įžeidimas". Aš manau, kad yra mano privilegija duoti antraštę tokią, kokią aš noriu, o jeigu Redakcijai kas nors nepatinka mano straipsnyje ar pavadinime, tai jų žinioje yra visas laikraštis, kur gali pareikšti savo nepasitenkinimą.

Pasėkoj to, „Akiračiai" balandžio mėn. Nr. atspauzdino K. Girniaus ir A. Pakalniškio Jr. straipsnį, pavadintą „Patetiškas Marksologas" kritikuojantį mane dėl mano paminėtos negrų-panterų rolės. Būdinga jiems, kad jie paminėjo keletą jų nuomone žymesnių negrų vadų — jų tarpe ir žinomą komunistų partijos narę Angela Davis. Su šiais ponais diskutuoti apie negrų-panterų rolę negrų gyvenime būtų tas pats, ką ir diskutuoti, ar savo laiku ištikrųjų Chruščevas siuntė tankus į Vengriją, kad apgintų Vengrijos laisvę nuo fašistų ir imperialistų.

Aš savo straipsnyje „Ko siekia ‚Akiračiai' ne apie panterų rolę rašiau, nes apie jų rolę patys negrai yra labiau kompetentingi pasisakyti. Aš, kaip „Akiračių" skaitytojas, norėjau sužinoti, kaip mano straipsnio antraštė sakė, „Ko siekia ‚Akiračiai" lietuviškuose reikaluose.

Savo ankstyvesniame straipsnyje išreiškiau nusistebėjimą, kodėl ‚Akiračiai' dėdami straipsnį, perteikiantį marksistinę pažiūrą į Lietuvos partizanus ir marksistinę pažiūrą į Amerikos negrų problemų sprendimą revoliucijos keliu, pridėjo redakcijos prierašą prie to straipsnio, reikšdami savotišką pagyrimą ir padrąsinimą.

Aš klausiau apie „Akiračių" redakcijos tikslus: ar „Akiračių" redakcija naudoja kritiką lietuviškų organizacijų patobulinimui, ar sunaikinimui. Ar „Akiračiai" turi kokius planus, kaip išeivijos lietuviškas organizacijas patobulinti, o jei esamos nebepataisomos ar neužtenkamos, kokio pobūdžio naujas organizacijas reikia kurti.

Jei „Akiračiai' turi kokius planus, tai Redakcijos gerai išlaikyta paslaptis. Aš Jūsų redaguojamam laikraštyje tų svarstymų neradau. Rašotės, kad atviro žodžio mėnraštis — tai kodėl slepiatės, neduodami pozityvių planų, kaip pagerinti lietuvišką veiklą, apsiribodami tik kritika.

Čikaga — Dr. A. Garūnas

AKIRACIŲ planai įvairiais klausimais yra jų bendradarbių planai ir nesaisto kitų bendradarbių. AKIRAČIAI neatstovauja kokios nors organizacijos. Šiuo atžvilgiu sekame The New York Times, Le Monde, Frankfurter Allgemeine Zeitung ar The Guardian. Mes pasitenkiname skaitytojų informavimu, sukėlimu diskusijų opiais klausimais, o konkrečius planus ir jų vykdymą paliekam organizacijoms. Tobulų organizacijų nėra: ji tiek vertinga, kiek veiksminga. Todėl iš bendrinių organizacijų remiame Bendruomenę. Tai jokia pentagono paslaptis. *Red.*

PADĖKA

(1970/28 nr., Atvirai kalbant)

Ačiū *Algirdui T. Antanaičiui* už pastovią meilę ir ištikimybę visokiomis slapyvardėmis, net tarybinės Lietuvos Kazakevičių pasitelkiant dėmėsiui man visokioj spaudoj.

O. B. Audronė
(Ona Tamulevičiūtė-Balčiūnienė-Audronė).

UŽUOMINOS, KANDIMAI, NEĮKANDIMAI

(AKIRAČIAI, 1971, nr. 4..28, Laiškas praradus viltį)

Redakcija savo pastabose prie J. Šoliūno „užuominų" teigia, kad mūsų spauda nėra atvira laisvai nuomonių konfrontacijai. Toks teigimas nedaug ką pasako, nes jis per daug bendras ir net hiperboliškas. Šitaip kalbant, galima sakyti, kad ir *Akiračiai* nėra atviri nuomonių konfrontacijai, nes ir jie juk nespausdina nei komunistinės, nei fašistinės ar panašios medžiagos. Atvirumas galimas tik tam tikruose rėmuose, kurie viename laikrašty gali būti platesni, kitame siauresni. Nėra pasauly laikraščio, kuris neturėtų savo rėmų, arba, kaip sakoma, savo linijos. Ir spaudos laisvė iš tikrųjų nėra laisvė skelbti savo nuomonę kuriame tik nori laikrašty, o tik laisvę turėti savo laikraštį, kaip tai jau buvo pasakyta pirmame *Akiračių* numeryje.

J. Šoliūnas sakosi, kad MAS valdyba, paprašiusi jį redaguoti *Ateitį*, sutikusi palikti „viską jo atsakomybei". Redaktorius nenorėjo suprasti, jog ideologinės jaunimo organizacijos laikrašty nė pati organizacijos valdyba nėra absoliutus viešpats, kad laikraščiui rėmus nustato organizacijos ideologija, o jaunimo laikraščiui ir tam tikra pedagogika. Toji pedagogika neleidžia net ir pačiam redaktoriui savo jaunus skaitytojus kurstyti prieš jų tėvus ir save vieną laikyti neklaidingu autoritetu. Tokio laikraščio redaktoriaus pareiga būtų ne „užuominomis" suaugusius (sendraugius) baksnoti, o ką nors pozityvaus duoti. Deja, Šoliūno pozityvių ideologinės ar kultūrinės srities straipsnių *Ateity* kaip ir nebuvo, ir tai parodo, kad jis neturi ką pasakyti jaunimui. Tarp kitko, jis gana arogantiškai puola Tautos fondo valdytojus, kad jie „lengviau įkanda banko, bet ne poezijos knygutę" ir dėl to neparėmė poezijos festivalio. Bet poezijos mylėtojas Šoliūnas „užmiršo", kad tokiais reikalais reikia kreiptis ne į politinį Tautos fondą, o į Lietuvių fondą ar Kultūros fondą. Pasirodo, net ir Šoliūnas kai ko „neįkanda".

Newark, N. J. — Juozas Grabys

ATGARSIAI IŠ FIDŽI SALŲ

(AKIRAČIAI, 1971; nr. 3-27)

Iš kovo mėn. giliausiai atmintin įstrigo Antano B. Mažeikos memorandumas ir Vinco Trumpos argumentai ginant R. Misiūno rašinį. Gal dėl to, kad *Akiračius* skaitant šioj pasvietėj turėjau progos išklausyti dviejų amerikiečių paskaitas.

James H. Weaver, American University, Vašingtone, profesorius kalbėjo apie ekonominio gerbūvio Amerikoj sukurtas sunkias problemas. Jo paskaita trumpai tariant buvo: „More is not better".

Serge Chermayeff, buvęs architektūros profesorius Harvard ir Yale universitetuose, senyvas žmogus, sielojosi, kad aplinkos nuodyjime žmogus gal jau pasieks greitai „point of no return" ir išnyks, kaip daug žemės gyventojų jau yra išnykę. Kvietė Fidži nepadaryti tų klaidų, kurias Amerikoj žmogus padarė.

Abu kalbėtojai nevengė stiprios kritikos savo kraštui, kalbėdami svetimai auditorijai. Kažin, ar čia ir nėra Amerikos stiprybė, ar toks reikalo nagrinėjimas nepadeda išeiti iš susidariusios sunkios padėties?

Klausytojai, kuriems paskaitininkų keliamos problemos labai tolimos, netikėjo nė vienam, nė kitam.

Tęskite toliau gražų darbą!

Suva, Fiji Islands — Vyt. P. Zubas

AUTORIAUS KVAILYBĖS IR AKIRATININKŲ MOKSLO LAIPSNIAI

(1971/27 nr., Drausmės sargyboje)

Akiračių redakcija kovo mėn. numeryje patalpino straipsnelį: „Neužtenka Rašyti — Reikia Truputį ir Pasiskaityti". Straipsnelyje esu paliestas aš ir kun. J. Prunskis. Kalbėsiu tik savo vardu. Man atrodo, kad apie komunizmą reikia daugiau pasiskaityti visiems Akiračių redaktoriams. Ir dar prie to norėčiau pridėti, kad skaitant reikia ir suprasti ką skaitai. Kai kurie Akiračių redaktoriai dar su kelnytėmis bėgiojote, o aš jau skaičiau, rašiau ir U-te suolus tryniau.

Pažinti komunizmą neužtenka vien tik St. Rūkienės atsiminimus pasiskaityti. Yra ir daugiau komunizmą liečiančių labai vertingų knygų, kaip L. Dovydėno — „Mes valdysime pasaulį", Arthur Koestlerio — „Nulis ir begalybė", Albrechto — „Išprievartautas Socializmas", „Lietuva Tironų Pančiuose", „Pakeliui į Mirtį', „Tautų žudikai", „Kaip jie mus šaudė" ir t. t. Tik perskaičius virš paminėtus veikalus bus galima susidaryti pilną vaizdą apie komunizmą ir jo pasikeitimą į kurį akiratininkai labai tiki. Nors lietuviška patarlė primena, kad kuprotus tik grabo lenta ištiesia. Bet man atrodo, kad kai kam ir gyviems nevėlu išsitiesti.

Jeigu Akiračių redaktoriai turite įgaliojimus rekomenduoti studentus į Vilniaus U-tą pasimokyti lietuvių kalbos, tai kodėl nepabandyti gauti leidimo suruošti Sibire vargstantiems broliams ir seserims koncertus? Taip pat džiugu, kad nors kartą akiratininkai aiškiai parašėtė, kad Lietuva okupuota. Kai liečiama Lietuvos okupacija, tai jūsų rašiniuose visuomet labai švelniai paeinama.

Žmogaus išmintis glūdi ne diplome, o prote ir širdyje. Tad ir akiratininkams nevertėtų jau taip aukštai šokti, didžiuotis turimais mokslo laipsniais, o kitus nuvertinti, pravardžiuoti be moksliais ir beraščiais. Kas aukštai save kelia, tas labai dažnai žemai puola.

Čikaga — Juozas Jurevičius

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

D. STANKAITYTĖS REČITALIO PROGA

ATSIMINIMAI, APMĄSTYMAI, KARTU IR RECENZIJA

Dvidešimtmetį su kaupu trunkąs naujųjų ateivių gyvenimas prabėgo greitai, ypač vyresniojo amžiaus žmonėms. Nevisuomet rožėmis klotas, iš savo amato bandančio verstis emigranto muziko kelias, atgal žiūrint, irgi atrodo kažkaip vis trumpesnis.

Naujosios emigracijos pradžioje, Čikagos miesto centre stovįs „Fine Arts Building", (410 S. Michigan Ave.) neišimtinai, bet persvaroje užimtas įvairių muzikos studijų ir mokyklų, buvo gan gausiai ir lietuvių vartojamas. Čia didelę, puošnią studiją turėjo Alice Stephens, įvairiuose aukštuose ir pareigose būdavo įsikūręs A. Kučiūnas, taip pat įvairiuose užkampiuose dainavimą dėstė a. a. Butėnas; ilgiausį laiką išbuvo tame pastate, nuosavoje studijoje, dainavimo mokytoja, Kauno operos solistė, Alodija Dičiūtė ir, kaip subnuomininkas (eilę metų drauge su tada irgi dainavimą dėsčiusiu A. Leparskiu) — kompozitorius pianistas Vladas Jakubėnas, turėjęs tada per dvi pilnas dienas savaitėje nemažą būrį fortepijono, dainininkų repertuaro ir retkarčiais — muzikos teorijos ar kompozicijos mokinių. Kaž kada, jau gan seniai, iš A. Dičiūtės studijos pasiprašė paskirti reguliarią savaitinę valandą repertuarui studijuoti „dar kiek žalia, bet puikiu balsu apdovanota" (kaip apie ją kalbėjo) dainininkė Danutė Stankaitytė.

Metai bėgo. Danutė Stankaitytė, per trumpą laiką nustojo būti „žalia" greitu tempu ji pradėjo rodyti vis didėjantį subrendimą ir muzikinę orientaciją. Pradėjusi darbą su manim ji tik ką įsikūrusioje Čikagos lietuvių operoje dar buvo maždaug „out". Bet labai greit ji pasidarė ne tik „in", bet ir pradėjo žavėti Čikagos lietuvius kasmetiniuose operos pastatymuose įspūdingai atliktomis pirmaeilėmis dramatinio soprano rolėmis. Tų rolių čia neminėsiu — jos buvo tiek ryškios ir vis ryškėjančios, jog mūsų operos lankytojai jas gerai atsimena. Savo plačiam ir metodiškam pasiruošimo darbui aprėpti Danutė neapsiribodavo vienu pianistu — „kuoču". Jos muzikinė orientacija pasidarė tokia, kad ji girdėdavo kiekvieną akompanijamento teisingą ar neteisingą gaidą. Muzikiniai interpretacijos patarimai jai dar būdavo reikalingi, bet vis didėjo jos sava nuomonė dėl kūrinio supratimo ir išpildymo.

Metams slenkant, nuomų kainoms kylant, Vl. Jakubėno studijinė buveinė išsikėlė į kuklesnį pastatą, „Creative Arts Center", tuojau už kampo Van Buren gatvėje. Čia iki septinto aukšto buvo išsiplėtusi „Chicago Conservatory" muzikos mokykla, kurioje tebedėsto Alice Stephens ir mokėsi ir tebesimoko nemažai lietuvių. Paskutiniame, 11-tame aukšte, vieton subankrutavusios „Cosmopolitan School of Music" įsikūrė kukliuose, bet jaukiuose kambariukuose visa eilė muzikinių studijų, jų tarpe ir Vl. Jakubėno,

Laikas bėgo tolyn amerikonišku tempu. 1969 m. gale praėjo žinia, kad šis senų tradicijų, jaukus, muzikinės veiklos pripildytas pastatas bus nugriautas. 1970 m. pradžioje man teko ilgesnį laiką išbūti ligoninėje dėl sunkios operacijos. Grįžus namo, „Creative Arts Center" jau buvo nugriautas; nebeatsirado pasiryžimo ieškoti ir atgaivinti miesto centre studijos. Bendradarbiavimas su Danute Stankaityte pasibaigė. Po keleto mėnesių, atgavus jėgas, ją teko išgirsti puikiame „Likimo galios" pastatyme, kurį įvykdė, deja, tik laikinai mūsų operai vadovavęs mūsų žymus dirigentas Vytautas Marijošius, įgijęs „full professor" titulą ir muzikos doktoratą Hartfordo, Mass., universiteto muzikos departamente. Ten jis yra apkrautas gausiomis ir atsakingomis pareigomis, bet, deja, ne toje srityje, kurioje jis yra pagal prigimtį stipriausias: kaip operų dirigentas ir individualia dvasia persisunkusių pastatymų vykdytojas. Jis gavo šį savo talentą pritaikyti Čikagos lietuvių operoje, kuri G. Verdi „Likimo galios" pastatyme pasiekė kulminacinio meniško pakilimo taško. Kažkaip šis pastatymas sutapo ir su nuostabiu Danutės Stankaitytės talento pražydėjimu, kuri Leonoros rolėje parodė naujų bruožų: ryškesnę individualę išreišką frazavime, švelnesnę ir lygesnę vokalinės melodijos liniją ir — kas ypač svarbu, kadangi tai anksčiau nebuvo jos stiprioji pusė — ryškesnį ir natūralesnį vaidybinį tipą.

Šių metų pastatyme: „Traviatos" pakartojime Danutė Stankaitytė nedainavo — šioje operoje nėra tinkamos rolės dramatiniam sopranui. Po pernykštės „Likimo galios", daugiau negu metams praėjus, ją teko užgirsti dabar, birželio mėn. 12 d. jai suruoštame rečitalyje reprezentacinėje Orchestra Hall salėje. Galima drąsiai tarti: Kas jos talente buvo pražydę ir naujai išsivystę pernykštėje Leonoros rolėje, tas dar plačiau išaugo ir išbujojo jos rečitalyje: pirmame jos karjeroje, kaip dainininkės. Koncertas praėjo išimtinai šiltoje ir nuoširdžioje atmosferoje. Danutės Stankaitytės balsas įgijo minkštumo, vokalinės frazės — užbaigtumo. Turtingai, kiek tamsiai skambančios apatinės gaidos netrukdė aukštutinių skambumui, kurios, bent šiame koncerte daugiau linko į „spinto" charakterį su meistrišku „filiravimu" nuo „ff" iki „pp". Kiekvienas veikalas buvo giliai išstudijuotas; atrodė, kad susigyventa su kiekviena jo gaida ir fraze. Po stilingai atliktų baroko laikotarpio Benedetto Marcello ir Ch. W. Glucko arijų sekė Fr. Schuberto poema „Der Hirt auf dem Felsen" (Piemenėlis uolose) balsui, klarnetui ir fortepijonui, kuri sudarė stambiausį ir ryškiausį pirmosios dalies numerį. Plačiai vestame kūrinyje D. Stankaitytės spalvingos frazės, puikus klarnetisto, J. Frantiko, grojimas ir sklandžiai A. Vasaičio atlikta fortepijono partija susiliejo į vieną darnią visumą; ypač pažymėtina vidurinioji veikalo dalis su ilgomis išlaikytomis gaidomis ir švelniai vestomis melancholiškai melodingomis frazėmis. Šis Fr. Šuberto veikalas net kiek nustelbė po to sekusias efektingas Rich. Strausso dainas „Cäcilia" ir „Allerseelen", kurios šiaip irgi buvo aukštu lygiu atliktos. Pirmąją dalį užbaigė įspūdinga arija „Dich teure Halle" iš R. Wagnerio „Tannhaeuserio".

Antroje dalyje ryškaus įspūdžio paliko dvi Vl. Jakubėno dainos, atliktos ypatingu įsijautimu. Iš autoriaus taško buvo ypač įdomu užgirsti jau Amerikoje parašytą „Spindulėlis vakarų" (Marijos Sims žodžiams), kurią yra tekę akompanuoti, bet ne klausyti; daina buvo atlikta puikiu ansambliu tarp nelengvo pianistiško akompanijamento ir vokališkai irgi nelengvos, kontrastuojančių nuotaikų vokalinės dalies. Kūrinio šviesiai impresionistiškas charakteris buvo puikiai perduotas. 1935 m. Kaune sukurtas „Ežerėlis", F. Kiršos tekstu, buvo jau daug kartų įvairių dainininkų atliktas. Autoriaus nuomone, dar nėra tekę girdėti tos dainos taip gražiai išpildant, kaip D. Stankaitytės rečitalyje. J. Kačinsko „Triptikas" — trys dainos pagal trijų skirtingų poetų — K. Grigaitytės, L. Andriekaus ir K. Bradūno — jau buvo D. Stankaitytės atliktos Lincoln Center New Yorke per Pasaulio lietuvių suvažiavimą, palydint orkestrui V. Marijošiaus vadovybėje. Šios dainos skamba, kaip svajingai, kai kur dramatiškai sujaudinta romantinė muzika, išreikšta tačiau atonaline chromatine harmonija. Vokalinė melodija plaukia natūraliai ir ekspresyviai; jos atonalinė linija yra itin neįengva išmokti dainininkei. To nesijautė: melodija plaukė laisvai, dainos tekstas buvo perduodamas gilia išraiška tiek balso, tiek ir veido. Sudėtingas, originale orkestrui skirtas akompanijamentas po Alv. Vasaičio pirštais irgi skambėjo natūraliai ir darniai.

Dvi amerikiečių kompozitorių dainos: populiari, Amerikoje žymią gyvenimo dalį praleidusio R. Hagemanno „Do not go, my love" ir „The Bird in the Wilderness", Horsmano, nors ir gerai atliktos patiekė palyginamai kiek blankesnio įspūdžio. Programą apvainikavo keletas operos arijų: Iš Verdi „Kaukių baliaus" ir — „bisui" ypač ryškiai praskambėjusi arija iš „Likimo galios", kur pamatėme pas D. Stankaitytę dar nematytos ekspresijos ne tik balse, bet ir veido mimikoje, pasiektoje natūraliu būdu, be jokių išorinių vaidybinių pastangų. Nuotaikinga vokalinė linija lydėjo taipgi „bisui" padainuotą arioso „O, naktele" iš J. Karnavičiaus „Gražinos".

Jei būtų kokių pageidavimų, prie bendro šio koncerto tobulo lygio — tai prisimenant jau anksčiau žinomą D. Stankaitytės „Achillo pėdą" — norėtųsi didesnio dikcijos aiškumo. Dainuojami žodžiai buvo aiškiausi lietuvių kalboje, aiškesni itališkame tekste ir sunkiausiai suvokiami — vokiškai dainuojant.

Vl. Jakubėnas

Bet, viena išvada nepaneigiamai stovi prieš mus: D. Stankaitytės talentas pražydo naujomis spalvomis: tai liečia sugebėjimą įnešti meniško turinio į dainos koncertinį atlikimą, o taip pat tai žymu ir platesniame vokalinių spalvų ir dinamikos valdyme, frazių užbaigime ir, išviso, šiltame bei jaukiame balso skambesyje. Tarp „Likimo galios" ir dabartinio Orchestra Hall rečitalio Danutei Stankaitytei pavyko dar kaž ką naujo savyje surasti. Tie nauji pradai, atrodo, tebesivysto ir tebebręsta.

Dainininkę glaudžiu ansambliu, puikia pianistine technika ir rezervuota dinamika palydėjo Alvydas Vasaitis. Kai kur jis buvo gal net perdaug rezervuotas: be jokios žalos solistės pirmavimui kai kur būtų galima parodyti drąsesnių spalvų akompanijamento solistinėse vietose.

Dėl Alvydo Vasaičio. Ir čia esama atminimų. Kaž kada, gan seniai pro emigrantiško dvidešimtmečio prizmą žiūrint, man teko jį, kaip fortepijono mokinį perimti iš A. Kučiūno. Neatsimenu jo amžiaus, bet pagal būdą jis dar buvo vaikas. Kaip mokinys: apdovanotas įgimta, nepaprasta fortepijono technika, bet nelabai tesidomįs teisingomis ar neteisingomis gaidomis, vienokiu ar kitokiu išpildymu. Žinant jo gabumus, tekdavo kovoti, reikalauti, nevisuomet sėkmingai. Tačiau greit — už metų ar už dviejų įvyko gan staigus persilaužimas: Alvydas pajuto, kad *jis pats* privalo skambinti korektišką tekstą, ieškoti aiškumo ar išraiškos kūrinių išpildyme, kad *jis pats* to nori, o ne vien jo mokytojas. Tada greitu tempu prasidėjo kilimas iš mokiniško į koncertinį repertuarą. Alvydui bebaigiant „Highschool" ir išeinant į universitetą, mano mokinių rečitalyje buvo be jokių sunkumų atliktas dviem fortepijonais Fr. Liszto E flat major koncertas, o mokyklos baigimo akte su išgarsėjusiu Berwyno mokyklos orkestru Alvydas briljantiškai atliko P. Čaikovskio fortepijono koncerto pirmąją dalį. Jo vystymasis buvo tiek spartus, kad prieš akis stovėjo lyg aiški vizija: turime reikalo su didžiausiu koncertinio pianisto talentu, pasirodžiusiu kada nors lietuvių tarpe tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje.

Gyvenimas ėjo toliau: Amerikoje — amerikoniškai. Alvydas Vasaitis studijavo chemiją. Apystovoms pasikeitus, studijavo ir tebesťudijuoja dirigavimą bei fortepijoną Čikagos konservatorijoje. Iškilo kaip akompanijatorius, o vėliau dirigento padėjėjas Čikagos lietuvių operoje, ypač puikiai pasireikšdamas pravedant bendras viso ansamblio repeticijas pernykščią „Likimo galią" bestatant. Pagaliau, Danutės Stankaitytės rečitalyje jį išgirdome, kaip aukšto lygio akompanijatorių, ir — kaip atrodo — nemažame laipsnyje, kaip programos muzikinio ir stilistinio paruošimo dalyvį.

Dabar A. Vasaičiui užbaigus chemijos mokslą, esą gandų, kad bus sudarytos sąlygos jam išvykti dviem metams studijuoti muziką į Vokietiją. Dabartiniai A. Vasaičio susidomėjimai nukreipti daugiau į operos dirigavimo pusę. 26 metų amžiuje virtuozinei pianisto karjerai gal dar nebūtų vėlu, tačiau reikėtų pasišvęsti vien tam, kas vargu ar būtų praktiška. Pagal savo prigimimą A. Vasaitis yra aukšto talento muzikas, o ne chemikas. Pagal Amerikos sąlygas, norint „sočiai pavalgyti", galima „mėnesienauti" (Moonlighting) t. y. būti ir vienu ir kitu. Pagal A. Vasaičio muzikos gabumus tai būtų visdėlto surogatas.

Emigrantiško gyvenimo eiga daug ką savaime išspręs. Jei įvyktų A. Vasaičio muzikos studijų projektas, tai nejučiomis prisimena vienas įdomus nesenos praeities faktas. Visam pasaulyje išgarsėjęs sovietų pianistas Sviatoslav Richter mokėsi Odesoje kaipo dirigentas. Pasiųstas pasitobulinti į Maskvą, pakliuvo pas garsų fortepijono pedagogą prof. Neigauzą (Neuhaus — faktinai Rusijos vokietis), kuris jam pasakęs: „tu būsi ne dirigentas, o pianistas". Po keleto metų Sviatoslav Richter tokiu ir pasidarė — pasauliniu mastu!

Neužmirškime tačiau, kad šio straipsnio pagrindinė tema yra Danutės Stankaitytės rečitalis. Atiduokime pagarbą rengėjams, tokio maštabo koncertą suorganizavusiems. Publikos buvo nemažai: iš rinktinės lietuvių visuomenės; tokiai didelei salei reikėtų visdėlto didesnės masės. Orchestra Hall salė sunkiai gaunama, nebent iš anksto planuojant prieš metus ar daugiau; birželio vidurys yra lietuviams tragiškai reikšmingas iš nesenos praeities; tuo laiku vyksta daug minėjimų ir... taipgi vestuvių. Todėl nekaltinkim mūsų plačiosios publikos: mūsų iškilios solistės rečitalis visvien pasiliks ryškiu įvykiu mūsų muzikiniame gyvenime: jo atgarsiai plačiai pasklido ir dar tebesklinda lietuvių tarpe. Danutė Stankaitytė buvo mums parodyta naujoje šviesoje. Jos talento ir meniškų pasiekimų maštabas jau dabar yra platesnis, negu mūsų tautinės grupės galimumai. Jai pačiai teks spręsti, ar ieškoti platesnės erdvės, ar pasilikti mūsų emigrantiškame ratelyje. Kiekvienu atveju, pasidžiaukime tuomi, ką girdėjome Stankaitytės rečitalyje ir linkėkime jai plėsti ir puoselėti tuos meniškus turtus, kuriuos ji savyje surado natūralios, organiškos plėtotės, bet taip pat ir metodiško, nenuilstamo darbo keliu.

V. Jakubėnas